

5. broj
jul
2025.

KAZIVAR^t

časopis za kulturu, umjetnost i društvene teme

ČITANKA BOŠNJAČKOG IDENTITETA

Mirsad Rastoder, dr Sait Šabotić

SEVDALINKA PAMTI

Dr Sead Šemsović

ŠTA JE NAMA HASANAGINICA

Dr Nadija Rebronja

DIJALOG MISLIMA

Esad Kočan i Miraš Martinović

VRIJEME POTVRĐUJE VRIJEDNOSTI

Književnik Zajim Azemović

POEZIJA OD SLIKA I SNOVA O ZAVIČAJU

Dr Draško Došljak

OTIŠLI SU MEHLEM LJUDI I PISCI

Safet i Rasim

LIKOVNI DIVAN

Ljiljana Zeković

POD GRANAMA BIHORSKOG HRASTA

"Sjenke" i "Žubor" Bihora

INSPIRATIVNOST IZVORNE KREACIJE

SA DOBITNICIMA NAGRADA ZA PRIČU INSPIRISANU BIHOROM 2024.

Fond za zaštitu i
ostvarivanje manjinskih
prava Crne Gore

Sadržaj

5	ČITANKA BOŠNJAČKOG
IDENTITETA
Mirsad Rastoder, dr Sait Šabotić		
10	DVA JUBILEJA BOŠNJAČKE
USMENE POEZIJE
- SEVDALINKA I
HASANAGINICA:
dr Sead Šemsović, Emsura Hamzić,
dr Nadija Rebronja		
22	DIJALOG MISLIMA
Esad Kočan i Miraš Martinović		
30	NAGRADA „ČAMIL SIJARIĆ”
URUČENA BASARI		
32	NOVA IZDANJA O
KNJIŽEVNOM DJELU ČAMILA
SIJARIĆA
Sahudin Kačar		
35	SJEĆANJE NA KNJIŽEVNIKA
ZAIMA AZEMOVIĆA
Salko Luboder		
38	SAFET HADROVIĆ VRBIČKI,
DOBITNIK NAGRADA
„ZAIM AZEMOVIĆ”	45	POEZIJA OD SLIKA I SNOVA
O ZAVIČAJU
dr Draško Došljak
43	DINO BURDŽOVIĆ DOBITNIK
KNJIŽEVNE NAGRADA
„ISMET REBRONJA”	48	NEIMARI BOŠNJAČKE KULTURE:
FAIZ SOFTIĆ, ALDEMAR
IBRAHIMOVIĆ, BAJRO AGOVIĆ

51 **SJEĆANJE: SAFET SIJARIĆ**
Sajo je baštinió ljepotu pripovijedanja
i u razgovoru i u knjigama

53 **SJEĆANJE:
RASIM ĆELAHMETOVIĆ**
Mehlem insan i pjesnik

55 **IZLOŽBA SLIKA SEVDALINKA
I HASANAGINICA**
Ljiljana Karadžić

59 **LIKOVNI DIVAN**
Mirsad Rastoder i Ljiljana Zeković

62 **ŽIVA VODA U LIKOVNOM
DIVANU**

64 **„NAKON TAČKE” KEMALA
MUSIĆA**
dr Olga Vojičić-Komatina

66 **POUZDANO MJERENJE**
poezija Amara Ličine

68 **NOVE PRIČE SANELA
BIBEROVIĆA**

69 **POD GRANAMA BIHORSKOG
HRASTA**
dr Sofija Kalezić

72 **ŽENE SU DUŠA I PONOS
SVAKOG DRUŠTVA**

74 **VEĆE NAGRAĐENIH PISACA**

79 **ŽUBOR BIHORA KAO
NAJLJEPŠA FEREDŽA**
Mr Sajma K. Feratović

80 **LEPRŠAVE STROFE ELVISE LATIĆ**

81 **INSPIRATIVNOST
IZVORNE KREACIJE**

KAZIVAR_t

Časopis za kulturu, umjetnost i društvene teme

Izdavač:
Centar za kulturu – „Bihor” (NVO), Petnjica

E mail: ck.bihor@t-com.me

Glavni urednik: Mirsad Rastoder

Lektorka: Nada Bukilić

Izvršni koordinator: Amela Ličina;

asistenti: Semir Škrijelj i Selma Rastoder Skenderović

Prelom i dizajn: Jasna Kalač

Dizajn naslovnice: Alma Rastoder

Motiv na korici: slika Dževdeta Nikočevića

Redakcijski Savjet:

mr Aldemar Ibrahimović, Rebeka Čilović, Kemal Musić, Nada Bukilić, Dr Nadija Rebronja, Dr Adnan Prekić, Faiz Softić, Ljerka Petković, Enver Muratović, mr Melita Rastoder Ljaić, Jovan Nikolaidis, dr Sait Šabotić, Tijana Gordić, dr Esko Muratović, dr Draško Došlijak, mr Mirsada Šabotić, mr Dijana

Tiganj, Edin Smailović, Safet Hadrović, Božidar Proročić, Enver Rastoder, Adem Softić, Latif Adrović, Emil Šabotić

Štampa: GOLBI d.o.o Podgorica

Tiraž: 350

Crna Gora, jul 2025.

CIP – Каталогизacija y yбyлиkaциjи
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
ISSN 2661–2690 = Kazivart
COBISS.CG-ID 38384144

ČITANKA BOŠNJAČKOG IDENTITETA

Promocija prve kulturno-istorijske Čitanke Bošnjaka u Crnoj Gori, održana je u Podgorici i Bijelom Polju, 21. februara 2025. godine. Sadrži štivo koje će koristiti učenici, nastavnici, ali i svi drugi zainteresovani za otkrivanje i upoznavanje bošnjačke kulture, tradicije, jezika i istorije bošnjačkog identiteta. Kako su pojasnili priređivači **Mirsad Rastoder** i **mr Admir Adrović**, sadržaj ove Čitanke strukturiran je tako da obuhvati najvažnije aspekte identiteta Bošnjaka. Prvi dio, posvećen istoriji, rekonstruiše njihov put kroz vjekove – od osmanskog perioda do savremenog doba, dok drugi oslikava kulturna dostignuća. Posebna pažnja posvećena je jeziku, književnosti, arhitekturi, muzičkoj i likovnoj umjetnosti, kao i filmskom i pozorišnom stvaralaštvu. Knjiga ne samo da informiše, već inspiriše i poziva na dublje razumijevanje i njegovanje kulturne raznolikosti.

- Čitanka ispunjava sve neophodne uslove: naučne, metodološke, saznanjane, edukativne – zapisao je u recenziji knjige **dr Ivan Tepavčević**. – Korisćenje ovakve čitanke, pisane u duhu jedne cjeline sa mnoštvom istorijskih, kulturnih, socioloških informacija, integrisanih u jedinstven tekst, napisan na originalan i zanimljiv način, doprinosi međusobno boljem upoznavanju sa svim našim različitostima koje obogaćuju Crnu Goru. Prošavši kroz mnoga teška razdoblja na uvijek nemirnom Balkanu, put bošnjačke društvene, etničke, kulturne i jezičke osobnosti bio je prepun osporavanja, asimilacije, zapostavljanja. No, ipak, Bošnjaci su, pored svih izazova u prošlosti, uspjeli sačuvati svoj identitet, jezik, kulturu i tradiciju, i postali jedan od značajnih konstituenata Crne Gore, koji zajedno sa drugim narodima na ovim prostorima doprinose različitosti i ljepoti suživota – konstatovao je Tepavčević.

Na promociji Bošnjačke čitanke najavljena je potreba da se urade slični priručnici po oblastima. Iskazana je zahvalnost Fondu za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, Bošnjačkom vijeću i svim član-

ovima Redakcije za timski rad i doprinos u pisanju prve Bošnjačke čitanke.

Redakciju su činili: Mirsad Rastoder, inicijator, mr Admir Adrović, **mr Sajma Feratović**, **mr Aldemar Ibrahimović**, **mr Dženisa Mujević**, **Suljo Mustafić**, **mr Melita Malezić**, **mr Melita Rastoder-Ljaić**, **mr Halil Markišić**, **Azra Glavatović**, **Salko Luboder**, **mr Dijana Tiganj-Mehović**, **mr Jasmina Halilović**, **Braho Adrović**, **Alisa Džogović-Murić**. Krucijalni doprinos u pripremi ove publikacije dali su stručni konsultanti, uvaženi profesori: **dr Sait Š. Šabotić**, **dr Adnan Prekić**, **dr Alen Kalajdzija** i recenzenti: **dr Mehmed Đečević** i **dr Ivan Tepavčević**. Primjerci Čitanke poklonjeni su gradskim i školskim bibliotekama u Crnoj Gori.

Poklon knjiga za upoznavanje sa suštinom narodnog trajanja i kulture

Piše: **Mirsad Rastoder**

Bošnjaci u Crnoj Gori su autohton narod i važan dio nacionalnog korpusa u regionu koji je stoljećima trpio pogrome, negiranje i prisvajanje, ali je opstao i duboko ugradio sebe u crnogorsko društvo. No, kako i danas čujemo dileme, sumnjičenje i neznave ne prigovore na račun identiteta ovog brojčano manjinskog naroda, sabrali smo štivo koje svakom čitaocu može biti pouzdan osnov ili vodilja za bolje upoznavanje Bošnjaka. Priručnik ima za cilj da podstakne profesore i učenike, kao i sve građane, da saznanjem utiču na smanjenje predrasuda prema drugom i drugačijem. Podatak iz jednog istraživanja, da je od 2007. do kraja 2023. godine značajno smanjen ukupni procenat etničke distance za 11 % do 20 % ohrabruje, ali se u istom istraživanju ukazuje da i danas oko 23 % građana Crne Gore iskazuje distancu prema pripadnicima drugih etničkih zajednica.

Polazeći od realnosti da Bošnjaci sa drugim narodima i nacionalnim zajednicama čine društvo koje se legislativno obavezalo da uvažava i njeguje etničke i kulturne različitosti, ovom publikacijom želimo insistirati da se obrazovni programi za osnovne i srednje škole i zvanični, obavezujući udžbenici iz istorije, geografije i književnosti, otvore ka etničkom identitetu bošnjačkog naroda. Vjerujemo da se izražena etnička distanca može uspješno smanjivati boljim upoznavanjem učenika sa bitnim znanjima o drugom i drugačijem.

Bošnjačka čitanka je poklon sa namjerom upoznavanja sa suštinom narodnog trajanja i kulture koju treba upoznavati, njegovati, štititi, poštovati kao dio svog blaga i naše države. Bošnjački identitet se ogleda kroz istoriju, vjeru, vlastiti bosanski jezik, književnost, likovnu i muzičku umjetnost, istorijski i kulturni kontinuitet, vrijedno materijalno i nematerijalno kulturno nasljeđe označeno dugom tradicijom, običajima, etnosom i sevdahom.

Proces nacionalnog uzdizanja i opredjeljivanja Bošnjaka kroz istoriju bio je otežan i sputavan na različite načine. Prvi poznati pisani pomen imena Bošnjak pojavljuje se u titulu vizantijskog cara Manojla Komnina iz 1166. godine, u kojoj se navodi termin Bošnjanin iz kojeg je izveden naziv Bošnjak.

Zvaničnom reafirmacijom svog istorijskog imena 1993. godine, Bošnjaci su se izborili za pravo na svoju prošlost i kulturno nasljeđe. Identitet treba stalno i neprestano izgrađivati i osavremenjivati u skladu sa realnim okolnostima i potrebama. Od ostalih naroda na Balkanu, Bošnjaci se razlikuju po svom vjerskom i kulturno-političkom iskustvu. Nijesu imali mogućnost neprestane izgradnje svijesti o sebi, svom bosanskom jeziku i stvaralačkim dostignućima. Ipak, očuvali su tradiciju i mnoge kulturne vrijednosti za ponos.

Bosanski jezik je jedan iz skupine južnoslavenskih jezika u kojoj se nalaze i crnogorski, hrvatski i srpski jezik. Ovim jezikom izgovorena je usmena balada Hasanaginica, koja je nastala između 1646. i 1649. godine u okrilju begovske bošnjačke porodice iz Imotske krajine. Od zaborava je otrgnuo i objavio italijanski putopisac i etnograf Alberto Fortis 1774. godine - prije 250 godina. Istim jezikom pjevana je pjesma o zabranjenoj ljubavi između Bošnjaka Adila iz Klisa i Splićanke Marije iz ugledne gradske plemićke porodice 1574. godine. Na temelju zapisa na italijanskom jeziku i uz pomoć prepjeva hrvats-

Promocija čitanke: Admir Adrović, M. Rastoder, Mehmed Đečević, Sait Šabotić i Adnan Prekić

kog pjesnika Luke Botića – ova pjesma se smatra prvom zapisanom sevdalinkom, starom najmanje 450 godina.

Kada se ovim vrijednostima dodaju mevlud Saliha efendije Gaševića, epika Avda Međedovića, političko vizionarstvo Rifata Burdžovića, književna djela Ćamila Sijarića i Huseina Bašića, neimarstvo Husein paše Boljanića i bega Osmanagića, mudrost muftije Karađuzovića, sevdah Hamdije Šahinpašića, slikarstvo Hilmije Čatovića i još niza umjetnika – jasno je zašto su Bošnjaci osuđeni na ponos i samopoštovanje – radi svog napretka i poželjne budućnosti u srcu interkulturalizma u Crnoj Gori.

Čitanka je podijeljena na poglavlja, počevši od istorije Bošnjaka do njihove savremene umjetnosti; u naznakama je predstavljena sva raskoš bošnjačke kulture, sa posebnim osvrtom na jezik i književnost, uz ponuđene zanimljivosti. Prvo ćete se susresti sa istorijom Bošnjaka, koja je važna za lakše i još bolje razumijevanje bošnjačke kulture. Ali i sa istorijom bosanskog jezika, maternjeg jezika Bošnjaka, njegovog razvoja kroz pet faza, kao i sa pismima, zbog boljeg razumijevanja stanja u savremenom bosanskom jeziku, književnost i ukupnom stvaralaštvu.

Bošnjačko stvaralaštvo na prostoru današnje Crne Gore njegovalo je lirsku i epsku poeziju i prozu, ali i alhamijado književnost, ilahije i kaside, pa će vas ova Čitanka upoznati i sa različitim, specifičnim

Sajma i Emil Adrović

književnim vrstama. Književnost se prenosila usmenim putem, a kasnije i zapisivala, te ćete imati priliku da saznate mnogo toga i o ličnostima koje su bile pioniri u izgradnji i očuvanju kulture Bošnjaka i o onima koje su doprinijele njenom bogaćenju.

Vjerujemo da ćete nakon druženja sa Čitankom biti sigurniji u iznošenju svojih ideja, da će vaša promišljanja biti utemeljenija, a interesovanja prema kulturi, istoriji, jeziku, književnosti i umjetnosti u cjelini, bivati još veća...

Učite! Učite o sebi, za sebe, zbog sebe i zbog drugih!

I najduži put počinje malim korakom

Piše: Dr. sc. Sait Š. ŠABOTIĆ

Priručnik **Bošnjaci u Crnoj Gori – Bošnjačka čitanka**, ne pripada klasičnim obrascima istorijske čitanke koji podrazumijevaju situiranje historiografskih tekstova i ulomaka iz istorijskih izvora na jednom mjestu, u hronološkom slijedu ili raspoređenih po nekom drugačijem redu, a koji učenicima i drugim korisnicima, mogu pomoći da bolje razumiju sebe i druge oko sebe, već predstavlja sadržaj kojim se ukazuje na najosnovnije karakteristike određenih istorijskih procesa i događaja iz slojevite i bogate istorije Bošnjaka sa prostora današnje Crne Gore. Ovim priručnikom pokušali smo da ostvarimo uvid u istorijske, kulturne i društvene aspekte Bošnjaka, osvjetljavajući njihovu ulogu i značaj u društvima čiji su aktivni sudionici bili.

Knjiga **Bošnjaci u Crnoj Gori – Bošnjačka čitanka**, pruža dragocjene informacije za sve koji žele da bolje razumiju istoriju, kulturu i identitet Bošnjaka u ovom regionu. Samim tim ona je nužno morala da integriše i sljedeće principe koji se ispostavljaju kao važna referenca ukoliko se želi kvalitetno štivo, tj. ono koje će izdržati probu vremena, a to su: Princip naučne otvorenosti prema sebi i drugima; Princip objektivnosti i neutralnosti; Princip etičke i moralne dimenzije istorije; Princip transparentnosti; Princip lokalnih, regionalnih i globalnih perspektiva; Princip razvijanja vrijednosti tolerancije i dijaloga; Princip multikulturaliz-

ma i inkluzivnosti; Princip kontekstualizacije istorije i nastave istorije; Princip povezivanja prošlosti i sadašnjosti; Princip razvijanja kritičkog mišljenja

Navedeni principi doprinose obrazovanju, razvoju kritičkog mišljenja, boljem i lakšem razumijevanju prošlosti.

1. Princip naučne otvorenosti prema sebi i prema drugima

Uvažavanjem ovog principa nastojali smo da na naučnim osnovama sva identitetska pitanja učinimo otvorenim prema sebi i prema drugima. Samo u društvima u kojima vlada otvorenost, bilo koja vrsta sukoba se svodi na minimum. U publikaciji koja je pred vama, drugima su ponuđene najosnovnije informacije o Bošnjacima kroz njihovu dugu evoluciju na ovim prostorima.

2. Princip objektivnosti i neutralnosti

U nastojanju da se na elementaran način prikaže jedna forma kratke istorije Bošnjaka, dio njihovog jezika i kulturne baštine trudili smo se da to učinimo na temelju dokaza, bez favorizovanja određenih narativa, grupa ili ideologija.

3. Princip etičke i moralne dimenzije istorije

Nastojeći da obuhvatimo i ovaj princip težili smo razvijanju empatije i razumijevanja moralnih dilema s kojima su se ljudi suočavali u prošlosti.

Uvažavanjem ovog principa nastojali smo da pomognemo u otvaranju novih perspektiva kroz samo čitanje teksta, kao i u neposrednoj nastavi istorije. Prilikom primjene ovog materijala u nastavnoj praksi potrebno je voditi računa i o prilagođavanju određenih nastavnih metoda kao što su metoda diskusije o etičkim pitanjima vezanim za ratove, kolonizaciju, genocide i ljudska prava.

4. Princip transparentnosti

- Kao članovi Redakcionog odbora, prilikom nastanka Bošnjačke čitanke, bili smo mišljenja da bez provjere i potvrde iznijetih činjenica nijedno historiografsko djelo ne može biti valjano. Zbog toga smo i prilikom prve promocije ove publikacije ukazali na značaj pojave prvog djela ovakve vrste među Bošnjacima u Crnoj Gori.

5. Princip regionalnih i globalnih perspektiva

CILJ: Promovisanje razumijevanja činjenice kako lokalna istorija doprinosi globalnim procesima.

METODE: Uključivanje paralela između regionalnih i međunarodnih događaja.

6. Princip razvijanja vrijednosti tolerancije i dijaloga

CILJ: Podsticanje poštovanja različitosti i uvažavanja različitih pogleda.

METODE: Analiza konflikata i načina njihovog rješavanja u istoriji.

7. Princip multikulturalizma i inkluzivnosti

Naš cilj uvođenjem ovog principa bio je isticanje doprinosa različitih naroda, kultura i pojedinaca u razvoju društva.

METODE: Uključivanje priča manjinskih grupa, regionalnih tradicija i globalnih perspektiva.

8. Princip kontekstualizacije istorije

Osnovni cilj koji smo željeli da ostvarimo uključivanjem ovog principa bio je razumijevanje istorijskih događaja u njihovom širem društvenom, ekonomskom, političkom i kulturnom kontekstu.

Moguće metode koje je moguće primijeniti uvažavajući sadržaj Čitanke su: Objašnjavanje

uzroka i posljedica, isticanje dugoročnih trendova i promjena.

9. Princip povezivanja prošlosti i sadašnjosti

Ukazivanjem na značaj istorije za razumijevanje savremenog svijeta i donošenje odluka koje su zasnovane na pouzdanim informacijama važan je segment u tumačenju i povezivanju prošlosti i sadašnjosti. Cijeneći tu činjenicu nastojali smo da i ovim principom obogatimo sadržaje Bošnjačke čitanke.

Svim neposrednim realizatorima nastavnog procesa ostavljen je prostor da primijene nastavne metode, među kojima treba istaći metodu povezivanja istorijskih događaja s aktuelnim problemima, poput ljudskih prava, demokratije i ekologije.

10. Princip razvijanja kritičkog mišljenja

Ugrađivanjem ovog principa u tekst Čitanke, nastojali smo da podstaknemo čitaoce, i učenike da analiziraju, interpretiraju i procjenjuju istorijske činjenice.

Metode: Korišćenje otvorenih pitanja, analiza izvora, poređenje sličnih događaja kroz istoriju.

11. Princip raznolikosti izvora

- Objektivne istorije nema bez upotrebe prvorazrednih historijskih izvora.** Korišćenje širokog spektra istorijskih dokumenata, uključujući tekstove, slike, mape i svjedočenja, može izvanredno pomoći u tome.

- Metode pogodne za uspješnu realizaciju nastavnog procesa jesu:** Razvijanje sposobnosti analize primarnih i sekundarnih izvora.

12. Princip aktivnog učenja

CILJ: Omogućavanje učenicima da sami istražuju i zaključuju.

METODE: Projekti, simulacije, studije slučaja i grupni rad.

Na kraju, potrebno je naglasiti da i najduži putevi počinju prvim i malim korakom. Ovaj priručnik je upravo to – mali, ali i prvi korak. Naravno, bitno je dodati i to da svaki istorijski priručnik, koji integriše ove principe, može biti moćan alat za obrazovanje i razvoj društvene svijesti kod učenika i uopšte čitalaca.

Dva jubileja bošnjačke usmene poezije: 450 godina od prve vijesti o sevdalinki i 250 godina od objavljivanja Hasanaginice

Pjesmom da ti kažem

Narodna muzička tradicija predstavlja bogatu riznicu različitih oblika vokalne i instrumentalne, vokalno-instrumentalne i igracke tradicije. Usljed utjecaja i preplitanja različitih kultura koje su vijekovima unazad egzistirale i egzistiraju na prostoru savremene Crne Gore, muzičko iskazivanje dobilo je poseban muzički izraz. Ovome su doprinijeli talentovani pojedinci koji su, stvarajući iz različitih kulturalnih pozadina, obogatili ukupno muzičko nasljeđe Crne Gore. Svojim brižnim odnosom prema narodnoj muzičkoj tradiciji, oni su sačuvali dio narodne muzičke baštine i postali njeni autentični predstavnici. Kada govorimo o narodnim pjesmama koje predstavljaju dio vokalne tradicije, najistaknutije mjesto zauzimaju sevdalinke - čežnjive ljubavne pjesme orijentalnog prizvuka, koje se pjevaju u većini gradova u kojima su živjeli i žive Bošnjaci. One predstavljaju najljepši vid izražavanja lirskih osjećanja. Kako je muzika od prahistorijskih rituala do danas vrlo značajna za razvoj ljudskog bića, može se reći da je sevdalinka jedan od stubova kulturološkog i identitetskog prepoznavanja Bošnjaka kao naroda.

Sevdalinka predstavlja drevni, mistični oblik pjesme koja ima spori tempo, emotivnu melodiju i tekst visoke poetske vrijednosti. Riječ „sevda“ na turskom znači ljubav, ali njeno arapsko porijeklo „säwdâ“ znači crna žuč, element koji u ljudskom organizmu uzrokuje osjećaj melanholije. Može se okarakterisati kao pjesma uspomena, pripovijedanja, pjesma ljubavi, čežnje, života, najljepših i bolnih ljudskih osjećanja. Pretpostavlja se da je nastala po uzoru na melodije orijentalnih grupa iz Male Azije, koje su s Osmanlijama došle na

Mubera Škrijelj

Odbor za nematerijalnu kulturnu baštinu UNESCO-a, na sjednici 4. decembra 2024. godine, donio je odluku da se tradicionalna narodna pjesma – sevdalinka upiše na Reprezentativnu listu nematerijalnog kulturnog nasljeđa

Balkan u 14. vijeku, a ovdašnji narod ih je prilagodio svojem pjevanju i osjećanjima. To znači da je sevdalinka nastala u susretu muzičkih tradicija lokalnog stanovništva i orijentalnih melodija. U početku je podrazumijevala prepjevanje pjesama s osmasko-turskog jezika, koji je pisan arapskim pismom, a potom je došlo do osmišljavanja novih, potpuno originalnih napjeva. Sevdalinka je tako postala tradicionalna narodna muzika, a sevdah stanje duha. Sevdalinka je prevashodno gradska narodna pjesma, tradicionalna u mnogim sredinama, ali njen izvor je u bosanskom jeziku.

Često sevdalinka artikuliše osjećanja nastala kao rezultat prepreke da se ostvari ljubav između dvoje mladih. Primjer takve „zabranjene ljubavi“i njoj pripadajuće ljubavne čežnje je pjesma o Bošnjaku Adilu iz Klisa i Splićanki Mariji iz ugledne plemićke porodice Vornić, koja je živjela u blizini Splita. Njihova idila je propala jer su običaji toga vremena bili vrlo tvrdi i nisu dozvoljavali ljubav dvoje mladih različite socijalne, vjerske i kulturalne pozadine, ali je Adil, u svom ljubavnom bolu, erotski ponesen, propjevao i otpjevao jednu od najstarijih sevdalinki. Ašikovanje ovo dvoje mladih (1574. godine) završeno je Marijinim odvođenjem u samostan, pa je ostala samo pjesma – najstarija sevdalinka za koju postoji historijski trag. Sevdalinka kao takva spada u svjetsku muzičku baštinu i to melo-poetske vrste: kod nje su vrijedni i melodija i tekst, a posebno je vrijedan njihov spoj, melo-poetski spoj.

Kada je u pitanju prostor Crne Gore, ističu se ljubavne pjesme iz Podgorice, tzv. podgoričke sevdalinke, kao i sandžačke sevdalinke, a među njima posebno one iz Pljevalja i Bijelog Polja. Jedna od najpoznatijih sevdalinki uopće, koja je poznata širom prostora na kojima žive Bošnjaci, potječe iz Podgorice i nosi naziv „Sejdefu majka buđaše“. Što se tiče sandžačke sevdalinke, njen najautentičniji predstavnik je Hamdija Šahinpašić. „Po Taslidži pala magla, Moćevčiću, mali Carigrade, Sjalo bi, sjalo, jarko sunašće“...samo su neke od sevdalinki iz negovog repertoara.

Sevdalinku baštine Bošnjaci, ali i drugi narodi, posebno na prostorima Crne Gore, čime joj daju veću vrijednost i značaj, kao univerzalnom kulturnom simbolu.

M. R.

Sevdalinka upisana u svjetsku baštinu

Dvore gradi Komadina Mujo, sred Mostara, najljepšega grada. Obilazi ga cjeli Mostar redom, samo nema Zaimove Zibe. „Što te nema, Zaimova Zibo, za tebe su sagrađeni dvori. Za tebe sam dvore sagraдио, i žeženim zlatom pozlatio. Ruke traže topla milovanja, lice želi nježna njegovanja. Srce traži čista drugovanja, usne traže pusta sevdisanja.“

Tamburalo momče uz tamburu, tambura mu od suhoga zlata, tanke, žice kose djevojačke, a terzijan pero sokolovo. Gledala ga Ajka sa čardaka: „Vidi majko, lijepa junaka! Da mi ga je u dvoru gledati, na njegovim grudma sevdisati! Karanfil bih pod njega sterala, a pod glavu rumenu ružicu, nek miriše, nek se često budi, često budi i često me ljubi!“

Dva jubileja bošnjačke usmene poezije: 450 godina od prve vijesti o sevdalinki i 250 godina od objavljivanja Hasanaginice

Sevdalinka pamti

Sevdalinski pjesnik za svoj pouzdan oslonac uzima vjerodostojne i uvjerljive priče

Piše: **Dr Sead Šemsović**

Cijeli je niz istraživača prepoznao neobičnu karakternu crtu sevdalinke – da pamti. U njezinom se pamćenju neprestano prepliću cijele galerije, najprije ljudi i događaja, a potom mjesta i okolnosti neke ljubavne zgrade. Činjenica da se u književnom djelu pojavljuje neko ime nije strana književnosti bilo koje epohe i bilo kog poetičkog usmjerenja; takav je slučaj i sa prezimenima, ali usmena književnost ima nešto drugačiji pristup. U djelima agrafične kulture, ostvarenim u mediju usmenosti, lik će biti prepoznat u zavisnosti od književnog okruženja u kome se nalazi.

Ukoliko se radi o mitu, dominantno, čovjek će se pojaviti sam i bezimen – samo je čovjek – tako će nastati mitska predaja i legenda, dok u bajci, kao njihovom proizvodu, on će postati djelo koje sam treba učiniti, odnosno funkcija – car, kralj, princ, sluga, maćeha...; u noveli, opet, ime će sasvim izostati, prepoznat ćemo da su sudionici „muž“ i „žena“, agina šć i princ i tako dalje; u epskoj pjesmi i šaljivoj priči pojaviti će se imena koja je kolektiv prepoznao kao „svoje“: Alija Đerzelez i Mustaj-beg Lički, Tale Ličanin i Nasrudin hodža. Iako epika i šaljiva priča poetički nemaju dodirnih tačaka, njihov odnos prema imenima je identičan – grade istaknute predstavnike kolektiva, od kojih će se prvi boriti za slobodu, a drugi će ih zabavljati, što je očigledno povezano sa srednjovjekovnom tradicijom viteza i dvorskih šaljivdžija/zabavljača. Lirika donosi neka imena, i muška i ženska, ali su ona sasvim figurativno prisutna kako

bi sudionici nekog ljubavnog događaja bili označeni. Njihova su imena često simbolična i predstavljaju kulturnu i identitetsku povezanost književnog djela i kolektiva koji ju je uobličio.

Bošnjačka usmena književnost u pobrojanim žanrovima ni po čemu ne odudara od opisanog; jedina ozbiljna razlika sasvim jasno je prepoznatljiva u odnosu sevdalinke i balade prema imenima. U ovim dvama žanrovima ime je središte oko kojega se plete priča. Dok imena likova u epskoj pjesmi i šaljivoj priči tretiramo kao usmeno-književnu kreaciju na osnovu stvarne ličnosti, o imenima u sevdalinci govorimo da su zapamćena. Sevdalinka je, u skladu sa svojim intersovanjima, zapamtila imena lokalnih ljepotica i znamenitih momaka, koji su nekim svojim gestom ili osobinom privukli pažnju lirske pjevača. Na isti je način i balada izgradila svoju priču oko nečije nesreće, zapamtivši pritom i osobu i događaj i okolnosti u kojima se on zbija.

Dakle, dosadašnja je književna kritika jasno pokazala svoja interesovanja za odnos ličnost – lik u epskoj pjesmi i šaljivoj priči, a u sevdalinci i baladi za pamćenje lokalnih obilježja. Time je podcrtana jasna razlikovnost u odnosu ovih žanrova prema stvarnosti, prva dva žanra je prerađuju, a druga dva je memoriraju.

S tim u vezi, sevdalinka je zapamtila lokalna obilježja:

- ime junaka/junakinje
- prezime junaka/junakinje

- imena i prezimena drugih sudionika ljubavne zgrade
- ime jednog ili više lokaliteta na kojima se odvija radnja
 - grad, mahala/naselje, sokak
 - rijeka, potok
 - planina, brdo i slično
 - imena javnih građevina (džamije, mostovi, česme ...)

A uz to, zapamtila je i kulturološke posebnosti:

- nazive dijelova kuće
- nazive zanata
- nazive odjevnih predmeta i nakita, te nazive materijala od kojih se izrađuju
- vojne i civilne titule
- arhaične nazive za biljke, hranu i životinje itd.

Različite vrste imenovanja bile su zanimljive za sevdalinskog pjesnika. Bogato ukrašeni svijet bošnjačke kuće sasvim prirodno je svoje mjesto pronašao u ljubavnoj pjesmi čežnje i ljubavnog zanosu. Urbana sredina i ašikovanje nisu ponudili sevdalinci samo uzrok i prostor njezina nastanka, već i kolorit kojim će sama emocija biti ogrnuta.

Dosadašnjim su istraživačima najveću pažnju privukla lokalna obilježja u vidu imena sudionika ljubavnih zgrade i njihove potvrđenosti kroz relevantne historijske izvore. Prvi obimniji rad objaviti će Alija Bejtić 1953. godine pod naslovom „Prilozi proučavanju naših narodnih pjesama“, kojeg će u ovom načinu čitanja naslijediti Munib Maglajlić, a što će posebno pokazati radom „Odnos pjesme i zbilje u sevdalinci“ iz 1974. godine, kao i komentarima uz pjesme u knjizi „101 sevdalinka“ iz 1977. i 2010. godine.

Historijsko potvrđivanje imena naravno da ne dokazuje uspjeh neke sevdalinke, ali nužno razdvaja one lirske monologe bez lokalnih obilježja od dijaloški uobličjenih pjesama s ovom vrstom poetičkog obilježja. Time je prepoznata poetička posebnost ovoga žanra u kontekstu lirske ljubavne pjesme južnoslavenskih naroda. Samo je sevdalinka zapamtila sve pobrojane slojeve kulturnog identiteta jednog naoda, dok će lirska ljubavna pjesma, koja nije sevdalinka, biti usredsređena samo na emociju koju želi prenijeti slušaocu/čitaocu.

Sva pobrojana mjesta, i ona koja je kritika prepoznala kao „lokalna obilježja“ i ona koja pripadaju širem kulturalnom pamćenju, svojevrsni su markeri kulture koji sevdalinku čine izvanrednim

materijalom za izučavanje kulturne historije Bošnjaka. Isprepletenost književnosti i historije na način da historiografija svjedoči o nastanku književnog djela, a književno djelo o vremenu i životu u prošlosti, nerazdvojivo su spleli ova dva vida ljudskog bavljenja. Pritom, usmena književnost je često bila upotrijebljena, a još češće zloupotrijebljena, u kreiranju mišljenja o prošlosti, tako što je bila argumentom u ideološkoj interpretaciji nekog događaja. Historija usmene književnosti je posuđivala historiografsku građu kako bi utvrdila starost i porijeklo pjesme, junaka ili zbornika, što je posebno važno u pronalaženju prvih spomena o nastanku sevdalinke i epske pjesme, s jedne, te o Đerzelezu i Malkoč-begu, s druge strane. Dakle, i historijski razvoj književnosti i historija kroz književni izraz, podjednako su važni za razumijevanje kulturne historije jednog naroda. Izbor činjenica koje će neki žanr, a potom i određeno književno djelo zapamtiti, ukazuju najprije na žanrovske predispozicije, a potom i na različite potrebe dijelova auditorija unutar jednog kolektiva. Tako će zreliji muškarci preferirati epsko pamćenje, mlađi i muškarci i žene zapamćenje sevdalinke i romanse, dok će baladeskni narativ, zbog svoje molske intoniranosti, zahtijevati posebne prilike u kojima će publika biti šarolika.

Budući da sevdalinka recipijentu prezentira složena emotivna stanja čežnje, ljubavne boli i ljubavi na granici s beznađem, poetska uobličjenja monološkog tipa nemaju za potrebu bilo kakve vrste kulturalnoga pamćenja, jer je sva pažnja usmjerena na isповjedni karakter pjesme. U dijaloškim uobličjenjima isповjedni ton više nije u prvom planu, već, ukoliko se i pojavi, on je tek jedan od glasova u pjesmi – uz

glas pjesničkog subjekta s distance, te sugovornika koji zaljubljenoga pita za njegove ljubavne boli ili za razloge neobičnoga ponašanja. Ispovijest koja će tada uslijediti, također monološka, okvirnom pričom će biti naznačen drugačiji doživljaj od strane recipijenta u odnosu na onaj ispovijedni iskaz koji nema nikakvog uvoda.

Upravo će zbog svega toga zapamćenja imena grada, mahale, sokaka; imena i prezimena sudionika priče, te imena planina, brda ili rijeka, osigurati kod slušaoca/čitaoca ozbiljnu dimenziju vjerodostojnosti. Posebna nota sevdalinke, koju nemaju druge

lirske ljubavne pjesme u okviru južnoslavenskih usmenih književnosti, jeste upravo njezin odnos prema zbilji pjesnika. Kreirajući novu zbilju – zbilju pjesme – sevdalinski pjesnik za svoj pouzdan oslonac uzima vjerodostojne i uvjerljive priče. S druge strane, dug vijek postojanja sevdalinke proizveo je krhkost njezinog pamćenja, a tokom samog trajanja; njezini junaci i junakinje toliko su se izmiješali da će se u pjesmi zagledati jedno u drugo, a u stvarnosti se nisu nikako mogli susresti. Taj njezin dug život, izbrusio je dragulj čije svjedočenje kulture treba razdvojiti od svjedočenja podataka.

Tiha pjesma duše

Piše: **Emsura Hamzić**

Sevdalinka nije samo pjesma, ona je i jedinstveni izraz ljudskih emocija, svjedok istorije i identiteta. Ona reprezentuje jedan način života, razmišljanja, običaja...

Sevdalinka je tiha pjesma duše, pjesma čežnje, žala, melanholije, često i tuge, a toga nam na ovim prostorima nikad nije nedostajalo. Ona je naš fado, naš bluz... Naravno, prisutna je u nekom vidu i obliku u cijeloj našoj regiji, pa i na većem dijelu Balkana...

Leksikografski, sevdalinka je ljubavna narodna pjesma, nastala kao muzičko-poetska vjerodostojno folklorna tradicijska tvorevina, u gradskim sredinama Bosne i Hercegovine i Sandžaka, uobličena prodorom istočnjačke kulture i usmeno prenošena, vjerovatno, već od 16. vijeka.

Najbolju neformalnu odrednicu sevdalinke dao je jedan dječak, koji je na pitanje – šta je sevdalinka, odgovorio: „Sevdalinka je ono, kad moj babo pjeva i – plače“.

Ona (sevdalinka) je izrazito usredsređena na ljubavna dešavanja u životu pojedinca, ona je i pjesma ljubavne radosti i ljubavne boli. Podjednako upečatljivo je opjevala ljubavne zgode koje su se odigrale u sarajevskoj, banjalučkoj, mostarskoj, podgoričkoj, pljevaljskoj i drugim gradskim sredinama i zapamtila djevojke i mladiće, junake opjevanih zbivanja,

ili pojedince čuvene zbog svoje ljepote, držanja ili gizdavosti, a iz pjesme se doznaju i njihova imena i dijelovi grada (mahale) u kojima su živjeli.

U pjesmi „Moćevčiću, mali Carigrade“, pominje se Ćirkovića Magda, u pjesmi „Čudna jada od Mostara grada“ bol boluje Ćelebića Biba, a u pjesmi „Il' je vedro il' oblačno, il' je tamna noć“, kaže se: „...već je ono Sokolović mladi Ibrahim“, dok se u poznatoj pjesmi „U Trebinju gradu vel'ku žalost kažu“ veli: „...gdje umrije mlada Zubčevića Zlata“...

Sevdalinka baštini: patrijarhalno vaspitanje, požrtvovanost, saosjećajnost, pristojnost svake vrste, stid od neprimjerenog ponašanja, bilo u zajednici, bilo u porodici itd.

Mnogo puta se žrtvovala vlastita sreća, posebno ona vezana za izbor bračnog druga, zarad mira u kući. Mnogo je bilo zabranjenih i nemogućih ljubavi, bilo zbog različitog staleža ili zbog razlike u godinama, imovinskog stanja... Često su davali „mladu za stara“, „sirotu za bogata“, „ljepoticu za skromnog izgledom i imanjem“, itd. Nažalost, nije mali broj takvih ljubavi završavao tragično, kao u baladama „Smrt Omera i Merime“ ili „Hasanaginica“.

Gotovo da nema pjesme sevdalinke u kojoj ne žubore potoci, ne šušte šadrvani i vodoskoci, ne mirišu đuli i zumbuli, karanfili i lale, bejturan i šimšir...

Prema motivima, odnosno temama o kojima pjeva, sevdalinka može da se razvrsta u pet gru-

pa, mada je u većini njih prisutno višestruko preklapanje motiva:

- **Ljubavne**, i njih je najviše, a mnoge češće govore o nesrećnoj i nemogućoj ljubavi, nego o onoj srećnoj („Snijeg pade na behar na voće / neka ljubi ko god koga hoće“, „Tamburalo momče u tamburu / tambura mu od suhoga zlata / tanke žice kose djevojačke...“ „Ašikuje Ademaga / bijela dana ne ostavlja / tamne noći ne preskoči“)

- **Floralne**, pjesme koje kao glavni motiv imaju različite biljke, uglavnom cvijeće („U đul bašti, kraj šimšira / sjedi jedna cura divna / đule bere i miriše / čeka dragog i uzdiše...“, „Karanfile, cvijeće moje / da sam nešto sjeme tvoje / ja bih znala gdje bih cvala / svome dragome pod pendžere...“, „Đul Zulejha po bostanu šeće / sa mednom se rosom razgovara...“)

- **Porodične**, koje često pjevaju o neslaganjima, između svekrve i zaove na jednoj i snahe na drugoj strani („Blago suncu i mjesecu / mjesec sunce jutrom rađa / a i mjesec često mladi / a ja jedna već ostarih / od jezika zaovina i zuluma svekrvina...“, „Zaplakala stara majka Džaferbegova / ah moj sine, Džaferbeže, šta mi dovede / Dovede mi ludo, mlado, neće da radi / već se bijeli i rumeni i ašikuje...“, „Tamna noći, tamna li si / nevjestice, aman, aman, blijeda li si / Nevolja mi blijeda biti / Imamam muža, aman, aman, adžamiju...“)

- **Šaljive**, kojih je i najmanje („Ugrijala mjesečina, baš ko bijel dan / Otud ide udovčina, baš ko truho panj / Još mi kaže stara majka za njeg da me da...“, „Star se ćurčić pomamio / sijedu bradu obričio / dok Almasu premamio...“, „Tri djevojke bostan posijale / Navadi se bečar momče mlado / potrga im dinje i karpuze...“)

- **Toponimske**, u kojima su opjevani gradovi, naselja, rijeke, planine... („Sarajevo, behara ti tvoga / znaš li išta za dragana moga“, „Kolika je Jahorina planina / siv je soko preletjeti ne može / a kamoli

dobar junak na konju / djevojka je pregazila bez konja...“, „Čudna jada od Mostara grada / sve od lani, pa evo do sada / kako Biba od ljubavi strada / U Habibe, Ćelebića zlata / svaka riječ, hiljadu dukata!“ „Moćevčiću, mali Carigrade / dok bijaše, dobar li bijaše / Kroz tebe se proći ne mogaše / od čošaka i od mušebaka / od momaka i od djevojaka / Od ljepote Ćirkovića Magde / ja je gledam, majka mi je ne da...“)

Begovski čardaci, kao i skromne kuće, ali i avlije i bašte, vrtovi i šadrvani po tim avlijama, bili su mjesta gdje je ženska duša progovarala.

Uz tanane niti od svile i zlata koje su u svoje vezove djevojke na đeršefu vezle, utkivale su i snove i nadanja, razočarenja i strijepnje, najčešće već u tuđoj kući, sa tuđom majkom. Nije uzalud Vuk Karadžić sve lirske narodne pjesme, gdje spadaju i sevdalinke, nazvao ženskim pjesmama. Ne samo zato što su ih sastavljale žene i mlade djevojke, nego i što „mirišu dušom djevojačkom“, čak i kad su ih sastavljali muškarci.

Ove pjesme najčešće imaju neku svoju priču koju nam pripovijedaju, često u svega desetak stihova, iako su lirske. Neke su i prave male drame, kao ova, iskazana u samo šest stihova:

„Poljem se vija Hajdar delija
Gleda ga Ajka sa čardaka

- Oj, zor delijo, i perje tvoje
Tvoje me perje na čardak penje!
- Oj, zor đevojko, i kose tvoje
Tvoje me kose niz polje nose!“

Tri su bitne odrednice sevdalinke:

- 1) tekst koji je uvijek originalan, uglavnom govori o ljubavi, još češće o nesrećnoj ili nemućoj ljubavi, čežnji, želji, a prisutni su često i geografski pojmovi i lokaliteti većeg broja gradova, nekada sa imenima

Prvo izdanje knjige „U dul bašti“ objavio je Službeni glasnik (Beograd, 2017), a drugo izdavač Art Rabic (Sarajevo, 2024)

aktera, prodica kojima pripadaju, te mahala i sokaka...

- 2) melodija ili kajda, uvijek je „potiha“, tako da nikad ne zvuči preglasno niti agresivno, koliko god da se glasno pjeva
- 3) interpretator koji je ujedno i glavna specifičnost. Naime: zašto su tako rijetki izuzetni pjevači, bez obzira na mnogo darovitih? Zato što moraju da u svojoj ličnosti imaju najveći dio karakteristika koje u sebi baštini sevdalinka – poštovanje, ljudskost, čast, saosjećanje, iskustvo, neostvarena ljubav, lična sudbina i lična tuga itd.

Među desetinama odličnih pjevača, zauvijek se izdvajaju: Safet Isović, Zaim Imamović, Nada Mamula, Himzo Polovina, Ksenija Cicvarić...

Shodno svemu rečenom, sevdah i sevdalinka nisu samo muzički pravac, nego predstavljaju i način života, te gledanja na svijet i život onih koji su te pjesme stvarali u vremenu u kojem su stvarane, a kojem teže i za kojim čeznu oni koji ih vole, razumiju njihove tajne poruke i signale, koji ih izvode, slušaju...

Veliki broj pjesama za koje se misli da su narodne, autorska su djela pjesnika, od Alekse Šantića („Emina“, „Što te nema“, „Bulbul pjeva okolo Mo-

stara“), Hajnrih Hajne („Azra – Kraj tanana šadrvana“, u prevodu Alekse Šantića), Osman Đikić („Đaurko mila, Đela Fato, đela zlato...“), Safvet beg Bašagić („Evo ovu rumen ružu“, „Sini, sini sjaj, mjeseče...“), Jovan Ilić („Srdo moja, ne srđi se na me“), Branko Radičević („Gde si dušo, gde si rano“) itd.

I Jovan Dučić je izvanredno znao vrijednost ovih pjesama, pa je na jednom neformalnom skupu PEN centra u Stokholmu, kad su svi govorili svoje pjesme, takmičeći se čija je najljepša, govorio stihove sevdalinke:

„Što li mi se Travnik zamaglio / ili gori il ga kuga mori? / Niti gori, nit ga kuga mori / Djevojka ga okom zapalila / Čarnim okom, kroz srčali pendžer!“ I pobijedio na tom takmičenju!

Mnogi su pisali o sevdalinkama:

„Njen glas dolazi nam iz dubine prastarog, drevnog i neshvatljivog. I baš zahvaljujući toj pjesmi, možemo da osjetimo duh i dah drevnosti, možemo da predložimo sebi odnose iz patrijarhalne sredine kao i način života i mišljenja kakav je bio davno i juče. Danas je ta pjesma manje-više sa sebe zbacila svoje utilitarističke primjese i blista čista kao biser koji smo izvadili iz školjke sa dna tajanstvenog mora... Njen izraz je precizan, koncizan, blizak. On danas može da bude uzor... (Mak Dizdar)

Mnogo je onih koji su zaslužni za očuvanje sevdalinke kroz vrijeme. Pljevljak Hamdija Šahinpašić, recimo, zaputio se u Beograd, u Srpsku akademiju nauka i umetnosti, i tamo se susreo sa etnomuzikologom Miodragom A. Vasiljevićem, koji je shvatio važnost Hamdijinog poduhvata. Šahinpašić je za nekoliko dana uspio da otpjeva oko 300 pjesama koje su tada snimljene, a potom prepisane, da bi tako nastala zbirka od tri stotine pjesama koja je, dvojezično, na ruskom i našem jeziku, i sa notnim zapisima, objavljena u Moskvi 1967.

A da sevdalinka ima univerzalnu vrijednost, kao što je ima zlato ili dragulji, pa koliko god bili negdje zatureni, iskrivljeni, ostaju dragocjeni, najbolje nam svjedoči „nova mladost“ sevdalinke u novijim aranžmanima, prilagođenim vremenu i uhu mladih generacija, kakvu interpretiraju Amira Medunjanin, Damir Imamović, Divanhana, Mostar sevdah reunion i drugi.

Tu zlatnu žicu u koju udara sevdalinka, ima većina naših ljudi sa Balkana, pa zvala se ona merak, sevdah, „žal za mladost“, „od sevdaha, goreg jada nema“, jer nam je karakterna crta.

Dva jubileja bošnjačke usmene poezije: 450 godina od prve vijesti o sevdalinki i 250 godina od objavljivanja Hasanaginice

Balada *Hasanaginica* je prva skrenula pažnju evropske javnosti na značaj narodne književnosti. Ona je bošnjačka usmena balada, koja je nastala između 1646. i 1649. godine u okrilju begovske bošnjačke porodice iz Imotske krajine, koja je tada bila dio Bosanskog pašaluka, i vjerovatno se prepričavala s koljena na koljeno po Imotskom i okolini dok je od zaborava nije otrgnuo italijanski putopisac i etnograf Alberto Fortis (1774) nazvavši je „morlačkom baladom“ (morlačka = ilirska).

Prije više od dva vijeka, vijest o veličini i ljepoti Hasanaginice dobili smo iz svijeta, što će mnoge umne ljude ponukati da se studioznije i sa više tragalačkog elana posvete svojoj tradiciji i kulturnoj zaostavštini. To će, vjerujemo, pokrenuti proces stalnog otkrivanja novih značenja našeg kulturnog nasljeđa što je jednako važno koliko i proizvodnja novih kulturnih vrijednosti.

Hasanaginica, iako po obimu nevelika pjesnička tvorevina, inspirisala je brojne književne autore na našim prostorima, često ih podstičući da njene motive i intrigue nadgrađuju većim književnim formama, posebno u dramskoj formi. Podatak da je *Hasanaginica* kao jedan od dramskih tekstova

na predložak balade iz pera Ljubomira Simovića doživjela 150. izvedbu u Narodnom pozorištu u Beogradu, govori u prilog tome koliki je njen značaj. Svoju inspiraciju u ovoj svjetski poznatoj baladi pronašli su mnogi autori, kao i dva vrhunska bošnjačka dramska pisca – **Alija Isaković** i **Nijaz Alispahić**, što je rezultiralo brojnim pozorišnim i televizijskim produkcijama.

Narodno pozorište u Titogradu, premijerno je igralo *Hasanaginicu* 1961. godine; kasnije, 1995, izvedena je u režiji Branislava Mićunovića na zidinama Satarog Bara, u Crnogorskom narodnom pozorištu u režiji Jagoša Markovića, ali je bilo i gostujućih izvođenja, kao što je predstava *Hasanaginica* u produkciji Tuzlanskog pozorišta, itd. U tivatskom Centru za kulturu, igrana je 2015. u režiji Jagoša Markovića, sa Branimirom Popovićem, Kristinom Stevović i Anitom Mančić u glavnim ulogama.

Hasanaginica je predložak i za prvu bošnjačku operu, koja je premijerno izvedena u Sarajevu 2000. godine. Libreto je napisao Nijaz Alispahić, kompoziciju Asim Horozić, režiju je potpisao **Sulejman Kupusović**, a u naslovnoj ulozi nastupala je primadona Sarajevske opere **Amila Bakšić**.

EMSURA HAMZIĆ rođena je 1958. godine. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 1981. godine, gdje je živjela do 1992. godine. Piše poeziju, prozu, drame i eseje. Objavila je osamnaest knjiga kod najuglednijih izdavača u regionu. Uvrštena je u veliki broj antologija poezije i pripovijetke, kao i poezije za djecu. Njena djela su prevedena na više jezika, između ostalih i na japanski.

Hasanaginica – između pokazivanja ljubavi i poštovanja?

Piše: **Dr Sead Šemsović**

Balada o Hasanaginici pojavljuje se 1774. godine pod naslovom *Xalostna pjesan za plemite Asan-aginize* u knjizi *Viaggio in Dalmazia* talijanskog opata i prirodoslovca **Alberta Fortisa**. Tekst je štampan latiničnim slovima talijanskoga jezika i primijenjena su ona pravopisna pravila koja su se mogla koristiti pri fiksiranju usmenoga teksta, i to od strane nekoga ko nije dobro poznao bosanski jezik. Uz latinični tekst, Fortis donosi i prve stihove ispisane gragoljicom, crkvenom ćirilicom i bosančicom, uz popratne komentare. Pored toga, Fortis će donijeti i svoj prozni prijevod balade na italijanskom jeziku, koji, pored činjenice da je prvi prijevod, predstavlja i prvo interpretativno čitanje ove znamenite pjesme, koju kasniji sakupljači nisu uspjeli pronaći u živom izvođenju. Nakon Fortisovog prijevoda, ovu će baladu prevoditi **Clemens Werthes** na njemački (1775), **Johan Wolfgang Goethe** na njemački (1778), **Ferenc Kazinski** na mađarski (1789), **Đuro Ferić** na latinski (1798), **Walter Scott** na engleski (1798), **John Boyd Green-shiels** na engleski (1800), **Charles Nodier** na francuski (1813) i brojni drugi u skoro dvije stotine i pedeset godina od njezina objavljivanja. Fortisov je prijedložak do danas izazvao više čitanja, među kojima treba izdvojiti: Vuka Stefanovića Karadžića (1814. i 1846), Miroslava Pantića (1964), Alije Isakovića (1974) i Muniba Maglajlića (1995).

Kristina Stevović kao Hasanaginica

Balada započinje slavenskom antitezom (A – nije A – nego B) u kojoj se pjesnik/inja pita i sam/a odgovara šta bi moglo biti ono „što se bijeli usred zelene gore“. Nakon dileme i argumentiranih odgovora dobijamo konačni zaključak da se radi o šatoru u kojem leži ranjeni junak Hasan-aga. Njega obilaze i mati i sestra, ali ga zbog stida ne obilazi i ljuba. Ovaj će momenat Fortis prokomentirati ovako: „A njegova žena, zadržana stidom, koji se nama čini neshvatljiv, nema smjelosti da ga obiđe“. Hasanaginicin stid možemo posmatrati kao vanrednu sliku tradicijskih vrijednosti, jer pjesnik sasvim odobrava njezin osjećaj stida, ne postavljajući pitanje eventualne neispravnosti takvoga osjećaja. Iz tog razloga možemo sa sigurnošću tvrditi da se radi o unutarnjoj dimenziji Hasanaginicine ličnosti koju pjesnik, a samim tim i kolektiv, u potpunosti odobravaju. Priroda njezina stida ne može biti povezana sa nekom šerijatskom normom o neulasku žena u vojni logor, jer u isti taj logor ulaze mati i sestra, što pjesnik ciljano ističe. Priroda njezina stida, dakle, isključivo je lične prirode – njezin lični odnos prema suprugu, koji je, naravno, utemeljen na vrijednostima koje zajednica prenosi s generacije na generaciju. Pozicija muža kao zaštitnika i skrbnika porodice prenosila se stoljećima, te je tako izgrađena slika unutar žene nailazila na sukob sa vanjskom slikom ranjenika – u tom sukobu unutarnje slike zaštitnika i skrbnika sa slikom ranjenika unutar vojnoga logora, u ovoj je ženi izazivao stid. Njezino razumijevanje novonastale situacije uključuje sve dimenzije slučaja: lični i porodični zaštitnik u poziciji nemoći, unutar vojnog konteksta, njezino sažaljenje može za vojnika biti uvreda...

Ekspozicija kao uvodna scena u dramsku radnju završava upravo na ovome mjestu, nakon čega će uslijediti zaplet: ranjeni junak je ljut na suprugu i poručuje joj da ga ne čeka „ni u dvoru ni u rodu momu“. Zaplet nastaje kao rezultat visokog stepena nerazumijevanja: Hasanaga ne razumije njezin nedolazak. On nedolazak čita kao pomanjkanje ljubavi i izdaju, a ne kao čuvanje slike njega kao

Simpozij u Podgorici, Dva jubileja epske poezije

vojnika i zaštitnika. Činjenica da je njegovo čitanje drugačije od njezinog ukazuje na neka pomjeranja unutar kolektiva. U ovom momentu Hasanaginica je postala čuvarica patrijarhalnih vrijednosti, dok se Hasan-age to čuvanje vrijednosti ne dotiče – on je ljut jer ona nije došla i svaka druga ideja ne dopire do njega. Njegova promijenjena pozicija posmatranja situacije može se razumjeti kao rezultat putovanja po zapadnim i primorskim krajevima gdje je očitovanje ljubavi između supružnika ipak nešto drugačije u odnosu na kontekst iz koga dolazi. Veća otvorenost i manje stroga pravila koja izazivaju dozu hladnoće, vojnika Hasan-aga su učinila sklonim pokazivanju ljubavi među supružnicima. Dakle, zaplet nastaje na temelju susreta različitih tradicijskih obrazaca – pokazivanje poštovanja u odnosu na pokazivanje ljubavi, što u osnovi ovu životnu priču od samoga početka čini tragičnom.

Povrijeđena žena će izlaz potražiti u samoubistvu i to u situaciji kada „jeka stade konja oko dvora“, pomislivši da se radi o njezinu mužu, od čega će je odvratiti kćerke javljajući joj da „nije ovo babo Hasan-aga, već daidža, Pintorović beže!“. Brat joj donosi „knjigu oprošćenja“, pravni dokument kojim je njezin brak s Hasan-agom okončan. Pjesnik nas tek u ovoj sceni upoznaje da ovaj bračni par ima petero djece i to dva sina, dvije kćeri i malahnog u bešici sinka, s kojim ju je brat jedva razdvojio. Kadunu brat vodi u rod, ubrzo kuću posjećuju prosci, a najviše Imotski kadija. Kaduna se bratu moli

da je ne daje ni za koga „da ne puca jedno srce moje / gledajući sirotice svoje“, ali, uprkos molbi, brat je daje za Imotskog kadiju. Nakon toga, kaduna traži da brat uputi kadiji pismo da ponese „dug pulduvak“, što će Vuk pogrešno pročitati kao „pokrivač“, (puliduvak je šareni duvak ili pulani duvak, kojim se mlada prekrije) „kada bude agi mimo dvora / nek ne vidi sirotice svoje“. S ovom scenom radnja doživljava kulminaciju, da bi kretanje svatova označilo usmjeravanje radnje ka peripetiji, a koja će se ostvariti u sceni kada kćerke izlaze pred svatove i pozivaju majku da se svrati „da mi tebi užinati damo“. U tom okretanju radnje od očekivanog, jer pulduvak je trebao onemogućiti gledanje, a samim tim i eventualno svraćanje, sada radnja teče u sasvim neočekivanome smjeru. Hasanaginica moli starog svata (starješina svatova), da joj ustavi konja uza dvora, kako bi darivala svoju djecu. Svi segmenti darova bili su temom spora u ovih dva i po stoljeća čitanja. Budući da kod Fortisa stoji da Hasanaginica sinovima dariva *nozve pozlachene*, Vuk će najprije (1814) misliti da se radi o nekim pozlaćenim mestvama, dok će se u drugom čitanju (1846) ispraviti, manje će sporna biti *čoha do poljane*, ali će se ipak dvoumiti o čemu se radi, da bi pitanje dara za dijete u bešici (Fortis: „Gnemu faglie ubofke hagline“) gdje će Vuk istrajavati na čitanju „uboške haljine“, povezujući s pojmom ubog – siročić, previđajući da su i ostala njezina djeca siročad. Ovu će dilemu razriješiti Franc Miklošič, nešto prije 1887. godine čitajući kao

u *bošči haljine* – četverougaoni komad platna u koje se nešto zamotava – boščaluk, zavežljaj. Rasplet će se početi ostvarivati u momentu kada junak Hasan-aga poziva svoje sinove: „Hod'te amo sirotice moje / kad se neće smilovati na vas / majka vaša srca arđas-koga.“ Na ove grube riječi Hasanaginica će pasti i ispustiti dušu. Ovu će vanrednu scenu sam Fortis pročitati na sljedeći način: „Na putu za Imotski svatovi moraju proći pored kuće plahovitoga Hasana, koji se, pošto su mu rane zacijelile, vratio kući, ka-jući se gorko što je otjerao ženu. Poznavajući dobro njeno srce, on joj šalje u susret svoja dva sina, koje ona daruje darima što ih je prethodno pripremila. Vidjevši to, Hasan ih doziva da se vrate kući, gov-oreći im da je njihova majka neumoljiva srca. Ovaj prijekor, rastanak s djecom, gubitak muža, koji ju je na svoj surov način volio onoliko koliko je bio voljen, izazivaju tako snažan preokret u duši mlade ljube da ona pada mrtva ne izustivši ni riječ.“

Vuk će Fortisov izraz *argiafkoga* pročitati kao *kamenoga*, Isaković će prevesti kao *hrđavskoga*, dok je najbolje da pojam ostane u originalu *arđas-koga* što znači neumoljivo, upravo onako kako ga je i sam Fortis razumio. Posljednje slovo, posljednje riječi, posljednjeg stiha ove balade također će biti različito tretirano, iako je sasvim jasno iskazano: „Od žalosti gledajuć' sirota“. Vuk, pa i Pantić pročit-tat će kao „sirote“, što će sasvim pomaknuti središte pažnje sa Hasanaginice na njezinu djecu, što ni u kom slučaju ne može biti opravdano.

Scene u baladi sasvim su filmski kadrirane:

Vojni logor i Hasanagin šator,
Hasanagin dvor,
Dvor Pintorovića,
Ispred Hasanaginog dvora.

U baladi se pojavljuju samo ove lokacije i sva se radnja ostvaruje samo na njima. Scene su izu-zetno kratke, u scenama se nalaze kratke replike. U cijeloj baladi niti na jednom mjestu nije ostvaren dijalog, replike su isključivo monološkog tipa. Prva i posljednja replika je Hasan-agina, on otvara i za-tvara baladeskni narativ, unutar balade sve ostale replike su ili Hasanaginicine ili njihove djece – tri su njezine, jedna replika pripada kćerkama i jedna sinovima. Unutar strukture pjesme nalazi se i jedan „tekst unutar teksta“ – pismo Pintorović bega Im-otskom kadiji, gdje se glasom javlja beg, ali ne u obliku replike već kao pismo unutar teksta pjesme.

„Hasanaginica“, Dževdet Nikočević

Socijalna dimenzija čitanja ove balade nikako se ne može odnositi na nerazumijevanje između supružnika, jer dolaze iz dva društvena sloja – agin-skog i begovskog – kako se to nekada u interpre-tacijama želi učitati, već se ovaj segment klasnih razlika može prepoznati jedino u Pintorovićevom požurivanju da sestru što prije uda, kako bi po-kazao da njihova begovska kuća ne može biti os-ramočena i ponižena od strane jednog age.

Šta je nama danas „Hasanaginica“

Piše: **Dr Nadija Rebronja**

*Mogućnost više istina i više identiteta
snažna su pitanja savremenog
pojedince, savremenog intelektualca
i čovjeka uopšte*

Jubilej 250 godina od prvog objavljivanja balade Hasanaginica razlog je zašto se ovom fascinantnom književno-umjetničkom teks-tu u ovom periodu iznova vraćamo. Hasanaginica je pjesma koja je doživjela više prijevoda na bro-jne jezike, od kojih je najpoznatiji Geteov prijevod na njemački jezik, te je imala značajnu recepciju u svjetskoj filologiji, i to ne samo u slavistici. Mnogo toga o ovom tekstu je rečeno sa književno-stručnog, teorijskog aspekta, no bilo bi zanimljivo reći šta je nama danas Hasanaginica, šta je ona savremenom čovjeku. Hasanaginica nosi snažan ženski identitet, ali sva simbolika koju ona nosi može se tumačiti sa aspekta savremenog čovjeka uopšte.

Tragedija Hasanaginice u baladi je što ona nosi više snažnih identiteta koji su neupitni, a oni su se sudarili u tragediji koja joj se desila. Hasanaginica je neupitno supruga, to je njen snažan identitet, jer ona je i nominalno supruga, njeno ime je žena Hasan-agina. Ona je neupitno sestra, jer u njeno ime odlučuje njen brat, odlučuje šta će biti sa njenom sudbinom. Ona je identitarno vjerovatno najsnažnije majka, ali osim svih tih identiteta ona je pojedinac, individua, ljudsko biće. Njen individualni identitet je ono što najviše strada u njenom nastojanju da sve svoje identitete pomiri. Druga dimenzija tragedije koju doživljava Hasanaginica je što svi likovi u baladi imaju svoju istinu, i oni svi imaju pravo na svoju istinu. Ne postoji samo jedna istina. Hasana-aga ima svoju

istinu i ima pravo da je zahtjeva. Njen brat ima svoju istinu i ima pravo da štiti svoju porodicu, da brine o časti i ugledu. Djeca svoju istinu i imaju pravo na svoju majku. Hasanaginica takođe, kao pojedinac ima svoju istinu, međutim na kraju njena dimenzija istine, u njenom nastojanju da pomiri sve ostale istine, ostala je relativizovana i tragično izgubljena.

Mogućnost više istina i više identiteta snažna su pitanja savremenog pojedinca, savremenog intelektualca i uopšte čovjeka. Na širem području Balkana, pa i u Bihoru, ideja identitarne slojevitosti uglavnom se vezuje za kulturne slojeve koji se međusobno stapaju ali, nažalost, često i sudaraju, iako je kulturna višeslojnost ono što prostoru daje najljepši opštjeljudski smisao. Ono što možemo naučiti iz života teksta koji je pjesma Hasanaginica imala je da je za kulturu, pored njene nacionalne važnosti, od presudnog značaja evropska i svjetska recepcija, te međunarodni književni put koji je umjetničku estetiku ove balade prepoznao i učinio je time još značajnijom za prostor na kom je nastala.

Zahir Kovačević

Dijalog mislima

Priredio: **Mirsad Rastoder**

“**Esad Kočan**

Sloboda je sloboda dok se za nju borimo. Možda vrijedi živjeti za onaj sizifovski trenutak kad on kamen izgura na vrh brijega. Makar i samo trenutak. I život je, kad se bolje pogleda – samo trenutak.

KazivArt je produkt Festivala priče “Zavičajne staze”, čiji naziv je sa dubokom namjerom baš tako odabran. Pznata izreka kaže: „Zavičaj je ono što osjećate ili nosite u svom srcu”, no svako čeljade različito mu pripada, mislima ga priziva ili mu se vraća.

■ **Šta je za vas Zavičaj?**

KOČAN: Ne znam kako drugima, meni je zavičaj, od kad sam ga sa četranaest godina napustio – spasonosna iluzija. Ono magično mjesto, kroz koje ne teče vrijeme, koje postojano čeka kao majkino krilo, čuva moje prve obrisе, tuge i radosti i moje strahove. Vremenom sam shvatio da taj moj zavičaj moje Godočelje, moj Bihor, postoji samo u meni. Utkan ispod kože. Sve ove duge godine,

“**Miraš Martinović**

Osvješćenje je najteži i najduži proces u čovjeku, društvu i vremenu. No, ne treba posustajati propovijedati ljubav, toleranciju i razumijevanje, prije svega.

uspavljuje me i budi, dolazi mi u snove, ponekad me zaboli. Kad me neko pita idem li u zavičaj, ja u sebi ponavljam ono što je davno rekla pjesnikinja Vesna Parun: „Rijetko.“ Nemam ni potrebu, moj zavičaj je uvijek sa mnom. Bez njega bih, gdje god da sam, bio pustoš.

MARTINOVIĆ: Biće Bića. Klica svega budućeg. Sjeme odakle sve počinje. Sve teme i dileme, život sami. Budu u životi periodi kada zaboravimo na zavičaj, onda kada smo najsnažniji, kada je sve ili mnogo novoga pred nama, kada se otvaraju horizonti... No, dođe doba kada se sve to sužava, tada zavičaj sve više biva prisutan. Ja se u ovim već poznim godinama sve češće sjećam svakog detalja, u sjećanju im se ponovo vraćam, sanjam,

to su produženi snovi, snovi koje smo u djetinjstvu sanjali. Sada sa iskustvom i sa distance, sve ima drugu i dublju dimenziju. Zavičaj je cijeli svijet, mirkokosmos, najljepša pjesma.

■ **Sublimirano, kojim riječima biste opisali svoje angažovanje i stvaralaštvo?**

MARTINOVIĆ: Nijesam pisao da bih pred nekim i nečim sebe dokazao, da bih stekao bilo kakve zasluge, afirmaciju, divljenje, slavu. Varljiva je roba slava! Pisao sam sebe radi; pisanje je za mene uvijek bilo najličniji čin, unutrašnje zadovoljstvo, punina usred velike praznine. Ako je moja riječ nekom nešto značila, to je budilo zadovoljstvo. Zidao sam svoje kule i gradove od riječi i imaginacije, a koliko su te kule postojane, kakav je materijal kojim su zidane, potvrdiće vrijeme. Vrijeme zida po Primorju kule/Vrijeme zida, vrijeme raziduže. Pisanje je borba sa Vremenom. Neprestana borba. U rukopisu sve živi, slova su najsigurniji čuvari. Tražio sam ono daleko u nama, vječno, što se ne mijenja, što se ponavlja iz pokoljenja u pokoljenje. Čovjek je bio uvijek Čovjek, osnovna konstanta.

KOČAN: Moj doprinos ni u čemu nije veliki. Ali, trudio sam se da ne dozvolim da umjesto mene odlučuje strah. Sve što se dešavalo u mom djetinjstvu i odrastanju bilo je na neki način priperama za devedesete godine minulog vijeka. Tad je pred pomamom zla trebalo stavom i djelom odgovoriti: ko si ti dječake bihorski, u šta si izrastao? Stvarali smo Monitor u gotovo nezamislivim uslovima. Često su nam govorili da smo hrabri. Znam šta je u mom slučaju presudilo: morao sam pripaziti kakav ću se, jednom kad stignu godine za svođenje računa, pojaviti pred Našom Rijekom. Mojom rijekom. Ko je letio s obale u njene plavo-zelene virove – stid ga je pasti.

■ **Gospodine Martinoviću, poznato je da ste jedan od najsuptilnijih arheologa u književnosti, jer u svojim djelima otkrivате duboke slojeve prošlosti i ljudske sudbine u kojima se neminovno ogledamo. Po eroziji morala i etičke orijentacije u savremenom društvu, kome smo iz Vaše literature najsličniji, i zašto?**

MARTINOVIĆ: Djelimično sam odgovorio, pa ću sada samo dopuniti, pošto su Vaša pitanja i inspirativna i aktuelna. Budu vremena herojskih

činova, koje drži moralna vertikala; ta vremena drže ljude na okupu, povezuju ih opštim dobrom i razmišljanjima, ali i djelanjima na tome i u tome. No, dođu i ona druga vremena, vremena pada i posrnuća u kojima se gubi osjećaj za opšte vrijednosti, a opšte vrijednosti bi trebalo da budu najčvršći temelj. Vrijeme u kojem živimo – vrijeme je pada i posrnuća. U mnogo čemu vrijeme beščašća. Opšte vrijednosti su postale sporedne, lično je nadvladalo opšte, oni koji to najmanje zaslužuju digli su se u vrh, oni vode i rukovode, odlučuju, ljudi to prihvataju, bez otpora. Pjesma Naši dani Vladislava Petkovića Disa, iako pisana davno, najbolje oslikava i ovo vrijeme. Pjesnici daleko vide. Nema mišljenja, nema intelektualca koji bi otvorili oči. Ovo su slijepa vremena, slijepi kolosjeci. To su, zapravo, procesi i ta vremena će proći. Ništa nije opstalo, a da nije i prošlo. U Knjizi Propovjednikovoj, gdje su te mijene najbolje definisane, na jednom mjestu se kaže: Ništa novo pod Suncem! I Dobro i Zlo imaju priordni slijed. Neko sve to mjeri nepogriješivim mjerama! Odobrava dokle može i dokle smije.

■ **Koliko može pomoći mudrac – vidovnjak iz Vašeg romana Homer na putu za Smirnu?**

MARTINOVIĆ: Mudraci pomažu, ali ovo je doba bez mudraca, doba u kojem se mudraci ne slušaju. Prazno doba, bez odjeka. U mom romanu Homer na putu za Smirnu, Homer je hirurg u vrijeme Trojanskog rata. Nakon svih strahota gdje je bio svjedok iz prave ruke, iako je izgubio oči posljednjeg ratnog dana, on sagledava besmisao rata koji je vođen deset godina, u njemu se budi antiratno raspoloženje, on je najveći zagovornik antiratnog, on opominje kako su svi ratovi besmisleni. U rat se kreće sa nekim motivom, osvajanjem teritorije i slično, a vraća se bez smisla, sa mnogo mrtvih; gubitnici su svi, pa i oni koji su naizgled pobijedili. Ni u jednom ratu nema pobjednika, svi su poraženi. To će pokazati i Ukrajina i Gaza, napadnute bez jasnog ili sa skrivenim motivom. Uvijek sam na strani onih koji su napadnuti, onih koji se brane!

■ **Gospodine Kočan, kao novinar i urednik beskompromisno branite slobodu izražavanja, pluralizam i odgovorno novinarstvo; sumnjate**

li ponekad da je etički pristup u ovoj profesiji danas iluzija ili sizifovski posao?

KOČAN: Novinarstvo kao profesija ima smisla samo ako je borba sa jačima od sebe. Tu se ne može računati na pobjedu. Zlo i nasilništvo se ne daju jednom zauvijek svladati. Možemo – ne pristati! Odbiti da služimo silnicima, biti glas nemoćnih, glas onih koje hoće da učine bezglasnima. Mnogo je toga u borbi za etičko novinarstvo uzaludno. Ali nije besmisleno. Sloboda je sloboda dok se za nju borimo. Nema dokone slobode. Naposljetku, možda vrijedi živjeti za onaj sizifovski trenutak kad on kamen izgura na vrh brijega. Makar i samo trenutak. I život je, kad se bolje pogleda – samo trenutak.

■ **Šta Vas je motiviralo da poslije niza publicističkih i poetskih knjiga, svoje ideje i promišljanja ugrađujete u romane?**

KOČAN: Uči u prašumu svojih emocija, nada i strahova, najveća je moguća avantura. Pisanje romana je prihvatanje izazova da se uđe u najdublje tmine te vlastite džungle. To je ovjera potrebe da se suočimo sa sobom kakvi jesmo i kakvi smo mogli biti, i mi i ljudi oko nas i naši svjetovi.

MARTINOVIĆ: Razna životna iskustva, želja da se izrazite na više načina kroz raličite forme. Nekada kroz pjesmu ne možete da izrazite određene teme koje traže prostor, široko polje, komociju, mnogoglasnu artikulaciju. Danas se ponovo vraćam pjesmi kao najkraćoj formi, teško bih se usudio da sada pišem neki roman. Ta forma je veoma zahtjevna, pratiti temu, junake, razvijati radnju. Sve to zahtijeva velike napore, umjetničke, pa fizičke svakako. Pisanje jeste duhovni, ali i fizički rad. Oranje njive koja nema granica. Mislim da sam izrazio ono što je trebalo kroz roman izraziti. Za sada ne bih dalje, ali nikad ne reci nikad. Neke teme dolaze kao potreba vremena, kao takve se nameću, ne možete ih mimoići. Pisanje je duboka potreba, dubinsko oranje po beskraju.

■ **Šta ste naučili iz iskustva pisanja za novine, časopise, studije i druge forme – u čemu su sličnosti, a u čemu razlike?**

MARTINOVIĆ: Umjetničke, u ovom slučaju literarne forme, nijesu dovoljne da se jedan stvaralac izrazi kompletno. Zato poželite da napišete i novinarsko-publicistički tekst, da izrazite

svoje mišljenje u novini ili nekom drugom mediju. Povremeno sam pisao i takve tekstove o piscima, knjigama, ljudima i gradovima... sada sam sve te tekstove sabrao, a između njih odabrao one koji su posebno kvalitetni, po mom sudu, pa će na jesen biti objavljena knjiga tekstova, eseja, sjećanja, svjedočanstava pod naslovom: Pisano u vremenu.

KOČAN: Radi se o različitim nivoima stvarnosti. Novinarki tekst je prije svega tekst o događaju. Literarni tekst o doživljaju. Nemaštovit pisac je nekreativan, dosadan pisac, novinar koji izmašta tekst je lažov. Literarni prostor je svijet mogućeg i nemogućeg. Emocije koje se nisu desile, jednako su stvarne kao one koje jesu. Novinarski domen su činjenice i njihovo značenje. Nije novinarsko pisanje niži oblik pisanja od literarnog. Drugačije je. Novinarski imperativ je: Vjerodostojno posvjedočiti. Literarni: Iskreno izmisliti. Mnogi vrhunski novinari ne mogu biti vrhunski pisci. Ni mnogi vrhunski pisci ne mogu biti vrhunski novinari. Nema pravila. Neki, najveći, bili su i jesu i jedno i drugo: vrhunski pisci i vrhunski novinari.

■ **Književni opus Miraša Martinovića čini 28 zapaženih naslova i može se uzeti za primjer suptilno angažovanog pisca, hroničara, intelektualaca koji nenametljivo, ali uporno, nudi odsjaj duhovnosti u smutnim vremenima. Kako je taj put – izbor uticao na vaš status – život?**

MARTINOVIĆ: Priznajem, nijesam brojio svoje knjige, a ni poželio da to učinim. Kvantitet nikada nije određujući i ne određuje kvalitet. Nekada je jedna knjiga dovoljna i kroz nju možete da artikulirate svoje misli, ideje, poruke. Pisac se uglavnom pamti po jednoj ili dvije knjige, ako je za pamćenje. A da bi bio upamćen, potrebna je velika tema, velike poruke, lična magija kojom knjiga diše, koja se ne troši, već se sama od sebe obnavlja. To je recimo General mrtve vojske Ismaila Kadarea, Pedro Paramo Huana Rulfa, Markesov roman Sto godina samoće, Derviš i smrt Meše Selimovića, Kameni spavač Maka Dizdara... U mračnim vremenima sijaju velika djela i velike ideje, garancija da će tama biti raspršena.

■ **Kome je upućen poetski krik, vaša fascinantna poezija Smrt u Gazi – ako je Palestina, nažalost, već ognjište genocida neslučenih razmjera?**

MARTINOVIĆ: U Gazi jeste genocid neviđenih

Safet Hadrović, Rebeka Čilović i Miraš Martinović

razmjera. Strašna činjenica preko koje ne može preći čovjek sa iole časti i pisac sa iole dara i osjećaja. Lično bih volio da tu knjigu nikada nijesam napisao, ali je nijesam mogao ostaviti nenapisanom. Gaza je daanas prepuna smrti. Sve moje knjige imaju za teme antiku, daleka vremena od prije dvije, tri hiljade i više godina. Gaza je po stradanjima živa antika i kao takva biće upamćena. Ljudi će se stidjeti zbog Gaze u ovom i u budućim vremenima. Oni koji to danas sa Gazom rade nemaju milosti, pa tako ni stida, ni časti.

Moja knjiga je pred čitaocima. Jedna mala, tanušna knjiga ne može zaustaviti granate, zle nakane i zločinačke planove, masovno uništavanje ljudi, žena, djece - civilnog stanovništva, gladnih i nemoćnih, ali može biti i jeste svjedočanstvo, koje ne može biti uništeno, rukopis preko lica čovječanstva, koji se preslikava na nebu, odakle se sve vidi, gdje su zabilježeni svi pojedinačni i kolektivni zločini, u memoriji i carstvu arhetipskog koje sve čuva. Odakle se ukazuje onima koji dolaze, stvarajući krivicu, a krivica ima razdirujuću moć, osudu koja ne prašta i koja se ne da potrijeti. Moj krik je upućen svim stradajućim, nemoćnim, u smrti moćnima. Narod u Gazi je u smrti moćan.

■ **Kako se društvo/čovjek može braniti i odbraniti od nesposobnosti da se suoči sa tamnim stranama prošlosti?**

KOČAN: Tako što nikada i ni pod koju cijenu nećeš odustati. Makar bio sam i izopšten. Podsjećati,

uznemiravati. Ne dozvoliti da nekažnjeni zločini postanu stara, dosadna tema. Niko nema pravo da oprostí ubicama nedužnih ljudi, ni dok su živi, ni kad umru. Istrajnost je jedini način da se sačuva nada u moguće suočavanje sa prošlošću. Društvu koje se ne suoči sa svojim tamama, prerusena prošlost će se pojaviti kao budućnost. Mi smo dio svijeta koji doživljava teške moralne brodolome. Devedesetih je veliki svijet posmatrao dok se dešavao genocid u Srebrenici. Sada, dok se odvija genocid u Gazi, veliki, najmoćniji iz epicentra Svijeta, pomažu izvođača genocida.

■ **Na čemu jedna manjinska kultura, recimo bošnjačka, može opstati, trajati i činiti zajedničku bašću interkulturalnosti u Crnoj Gori?**

KOČAN: Bošnjačka kulturna baština je veličanstvena. Ona je bdila nad sudbinom Bošnjaka i onda kad oni nisu brinuli o njoj, kad su zaboravljali i svoje ime. To sakupljeno biserje, pod svojim imenom, mora biti prepoznatljiv dio naše zajedničke bašće. Tako ćemo postati jedni drugima – potreba. Samo, opasno je parazitirati pod onim što su stvorili preci. Bošnjaci, kao i svi drugi uostalom, moraju imati nepodmitljive, visoke kriterije u savremenom stvaralaštvu. Osrednjost kao mjera je pogubna.

MARTINOVIĆ: Na svojim autentičnostima, duhu koji je stanje te kulture, na svojoj otvorenosti i spremnosti da prihvata sve kulture, a isto tako i da se daje drugim kulturama. To sveprožimanje

čini bogatim bašću interkulturalnosti u Crnoj Gori. Ne treba praviti razlike niti mjeriti koja je kultura manja, a koja veća. Svaka kultura je velika ako se bavi ljudskim i radi za ljudsko. Ako dajem drugima, ja sam svoj, a ako mi uzvraća drugi, mi smo obojica bogati. Još taj stepen nijesmo dostigli, ali vjerujem da će biti u nekim budućim vremenim i to stanje biti dostupno i da će živjeti kao život sami. Bošnjačka kulture je danas i autentična i prepoznatljiva.

■ **Šta zamjerate danas intelektualcima?**

Martinović: Intelektualaca danas gotovo da nema. Pravi intelektualac ima stav i to je uzvišeni status. Bernar Anri Levi u svojoj kultnoj knjizi Pohvala intelektualca, kaže: Biti intelektualac znači boriti se, biti nasuprot. Mali je boj takvih kod nas. I da ih ima, intelektualce ne slušaju. U svim civilizovanim zemljama vlasti slušaju mišljenja intelektualaca, mnoga uvažavaju, u životu primjenju. Kod nas ni ljudi, ni vlasti, ne slušaju intelektualce. Čak gaje prezrenje prema njima. Zato idemo putem kojim idemo. Diletanti su na vlasti, oni odlučuju, kuju i zakivaju, sude i presuđuju. Veliki, takođe francuski intelektualac, Žilijan Bend, u knjizi Izadaja intelektualaca opisuje vrijeme slično ovom, vrijeme u kome su intelektualci izdali svoju dužnost.

KOČAN: Prema posvećenim, kritičkim intelektualcima osjećam iskreno poštovanje jer djeluju u razornoj, opštoj antiintelektualnoj klimi. Svijetom maršira više laži nego ikada u istoriji. Stati na crtu tolikim blatnim naplavinama nije lako. Oni drugi, mnogobrojniji, prihvatili su model trajanja - kukaca. Prilagoditi se, preživjeti. Njih kao da su, kad su bili mali, podučavali – uči, pa kad porasteš, nećeš morati da misliš svojom glavom. Oni su obučena posluga moćnim djelovima društva, u pohodu da vlastiti interes ovjere kao opštedruštveni. Saučesnici u zločinima rata ili pljački, koji su obilježili naše vrijeme.

■ **Napisali ste puno tekstova, kolumni, prikaza... imate ogromno čitalačko iskustvo, da li vas je neka knjiga uspjela iznenaditi?**

KOČAN: Svaka dobra knjiga donosi svoj neponovljiv svijet. Svako čitanje je prvo čitanje. Ako nije tako, nešto nije u redu sa knjigom ili sa čitaocem. U ovim godinama, sve češće čitam knjige koje sam nekad davno pročitao. Ima tu

neki vrh. Očito sam tek sada sazrio i zaslužio da mi se otkriju kako valja.

MARTINOVIĆ: Svakako, uvijek ima takvih knjiga, uvijek će ih biti. To je neiscrpna riznica, široko prostranstvo odakle uvijek dođe knjiga koja iznenadi. Uvijek će biti tako dok bude knjiga i čitalaca.

■ **Koje ideje bi valjalo posebno osvježivati u našem društvu?**

MARTINOVIĆ: Težak je to zadatak od kojeg ne treba odustati. Osvješenje je najteži i najduži proces u čovjeku, društvu i vremenu. No, ne treba posustajati. Današnje društvo je ophrvano raznim bolestima, nacionalizmom prije svega, koji se uvukao u sve pore. Kako ga neutralisati, pitanje je od kojeg ne treba odustati. Propovijedati ljubav, toleranciju i razumijevanje, prije svega.

KOČAN: Tri blagodeti date su Crnoj Gori. **Ljepota** malene zemlje gora i mora. Svirepi uslovi života, generacijama nisu dali priliku da tu ljepotu dožive. **Bogatstvo.** Crnom Gorom šume vjekovi siromaštva i nemaštine kroz gotovo svaki njen gest. To nije njena sudbina. Ona može izaći iz modela proizvodnje viška istorije, u organizovanje društva u kojem će njeni građani živjeti, a ne odlaziti. **Nijanse.** Crna Gora je zemlja iznijansiranih identiteta: nacionalnih, religijskih, kulturloških. Ako svoje nijanse osvijetli i osvijesti kao dragulj, ova zemlja biće i ljepša i bogatija, u svakom značenju te riječi. Ako ne – opet slijede isprazna junačenja, zveket praznine i pramenovi tame.

■ **Svijet je podijeljen po raznim osnovama. Klasnim, nacionalnim, rasnim religijskim. Obojica ste prepoznati kao intelektualci lijeve orijentacije; kakav bi trebalo da bude odnos moderne ljevice i religije?**

KOČAN: Nije baš jasno šta je moderna ljevica, ali šta god, sigurno je: odnos ljevice današnjice prema religiji, vjerskim načelima, ljudima vjernicima, ne smije biti antiteistički. Isus iz Nazareta, bio je vatreni buntovnik protiv društva pocijepanog na pregršt bogatih i povlaštenih i mnoštvo siromašnih. Muhamed je sedam vjekova kasnije organizovao u Medini društvo koje možemo označiti kao iskon društva socijalne pravde. Ne znam je li bogohulno, ali reći ću: da njih dvojica danas hode ovim svijetom ne bi bili pobornici

MOJI ROĐENDANI

U ono vrijeme, dječaci u mom selu baš i nisu slavili rođendane. Izuzetak sam donekle bio ja, ali samo zato što mi se rođenje poklapalo s dolaskom Nove godine...

Onda sam naravnio četrnaest i otišao od kuće. Izložen burama i olujama rane mladosti, brzo sam svještio da se pravim kako je moj rođendan jedan meni veoma, veoma važan datum. A i zamislite – rasplamtjela novogodišnja srednjoškolska žurka, taman smišljaš milionitu verziju kako da joj bar minutu privučesh pažnju, a ono ti dođe od Boga dat izgovor..

Onda se nešto prelomilo, a možda sam samo, ne primjećujući, odrastao. Svakoga prvoga januara godinama sam neizostavno išao kući, roditeljima. Ma gdje bio, ma gdje čekao Novu godinu. ..

U kasnu jesen 1988. godine umrla mi je majka. Od majkine smrti ne slavim rođendan, a od pradavnih dana ne koristim ga ni u one svrhe, znate što bih htio reći.

Kad s visine pogledaš dolje niz drumove, učine ti se nadohvat ruke daleki prostori, tamo iza gora i voda. Tako to bude i kad nakon nekih godina pogledaš svijet i sebe u njemu. Bio sam mlad, kako sam mogao znati da su ti prvojanuarski dolasci kući, taj žubor odrastanja, bili najljepši trenuci moga života.

Na nebu mora da postoji ogromni, ogromni prozor kroz koji se vide sve te beskrajne daljine. Tu, kraj tog prozora, sjedi mati moja i tiho čeka da joj dođem s puta. Kao ono bašćom našom, s koferom u ruci, kad je stizao njen dječak.

Neizdrživa želja me noćas stiže - čim se probudim idem kući. Da ukradem Oblak Majakovskom i dojavim nebu: Ehej! Nebo! Skini kapu! Ja dolazim!

Da šapnem vjetru da sam tu.

(Iza prašine)

ESAD KOČAN

(1956) završio je

Filozofski fakultet

u Skoplju, uz privil-

egiju da mu profesor bude dr Ferid Muhić. Kao novinar počeo je raditi 1980. godine u listu *Pobjeda*, gdje je bio saradnik u Unutrašnje-političkoj redakciji i slobodni reporter, novinar. Vrlo brzo je imenovan za zamjenika odgovornog urednika Informativno-političkog programa Televizije Crne Gore. Zbog suprotstavljanja nacionalizmu i Miloševićevim mitingaskim pohodima po Crnoj Gori, sa kolegama iz rukovodećeg tima Televizije, nakon oktobarskog "događanja naroda" 1988. godine u Podgorici, smijenjen je sa mjesta urednika.

Jedan je od osnivača crnogorskog nezavisnog neđeljnika *Monitor* 1990. Član je njegove redakcije od prvog broja do danas. Nakon suspenzije na Televiziji, zbog pisanja za taj antirežimski i antiratni neđeljni, napustio je TVCG i potpuno se posvetio Monitoru. Bio je odgovorni urednik tokom ratnih godina do sredine 1994. A od 2003. godine je glavni i odgovorni urednik ovog neđeljnika do 2025.

Bio je prvi predsjednik Upravnog odbora Instituta za medije Crne Gore i član Savjeta Javnog servisa RTCG. Tekstovi su mu objavljivani i prenošeni u vodećim listovima u zemljama bivše Jugoslavije, kao i u stranim analitičkim revijama posvećenim zbivanjima na Balkanu. Kao gost-predavač, držao je predavanja o etici u novinarstvu i savremenim profesionalnim standardima na Univerzitetima u zemlji i inostranstvu.

Bio je član je stalnog kora predavača Instituta za medije Crne Gore. Dobitnik je međunarodne Nagrade "Duško Kondor" za afirmaciju građanske hrabrosti, koju dodjeljuje NVO GARIWO iz Sarajeva. Član je redakcije Almanaha od 2000. godine. Objavio je knjige: Obale nema (Vijesti, Podgorica 2012), Znali ste (Almanah, Podgorica 2012), Iza prašine (Almanah, Podgorica 2016) i roman Naša Rijeka, 2023.

kapitalizma. Samo, jedno su principi vjere, drugo su religijske institucije. Ovozemaljske tvorevine su Crkve i Vjerske zajednice. I njihovi poglavari, i čitavi aparati. One i oni zaslužuju ovozemaljski tretman: ni povlašten, ni potčinjen. Izložene kritičkom sudu javnosti kao i sve u društvu.

MARTINOVIĆ: Vrijeme je kada se religije naglo bude. Nakon raznih zabrana i suzbijanja nekog i nečaga neminovno se javlja ubrzano oživljavanje ili zaživljavanje nečega. Nacionalizmi bude religije, otvaraju im prostor za manipulacije. I jednima i drugima se manipuliše, zavisno šta u kom času treba manipulatorima. Bilo bi dobro ako bi religija djelovala u svom djelokrugu, a ljevica u svom. Religiji uvijek prija desnica, to polje je plodno za njeno sjeme i njene plodove. Vjerujući da će sve proći, uvijerenja sam da će se upliv crkve i religije smanjivati i da će ta plima opadati do mjere razumnog i mogućeg. Dobro bi bilo kada bi se tu uspostavio neki balans, podnošljiv za jednu i drugu stranu. Ateista sam po ubjeđenju, ljevičar po opredjeljenju.

■ **Znam da ste vas dvojica bliski prijatelji. Šta biste rado ispričali, a manje se zna, o svom sagovorniku? (Esad o Mirašu - Miraš o Esadu)?**

MARTINOVIĆ: Da, bliski prijatelji. Duhovno prijateljstvo, razumijevanje, nadopunjavanje, obostrano i uzajamno bogastvo, bez kalkulacija. Sve ono što podrazumijeva pravo prijateljstvo. Duhovna ispomoć, savjeti. Esad je čovjek bez ostatka i prijatelj bez ostataka. Lično, ovo prijateljstvo smatram veoma dragocjenim, naše sudbine i filozofije su se pronašle. Prijateljstvo je veliki dar, posebno u vremenu kada je malo i prijatelja i ljudi. *Eche Esada, eche homo* – Evo Esada, evo čovjeka, koji je i jedno i drugo, čovjek i prijatelj, rijetki intelektualac u pravom smislu riječi. Pisac izrazite snage i dara, koji u svom djelu ostavlja velike poruke, odašiljući ih u svijet.

KOČAN: Septembar 1970. Četrnaest mi je. Hol ivangradske gimnazije, učenici iz svih razreda popodnevnih smjena su tu. Tri mlada pjesnika sa platoa stepenica recituju stihove. Nadopunjuju se. Nadigravaju. U vidokrugu mi je najmlađi od njih. Vitak, tamnopus, crnokos, crnook. Grlen mu glas. Gledam. Slušam pogledom. U meni se začinje misao koju sam mnogo godina kasnije pročitao:

MIRAŠ MARTINOVIĆ je jedan od najautentičnijih savremenih crnogorskih pisaca.

U literaturu je ušao knjigom *Mit o trešnji* (prvijenac nagrađen književnim priznanjem Lazar Vučković). Na regionalnim i širim prostorima prepoznatljiv je po antičkim temama i zaboravljenim pejzažima Crne Gore, koje je oživio u romanima: *Putevi Prevalisa*, *Otvaranje Agruvijuma*, *Teuta*, *Snovi u Doklei* i *Antički gradovi/snovi i sudbine*.

Objavio je i romane: *Jeretik*, *Vavilonski mudraci*, *Poslednji Eshilov dan*, *Harfistkinja iz Ura*, roman o Njegošu *Drugoga sunca luče*, *Homer na putu za Smirnu*, knjige priča *Povratak u Aleksandriju* i *Glasovi*.

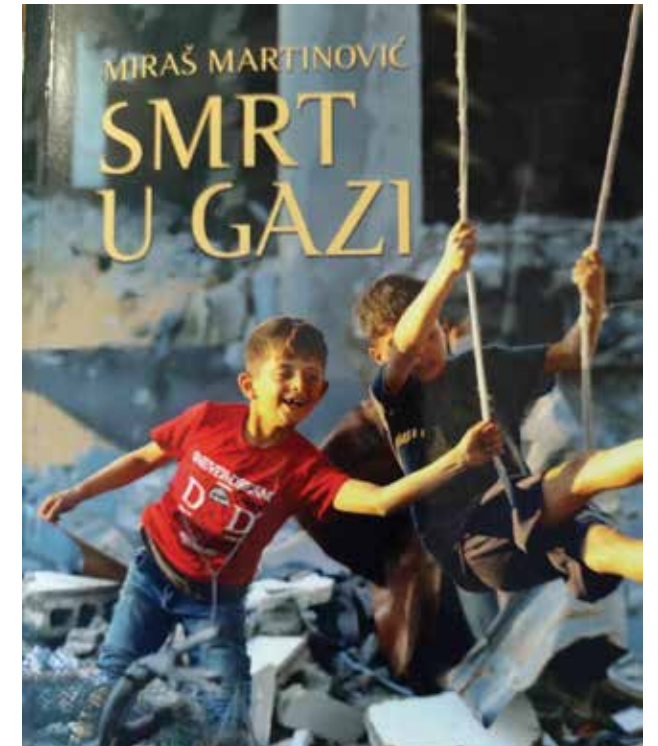
Bogatu stvaralačku riznicu Martinovića krase pjesničke knjige: *Nevidljivi ljetopis*, *Govor kraljeva*, *Govor zemlje*, *Sašaptavanje s memorijom*, *Luk i lira*, *Glasovi iz kamena*, *Dan koji nije prošao*, *Krug začaranog vremena* (izbor iz poezije), *Sveska od maslinina lišća*, *Nezapisana istorija*, *Tužaljke iz davnine*, *Bogumilske*, te poetski krik do neba *Smrt u Gazi*.

Martinović je priređivač izbora iz poezije Radovana Zogovića *Pjesme nepokorne* (CANU, 2018), kao i Zogovićeve knjige *Artikulisana riječ*. Napravio je izbor iz poezije hrvatskih pjesnika: Petra Gudelja - *Zemlja u jeziku* i Stijepa Mijovića Kočana - *Antej pjeva na svojoj zemlji*. Dobitnik je Regionalne književne nagrade *Teuta* za ukupno djelo; međunarodne nagrade *Zlatni zmaj* za doprinos fantastičnoj književnosti, Godišnje nagrade časopisa *Komuna*, Oktobarske nagrade Herceg Novog, grada u kome živi. Član je Dukljanske akademije nauka i umjetnosti, Crnogorskog PEN-a i Matice Crnogorske.

BOG U GAZI

Ja sam nekada
Prolazio ovuda
Tada je bilo ljudi
Bilo života
Sada ni ljudi
Ni života
Samo pepeo
I ruševine
Ne snalazim se
Kako odavde
Izaći
A Bog sam
Svemoćan sam
Kažu
Šapuće
Zamišljen
Sve je ovo
Urađeno bez
Moga znanja
Bez moga odobrenja
Kako bih nešto
Ovako odobrio
Pa Bog sam
Onaj što
Čini pravedna djela
Da
Prolazio sam ovuda
Dok bijah
Na zemlji
Možda sam se
Otudio
Otišao na nebo
Zaboravio na
Zemlju
Povjerovao ljudima
Dao
Da sami upravljaju
A oni
Zaboravili
Na mene
Gle šta su
Uradili
Ne mogu više
Ići na nebo
Ostaću na zemlji
Ostaću u Gazi
Pa neka
I mene ubiju

13. februar

Da bi prenio svjetlost moraš gorjeti. Od tada, od tog predvečerja, znam: pjesme su plamen očiju pretočen u riječi. Ono Neizrecivo u dnu pjesnikove duše. Neko pokraj mene tiho reče: Miraš.

■ **Koji odlomak iz romana, ili pjesmu, poklanjate čitaocima KazivARTA i zašto?**

KOČAN: Insert iz priče *Moji rođendani*, čini mi se, ona spaja početak i kraj ovog našeg razgovora.

MARTINOVIĆ: Najradije bih poklonio pjesmu iz moje nedavno objavljene knjige *Smrt u Gazi*. Gaza je otvorena rana. Znam da je jedna pjesma ne može zaliječiti. Ali, kroz pjesmu mogu da saosjećam sa njom. Pjesma je moje oružje. Vjerujem da će pobijediti pjesma. Bila su carstva i carevi, rušenja i rušitelji, nestajali su gradovi i imperije i veličanstvena Niniva u kojoj je bila velika carska biblioteka. Srušen je grad, palata i biblioteka, opstao je Ep o Gilgamešu, riječ je preživjela. Pjesma je svjedočanstvo trajnije od svake vlasti, moćnije od svake moći. Za ovu priliku ću darovati pjesmu kojom završavam ovu bolnu knjigu u kojoj se javlja lično Bog, a evo kako i šta razmišlja dok posmatra Gazu porušenu i djecu ubijenu. Na kraju ipak bude onaj koji sve vidi, koji je sišao na sprženu zemlju – odakle ne odlazi.

Neće nebeski prijesto.

Održana prva manifestacija „Sijarićevi književni dani“

Nagrada „Ćamil Sijarić“ nazvana po piscu visokog ranga

„Pisac bez zavičaja, pisac je bez osnove. Sve što se ponese u životu, neprocjenjive zasluge za to imaju rodni kraj i djetinjstvo. Žive u piscu do kraja života. Ono što se upilo tamo, poslije se razmotava u najčudnije klupko sudbine. Svoje i tuđe. A likovi žive na talasima sudbine.“

Tako je govorio Ćamil Sijarić.

Kao vraćanje duga, Zavičaj je ustanovio regionalnu književnu nagradu koja nosi ime nenadmašnog pripovijedača – Ćamila Sijarića.

Centar za kulturu „Vojislav Bulatović Strunjo“ u Bijelom Polju od prošle godine dodjeljuje nagradu „Ćamil Sijarić“ za najbolje prozno djelo u Crnoj Gori, Srbiji, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj i organizuje manifestaciju „Sijarićevi književni dani“, koja će se ubuduće održavati 17. i 18. decembra svake godine.

Prvi dobitnik ove velike nagrade je poznati regionalni književnik Svetislav Basara za roman „Rekapitulacija“. Svetislav Basara prisutan je na našim književnim scenama više od 40 godina i autor je antologijskih knjiga: *Kinesko pismo*, *Fama o biciklistima*, *Uspon i pad parkinsonove bolesti*, *Srce zemlje* i drugih. Svojim djelom, Svetislav Basara se svrstava među najvrijednije književne stvaraoce postjugolovenskog prostora. Njegova proza je provokativna, intrigantna i ne podilazi nikom i ničemu. *Rekapitulacija* je roman o krizi identiteta, padu ljudskih vrijednosti i posrnuću balkanskog čovjeka. Ukazuje i na krizu u književnosti, na poremećene vrijednosti i uticaj nametnutih autoriteta. Ovo je roman o devastaciji svega i svačega, o politikama koje preuređuju knjižare u seks šopove, a laž poturaju kao vid nacionalnog patriotizma i državnog interesa, i to postaje potvrda naše urođene inteli-

gencije. „Lažemo stvaralački, maštovito, inventivno...“, ističe autor *Rekapitulacije*. Tako kaže i ne šteti nikoga, jer zadatak dobre književnosti nije da šteti, već da osujeti i raskrinka. Dakle, roman *Rekapitulacija* je roman o anomalijama pretpolitičkog društva, prenaplašenosti, hiperprodukciji, pretjerivanju, lažnom moralu i lažnom patriotizmu, kvazireligiji i kvazikulturi, upumpavanju sladunjavih emocija iz niskih pobuda. Zapravo, ovaj roman je istorija bolesti našeg društva, zbog čega se i izdvojio među 17 najboljih proznih knjiga objavljenih u protekloj godini u Crnoj Gori, Srbiji, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj i zavrijedio je ovo prestižno priznanje koje nosi ime pripovjedačkog maga.

Osim nagrađene knjige *Rekapitulacija*, objavljene u izdanju „Službenog glasnika“ iz Beograda, u najužem krugu našle su se još i knjige Rat Miljenka Jergovića u izdanju „Frakture“ iz Zagreba, Škriptaji kože Amile Kahrović u izdanju „Buybooka“ iz Sarajeva i knjiga priča *Posijecite visoko drveće* Nikole Nikolića u izdanju „Nove knjige“ iz Podgorice.

Članovi žirija, koji su istovremeno bili i selektori, predlagali su tri do pet najboljih knjiga iz svojih država, pa je žiri u sastavu: Kemal Musić (predsjednik), dr Draško Došljak iz Crne Gore, Petar V. Arbutina iz Srbije, Dijana Hadžizukić iz Bosne i Hercegovine i Sinan Gudžević iz Hrvatske (članovi) predložio 17 proznih knjiga iz Crne Gore, Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske, a dobitnik Nagrade, Svetislav Basara, zahvalio se žiriju što je odabrao njegovu knjigu u oštroj konkurenciji i rekao da bilo ko drugi, da je dobio Nagradu „Ćamil Sijarić“, zadovoljstvo bi bilo isto.

- Zahvaljujem žiriju što je odabrao moju knjigu u oštroj konkurenciji. Bilo ko drugi da je dobio, zadovoljstvo bi bilo isto. Svaka nagrada donosi radost, a meni je drago jer je ova nazvana po piscu koji je u visokom rangu. Glavni motor da napišem „Rekapitulacija“ jesu posljednjih 35 godina koje mi sjede na glavi - istakao je Basara.

Basara, Ćorović, S. Bujanja

Prije svečanog uručenja, prikazan je dokumentarna reportaža o Ćamilu Sijariću – *Bajkoviti pripovjedač*, autora Bogića Rakočevića (produkcija RTCG), a kasnije, u galeriji Centra za kulturu, održana je promocija knjige *Rekapitulacija*, o kojoj su pored autora govorili direktor Centra za kulturu Edin Smailović i Petar V. Arbutina.

Takođe, održan je okrugli sto i promovisan zbornik radova o književnom djelu Ćamila Sijarića *Magija pripovijedanja*, koji je priredio književnik Faruk Dizdarević. Na okruglom stolu govorili su: Svetislav Basara, Dijana Hadžizukić, Petar V. Arbutina, Faruk Dizdarević, Bogić Rakočević i Kemal Musić, dok je moderator bio Edin Smailović. U ovom zborniku sabrani su kritički pogledi na Sijarićevo djelo, sa namjerom da se ono iznova čita, protumači i sagleda iz više uglova različitih kritičkih teorija i metoda.

U okviru Manifestacije upriličen je poetski happening, gdje su glumci Slađana Bujanja i Đorđije Tatić govorili poeziju Ćamila Sijarića, a otvorena je i izložba slika umjetnice Tijane Gordić.

Nagrada „Ćamil Sijarić“ i „Sijarićevi književni dani“, važni su jer književna kritika još uvijek nije do kraja istražila djelo Ćamila Sijarića. Ali, oni koji su se bavili prozom i poezijom ovog velikog pisca

uglavnom se slažu da djelo Ćamila Sijarića živi u znaku neprestanog preispitivanja paradoksalnosti prošlih vremena, bivših ljudi i vjerovanja. Ćamil Sijarić prolaznost doživljava kao vrstu nenametljivog alegorijskog nesaglasja sa stvarnim događajima i pojavama. Čestim priložima za vrijeme i brižljivo odabranim atributima ukazuje se u Sijarićevoj književnosti na pogubnu izdvojenost osjetljivog pojedinca. Čitav Sijarićev platonizam djeluje kao sjećanje koje je sjenka prvobitne ideje.

Kao svjedok sjećanja prvobitne ideje, sijarićevske ideje, na Šipovicama je ostala kuća u kojoj je rođen Ćamil Sijarić. Ispred kuće vrt. Nad vrtom streha. Pod strehom – lastavice. Jer, kuću kućom čine lastavice.

U kući u kojoj je rođen Ćamil Sijarić danas ne živi niko osim tih lastavica pod strehom. Uz književne susrete, u vrt pored kuće dođu pjesnici. Čitaju stihove. Lastavice ih slušaju. I brda šipovačka. i breze na Razmilovcu. A onda, niz kamenjar, spuste se do Dobrače – česme šipovačke. A kada otuda od Vrhova grane sunce nad Dobračom, negdje između čovjeka i neba bljesne zračak, kao da zasvitka ogledalce onog dažeta koje se nekada umivalo na vodi i presretalo žedne putnike što su hodili carskom džadom.

Kemal Musić

S dugom na horizontu

/ O književnom stvaralaštvu Ćamila Sijarića /

*Knjiga **Magija pripovijedanja** je, prije svega, dokument savremene književne misli o Ćamilu Sijariću nakon njegove smrti. U povodu obilježavanja 110. godina od rođenja velikog pisca - 2023. akademik Faruk Dizdarević je priredio i zbirku od petnaest odabranih pripovijetki pod nazivom **Ram bulja i druge pripovijetke***

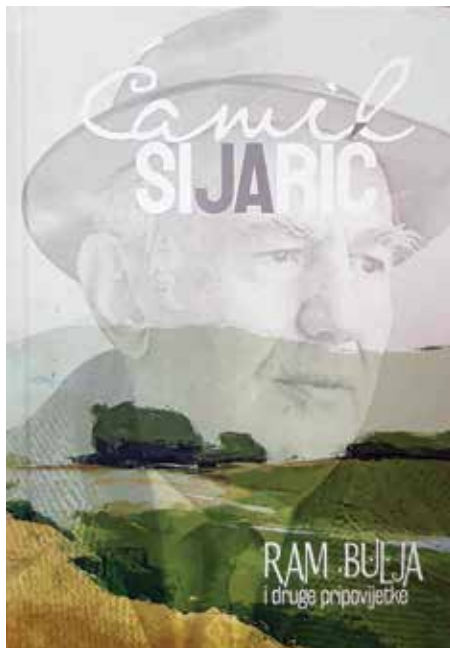

Piše: **prof. Sahudin Kačar**

U povodu obilježavanja 35. godina od smrti književnika Ćamila Sijarića, jednog od najznačajnijih pisaca sa naših prostora u prošlom stoljeću, u Sarajevu je objavljena knjiga – Zbornik radova o književnom djelu Ćamila Sijarića, pod naslovom *Magija pripovijedanja*, koju je priredio akademik Faruk Dizdarević.

Knjiga *Magija pripovijedanja* je, prije svega dokument, trajan dokument koji kroz istoriju književnosti snažno ilustruje kulturni identitet svih nas u bivšoj Jugoslaviji, prije svega identitet Bihora i Sandžaka, ali naravno i daleko šire od tog područja.

Da bi bolje razumjeli pojamnu odrednicu kulturnog identiteta ističući važnost i značaj knjige *Magija pripovijedanja*, nužno je kazati šta je zapravo identitet. Na osnovu sublimiranih svih segmenata življenja, identitet bi mogli definisati kao skup karakteristika koje neku osobu ili grupu čine posebnom, odnosno različitom u odnosu na neku drugu osobu ili grupe. Identitet se može definisati u domenu jezika, kulture, umjetnosti, religije... i u drugim oblastima koje zajedno mogu činiti posebnosti određene

teritorije ili zajednice. Književnost u tome zauzima veoma značajno mjesto. Ona ilustruje cjelokupnu nematerijalnu kulturnu baštinu jednog društva. *Ako je kultura "stub življenja", uzročno tome književnost kao njena pisana slika, sasvim sigurno je vrhunska istina.*

U svom dugogodišnjem radu akademik Faruk Dizdarević, svojim znanstvenim i književnim stvaralaštvom, utro je neizbrisiv trag izuzetno bogatom književnom stvaralaštvu, duboko i trajno utisnutom u kulturni identitet svih nas u bivšoj Jugoslaviji, s posebnim osvrtom na svoj Sandžak. U Dizdarevićevom književnom stvaralaštvu Ćamil Sijarić zauzima posebno mjesto.

Faruk Dizdarević, sa svojim izuzetnim i filigranski tačnim osjećajem za pisanu riječ, ali isto tako i za nadahnuto usmeno prezentiranje pismene riječi, plijeni pažnju čitaoca i slušaoca, ne ostavljajući nikoga ravnodušnim do mjere magije, kojoj se prosto ne može odoljeti. Kao vrsnog književnog kritičara, književna djela Ćamila Sijarića posebno zaokupljaju njegovu pažnju.

Uvjeran da je knjiga najbolji svjedok vremena i trajan dokument, u povodu obilježavanja 110 godina od

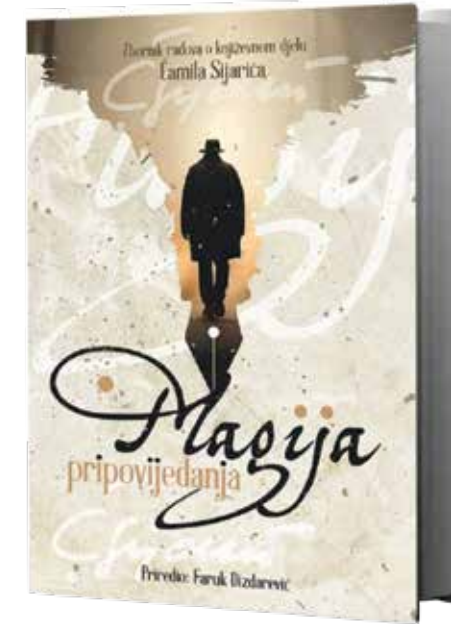
rođenja Ćamila Sijarića, akademik Dizdarević priređuje zbirku od petnaest odabranih pripovijetki pod nazivom *Ram bulja i druge pripovijetke Ćamila Sijarića*, u želji da otrgne od zaborava i pisca i vrijeme u kojem su nastala ova njegova pripovijedna djela.

U pomenutoj knjizi nalaze se i propratni tekstovi akademika Dizdarevića i poznatog bosanskohercegovačkog književnika **Hadžema Hajdarevića**. Izdavač ove knjige je Udruženje građana porijeklom iz Sandžaka sa sjedištem u Sarajevu. Knjiga je naišla na veoma pozitivan prijem kod čitalaca. Eto tako, nakon 110. godina, Ćamil nas opet priziva.

U cilju obilježavanja važnih datuma, događaja i ličnosti i razvijanja kulture sjećanja, koje nam je u posljednje vrijeme ponestalo, akademik Dizdarević je okupio kvalitetan tim ljudi sa idejom da se na trajan način obilježi i 35. godina od smrti Ćamila Sijarića; a najbolji takav način je – štampanje knjige.

U saradnji sa Akademijom nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, čiji je Sijarić bio redovni član, sa odgovarajućom posvećenošću ovom važnom zadatku, realizovan je i Zbornik radova o književnom djelu Ćamila Sijarića *Magija pripovijedanja*.

Izborom trideset šest najrelevantnijih tekstova poznatih autora o književnom stvaralaštvu Ćamila Sijarića, koji je svojim knjigama ovjekovječio jedno vrijeme, ljude, način življenja, prostor, pogotovo Bihor, svoj zavičaj, nastao je jedan veoma značajan dokument o pomenutom piscu. Knjiga *Magija pripovijedanja* je odraz, prije svega, naše kulture življenja i kulture sjećanja koja nam, rečeno je već, počesto nedostaje, bar u smislu stvaranja i ostavljanja trajnih dokaza o životu, o ljudima, kulturi, umjetnosti, što je od iznimne važnosti za svako društvo. Ne mogu a da ne konstatujem da onom društvu koje u dovoljnoj mjeri ne čuva svoju kulturnu baštinu, običaje, tradiciju, umjetnost, svoju prošlost, ni budućnost neće biti svijetla. Zato je iznimno važno da se iznova podsjećamo na naše velikane, koji su svojim djelima ovjekovječili i kraj i jedno vrijeme, a Ćamil je sasvim

sigurno jedan od najistaknutijih ličnosti svog vremena i svakako kraja iz kojeg potičemo. U obje ove knjige Faruk Dizdarević snažno upoznaje čitaoca sa likom i djelom Ćamila Sijarića. Zbog čitalaca ovog teksta, koji nisu imali prilike čitati Sijarićeve djela, želim istaći nekoliko osnovnih informacija o Ćamilu Sijariću. On se počeo baviti književnim stvaralaštvom još u srednjoškolskom dobu. Svoju literarnu aktivnost započeo je pisanjem poezije. Prve svoje stihove, budući veliki prozni pisac, javno je izgovorio u školskoj literarnoj sekciji Velike medrese u Skoplju koju je pohađao, a potom i u skopskom

gimnazijskom časopisu *Vesnik*. Nastaviće da piše poeziju i kao student Beogradskog Univerziteta, koju mu objavljuju *Student*, pokrenut 1937. godine, časopis *Pregled*, čiji je urednik bio dr Jovan Kršić, sarajevski *Gajret...* Stihove je objavljivao i u *Novoj ženi*, *Gajretovom kalendaru* i drugdje.

Poslije Drugog svjetskog rata, za vrijeme boravka u Banja Luci, Sijarić započinje pisati prozne tekstove, da bi se zatim u najvećoj mjeri orjentirao na prozu. Jedan od prvih objavljenih njegovih proznih tekstova je priča *Ram*

B u l - ja. Sijarićevo prozno stvaralaštvo obuhvata pripovijetke, romane, putopise, reportaže, kritičke članke i sl. Temeljit pripovjedač, a često jednako uvjerljiv i subliman u fragmentu, Ćamil je bio uvjeren da se u prostorima priče sabira mudrost svijeta i svijest o smislu čovjekovih postupaka. Kao potka za umjetničku stilizaciju svojih pripovijesti i romana, Sijariću često služe folklor, legende, istorijske teme i umjetnička transformacija prirodnih fenomena. On čovjekovu individualnu sudbinu vidi u okvirima istorijske i prirodne drame kompleksa kome pripada, pa time i njegovu ličnu situaciju projicira u koordinate šireg totaliteta. Ćamil Sijarić je bio erudita. Dobro je poznao rusku, njemačku, klasičnu grčku, rimsku i arapsku književnost, mudre izreke sa Istoka i Zapada, kao i dosta latinskih, mnoge epske pjesme koje je volio recitirati, pa se stim katkad posluživao u razgovor-

ima, da bi nešto podvukao i naglasio. Govorio je francuski i arapski jezik.

Šta se na prvi pogled moglo prepoznati u ličnosti Ćamila Sijarića? Volio je ljude, a i oni njega. Bio je svakom pristupačan. Svako je sa njim mogao razgovarati i svakoga je on sam mogao i volio slušati. Bio čovjek dobrog raspoloženja zbog čega je, pored ostalog, bio veoma omiljen u društvu. Znao je da nam život vraća ono što mi drugima dajemo. Bio je kao jedno veliko sabirno jezero koje je primalo svakakve pritoke, upijao je sve kao priroda i nečujno, kao priroda, prerađivao u zlatne riječi priče. Ćamilov govor, usmeni i pismeni, upravo zato je sačuvao nešto od iskonskog prirodnog nagona i potrebe za međuljudskom komunikacijom, za razmjenom ljudskih sadržaja. Romani i pripovijetke prevedeni su mu na ruski, bugarski, turski, albanski, poljski, njemački, mađarski, portugalski, francuski i engleski jezik. Nekoliko njegovih djela je dramatisovano i izvedeno u pozorištu, na radiju i televiziji. Za svoje književno djelo Sijarić je nagrađivan brojnim nagradama. Među njima su Nagrada Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, Prva nagrada za najbolji roman izdavačkog preduzeća „Narodna prosvjeta“ (riječ je o romanu *Bihorci*, 1955). Izlazak iz štampe ove knjige praćen je velikim publicitetom i laskavim mišljenjima. Dobitnik je Dvadesetsedmojulske nagrade SR Bosne i Hercegovine, Trinaestojulske nagrade SR Crne Gore, Andrićeve nagrade.... Nosilac je više odlikovanja. Bio je član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine i Akademije nauka i umjetnosti Crne Gore. Život je izgubio u saobraćajnoj nesreći 6. decembra 1989. godine u Sarajevu. Sahranjen je na sarajevskom gradskom groblju „Bare“.

Kako to obično biva, sve što se ne zapiše vremenom se zaboravi, ili po onoj narodnoj poslovi, „kao da nije ni bilo“. Znajući da postoji vrijeme pamćenja i vrijeme zaborava, akademik Dizdarević svojim književnim stvaralaštvom ništa ne prepušta zaboravu. To svakako potvrđuju ove dvije knjige koje su tema mog pisanja. Ipak, želim istaći da je knjiga *Magija pripovijedanja* prije svega dokument neprocjenjive vrijednosti. Ona nam nudi informacije savremenika književne misli o Ćamilu nakon njegove smrti što je od izuzetne važnosti. Ovom knjigom Faruk Dizdarević nam je približio Sijarićeve nenadmašivu književnu dimenziju.

Faruk Dizdarević (1943, Bijelo Polje) osnovnu i srednju školu završio je u rodnom gradu, a Filozofski fakultet u Beogradu. Nakon završetka studija radio je izvjesno vrijeme kao profesor, a onda je imenovan za direktora Doma kulture u Priboju i na toj dužnosti je ostao do penzionisanja. Žanrovski je raznovrstan. Desetinama godina bavi se književnom, likovnom i pozorišnom kritikom, historijom i historijom kulture. Učestvovao je na više naučnih skupova i okruglih stolova. Tekstovi su mu objavljivani u dnevnim novinama, časopisima i zbornicima. Uvršten je u više antologija, leksikona i almanaha. Do sad mu je objavljeno 27 naslova knjiga. Godinama se bavi stvaralaštvom Ćamila Sijarića. Sada daleke 1976. godine, kao direktor Doma kulture u Priboju, organizirao je naučni skup pod naslovom *Lik i lirska slika u djelima Ćamila Sijarića*. Jedan je od neposrednih učesnika formiranja Spomen-biblioteke „Ćamil Sijarić“ u Godijevu. O ovom književniku objavio je ukupno pet knjiga: *Ćamil Gora razgovora*; *Četiri krajišnice Bihorskog kraja* (koje je zabilježio Ćamil Sijarić); *Šetnje po Šipovicama – izbor poezije Ćamila Sijarića*; *Ram bulja i druge pripovijetke Ćamila Sijarića*; *Magija pripovijedanja* (izbor iz jugoslovenskih eseja o Ć. Sijariću).

Dizdarevićevi tekstovi su prevedeni na njemački, poljski, češki, bugarski, ruski, rumunski i engleski jezik. Dobitnik je preko 30 nagrada i društvenih priznanja, među kojima su: „Pero Ćamila Sijarića“, Nagrada „Blažo Šćepanović“, zatim najveće priznanje Opštine Priboj – Zlatna Plaketa sa Poveljom, Priznanje grada Kudowa Zdroj (Poljska) za doprinos na unapređenju jugoslovensko-poljske kulturne saradnje, Zlatna Plaketa Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka sa sjedištem u Sarajevu, Povelja „Bihorski kazivar“ za misionarski doprinos bošnjačkoj kulturnoj baštini, kako stoji u obrazloženju, Plaketa i Pero „Ratkovićevih večeri poezije“... Bio je nominovan za prestižnu nagradu „Meša Selimović“ koju dodjeljuju Večernje novosti iz Beograda...

Član je Udruženja književnika Srbije i Društva književnika Bosne i Hercegovine. Inostrani je član Dukljanske akademije nauka i umjetnosti sa sjedištem u Podgorici. Živi u Sarajevu.

Sjećanje na književnika Zaima Azemovića

VRIJEME POTVRĐUJE VRIJEDNOSTI

Ustanovljenim Književnim susretima „Zaim Azemović“ i Književnom nagradom nazvanom njegovim imenom potvrđuje se uvažavanje djela i čuvaju sjećanja na stvaraoca neprolaznih književnih vrijednosti i rizničara narodnih umotvorina. Njegovo stvaralaštvo zaslužuje temeljitije sagledavanje i adekvatnije vrednovanje u stručnoj književnoj javnosti Crne Gore i regiona

Sredinom ljeta, tačnije 25. jula 2025, navršio se deset godina od smrti Zaima Azemovića, književnika, rizničara narodnih umotvorina, humaniste i čovjeka mudre riječi čije su poruke i poduke ostale kao znakovi pored puta koji vodi kroz iskušenja ovozemaljskog trajanja. Zaim Azemović je autor tridesetak knjiga proze, poezije, zbirki narodnih umotvorina, monografija, publikacija različitih sadržaja, književno-naučnih radova i studija. Vrijednosti njegovog stvaralačkog opusa potvrđuje vrijeme naglašavajući snagu njegovih književnih i humanističkih postulata.

Azemović je bio i istaknuti kulturni poslenik, pokretač i učesnik značajnih projekata u kulturi. Pored ostalog, jedan je od osnivača Književnih susreta „Miroslav Đurović“ u Bašči kod Rožaja i prvi urednik časopisa „Rožajski zbornik“ koji je počeo sa izlaženjem u maju 1982. godine.

U generalnoj karakterizaciji stvaralaštva Zaima Azemovića temeljne oslonce njegovog književnog i sveukupnog intelektualnog i društvenog angažmana treba locirati u ravan univerzalnih vrijednosti – humanizam, čovjekoljublje, ljubav prema zavičaju i zavičajnim vrijednostima, zajedništvo, solidarnost i razumijevanje. Na prvi pogled reklo bi se da je riječ o uobičajenim i prevladavajućim stvaralačkim preokupacijama poslenika pisane riječi, što se ne smije sporiti... Međitim, Azemović je uspijevao da to stvaralački iznese na njemu svojstven način, po čemu je postao prepoznatljiv. Radio je to sa puno umijeća, topline koja isijava iz redaka njegovih knjiga i umjetničkom finoćom posebne vrste. Sa sigurnošću se može kazati da je svojom melemnom riječju dopirao, ne samo do intelektualne javnosti, već i do takozvanih običnih ljudi i njegovih zemljaka širokih gorštackih duša.

Piše: **Salko Luboder**, publicista

DAROVİ ZA NEPOZNATOG PISCA

U osvrtu na djelo Zaima Azemovića, kao podsjećanje koje će osvjetliti tek mali dio panorame njegovog stvaralaštva, čini se interesantnim ukazati na neke od detalja sa početka njegovog književnog stvaralaštva. Zapravo riječ je o činjenicama da je Azemović kao učenik Srednje učiteljske škole u Novom Pazaru još 1958. godine na anonimnom konkursu dobio prestižnu Treću nagradu zagrebačkog časopisa „Polet“ za pjesmu „Moji zemljaci“. Godinu dana kasnije, na takođe anonimnom konkursu zagrebačkog „Poleta“, Zaim Azemović je dobitnik Prve jugoslovenske nagrade za ciklus priča „Darovi“. Vrijedna priznanja nedvosmisleno su ukazivala na raskošan talenat i nagovještavala plodonosnu književnu karijeru mladog Zaima Azemovića, što će se kasnije i potvrditi tokom njegovog književnog i intelektualnog angažmana. Tome će posvjedočiti još brojne nagrade i priznanja koje će uslijediti. Podsjećamo samo na neke: nagrada lista „Pobjeda“ (1981), nagrada „Prosvjetnog pregleda“ iz Beograda (1983), nagrada „Raskovnika“ iz Beograda za narodne umotvorine (1994), nagrada „Pero Ćamila Sijarića“ (2010)... Dobitnik je nagrade „Oktil“ za zasluge u oblasti prosvjete i obrazovanja, kao i nagrade „30. septembar“ koju dodjeljuje Opština Rožaje.

TAJNOVID I DRUGE KNJIGE

Relevantna književna kritika Zaima Azemovića prepoznaje kao vrsnog pjesnika, koji u centar svog pjesničkog univerzuma stavlja svoje zemljake i njihove životne preokupacije. Svakako, Azemovićeva pjesnička pažnja koncentriše se i na univerzalne teme kosmopolitskog doseg, što njegovo poetsko tvorenje uzdiže na visok umjetnički novo. U ovom kontekstu čini se potrebnim podsjetiti na važnije naslove njegovih pjesničkih knjiga: „Mijene“ (1977), „Sijevak“ (1982), „Nebeska vrata“ (1998), „Moć riječi na terazijama vremena“ (2007), „Orijentir humanosti u beskraj u vječnosti“ (2013)...

„Posebno izvaganim leksemama, ugrađenim metaforama koje svjedoče o bujnosti postojanja svijeta što nadahnjuje pjesnika stvaralačkom snagom, Azemović pomjera granice svijeta, vizije iz sna, htjenja i mogućnosti pojedinca da iz malog kuta planete, zvanog Rožaje, isijava djela snažne poruke, otvorena značenja i smisla“ – zapisala je mr Fatima Pelesić Muminović u osvrtu na pjesničku zbirku „Moć riječi na terazijama vremena“.

Zečir Luboder, Mirsad Rastoder i Zaim Azemović

Kako vrijeme prolazi i uspostavlja se u sociologiji kulture već poznata vremenska distanca – uobičajena i tako potrebna za objektivnije vrednovanje umjetničkog djela, vraćanjem proznim djelima Zaima Azemovića, uz nova i temeljitija sagledavanja i vrednovanja, tako više prevladava mišljenje da je Azemović zapravo klasik bošnjačke i crnogorske prozne literature. Tematske preokupacije okrenute zavičaju, sa univerzalnim porukama i širinom smisla uopšte prihvatljivim, što zapravo njegovu prozu čini umjetnošću, odabranom leksikom i stilom koji plijeni čitalačku pažnju i skreće pažnju stručne

književne javnosti, Azemovića čine književnikom neprolazne vrijednosti. Njegova poznatija prozna djela su: „Zlatna i gladna brda“ (1972), „Dug zavičaju“ (1982), „Nesanice“ (1987), „Srce pod jezikom“ (1989), „Tajnovid“ (1994), „Šemsi-pašina balkanska sudbina“ (2005), „Darovi“ (2002)...

U tek fragmentarnom osvrtu prof. dr Ljubiša Rajković Azemovićevo prozno stvaralaštvo vidi na sljedeći način: „Jedna od osnovnih vrednosti proznog ostvarenja Zaima Azemovića je u snazi izraza, upечатljivosti i slojevitosti detalja, u konkretnosti životnih situacija, u lirskoj uznesenosti punoj dramatike i opštjeljudskih težnji, u poetskoj ozarenosti, u mesimičnoj patetičnosti stila, u čistoti i izvornosti jezika, u probranosti leksike, u cezeliranosti psiholoških stanja ličnosti, u misaonosti, u udubljivanju u arhetipske slojeve ljudske duše (u ono što je ispod praga svesti), u nepatvorenosti rodoljubih osećanja...“.

U RIJEČIMA LIJEKA IMA

Strpljiv višedecenijski rad na prikupljanju narodnih umotvorina, svojevrsnim kristalima narodnog duha, još jedno je značajno polje angažovanja Zaima Azemovića. I danas živo traju iskricе duha i narodne domišljatosti koje je Azemović zabilježio u nekoliko knjiga narodnih umotvorina. Traju na način da su ih ljudi preuzeli, na izvjestan način prisvojili i koriste ih u svakodnevnom govoru i životnom okruženju. Takvim načinom upotrebe liče na društvenu igru koja se u davnašnja vremena praktikovala u drevnom Iranu koja je bila poznata pod nazivom **mošereh**. Ta riječ u prevodu znači „druženje sa poezijom“. Sastojala se u tome što su ljudi tokom druženja (mimo zvaničnih događaja) kazivali stihove Mevlane Dželaludina Rumija. Tamo gdje bi jedan kazivač stao, naredni je počinjao stihom kojim je prethodni završio. Do današnjih dana nerijetko se događa da ljudi starije i srednje generacije kazuju anegdote, poslovice ili neki drugi oblik narodnih iskustava koja su zabilježena u Azemovićevim knjigama narodnih umotvorina, koristeći ih kao pouke i poduke za određene životne situacije.

Najpoznatije knjige narodnih umotvorina koje je zabilježio Zaim Azemović su „U riječima lijeka ima“ (1992) i „Pamet je u narodu“ (2000. i 2002).

U osvrtu na knjigu „Pamet je u narodu“, objavljenom u časopisu „Almanah“, dr Sait Šabotić je pored ostalog zapisao: „U ovim svojevrsnim

Zaim Azemović, 1935 - 2015.

PJESMA O MAJKAMA

Borcima Palestine

Jedino naše majke ne plaču
Za poginulim sinovima
Jer vjeruju da pravedni
Ne mogu duhom poginuti
Jedino oplakuju
Sinove strašljive
I bratoubice
Kad iznevjere amanete stroge
Jedino naše majke ne plaču
Za poginulim sinovima
A kako je njihovom srcu i njihovim očima
Zna se i kada ne nariču
Jedino mi našim majkama govorimo
Dobro nam je, dobro nam je
Da bi njihovu tugu olakšali
Ali one vide po našim sijedim kosama
Naše nesanice
Po barutu na našem licu
Po vatrom osmuđenoj kosi
Po izbočenim jagodicama obraza
Po ranama, po smrtima
Kako nam je
Ali vjeruju da će nam dobro biti.

biserima narodnog duha čitalac će uočiti draž autentičnosti i tradicije jednog kraja i naroda. Bogatstvo govora, takođe je jedna od vrijednosti ovoga izdanja. U prilici smo da čitajući knjigu stvorimo sliku samosvojnosti lokalnog govora Rožaja i okoline, kako u leksičkom profilu, tako i u motivskoj obradi. Mada su ponuđene legende i anegdote ove knjige, prije svega, odraz prošlosti, ne malo puta čitalac će biti u situaciji da otkrije i mnogo elemenata i sadržine savremenog i sadašnjeg...“.

Dužni smo napomenuti da je Zaim Azemović, sam ili u kooautorstvu, autor i značajnih

AMANETI PRETKA

Zakuni se na vjernost očevoj zemlji
Tabanom i dlanom
Jednu ruku stavi u brazdu
Ječmenoklasu
Drugu u izvor vatre tekućih voda
I oči napuni nebom
Neka ti budu svjedok zakletve
Cijela zemlja sve vode
Nebo veće od zemnih veličina
Zavičaju ne duguješ samo
Kad ostariš da dođeš
U njemu kosti da ostaviš

(Zaim Azemović, *SIJEVAK* - zbirka poezije, urednik Ratko Vujošević, recezent Husein Bašić, izdavač NIO Pobjeda i Klub mladih pisaca Željezare „Boris Kidrič“ Nikšić, 1982. godina, Antej – biblioteka savremene crnogorske književnosti)

monografskih i publicističkih djela: „Razvoj školstva u rožajskom kraju“ (1982), „Paučina i gorštaci“ (1999), „Miroslav Đurović pjesnik našeg doba“ (1994), „Zavičaj na cvijetnim brdima“ (2000), „Refik Adrović – slikar akvarelista“ (2001), „Urezano u kamenu i pamćenju“ (2007)...

Zaim Azemović je zastupljen u školskim programima u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, na Kosovu i u Sjevernoj Makedoniji. Djela su mu prevedena na nekoliko stranih jezika.

Kao izraz poštovanja književnog i društvenog djelovanja Zaima Azemovića, već samo koji mjesec nakon njegove smrti, Centar za kulturu u Rožajama organizovao je manifestaciju njemu u čast, koja je postala tradicionalna. Zapravo, ustanovljenim Književnim susretima „Zaim Azemović“ i Književnom nagradom nazvanom njegovim imenom potvrđuje se uvažavanje djela i čuvaju sjećanja na izuzetnog stvaraoca, rizničara narodnih umotvorina i svjedoči o neprolaznim književnim i humanističkim vrijednostima. Bez sumnje, poruke humanizma i mudrosti iz Azemovićevog stvaralačkog opusa mogli bi poslužiti kao putokaz kroz iskušenja novog vremena. Zbog svih svojih vrijednosti i dometa stvaralaštvo Zaima Azemovića zaslužuje temeljitije sagledavanje i adekvatnije vrednovanje u stručnoj književnoj javnosti Crne Gore i regiona. Zaim Azemović je odavno i uveliko nadilazio markaciju zavičajnog pica. Vrijeme to potvrđuje.

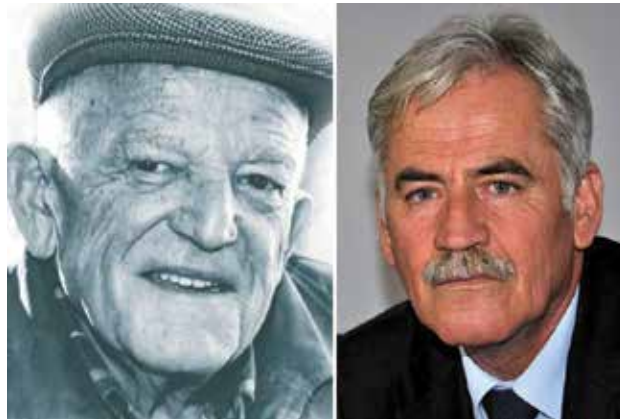
Safet Hadrović Vrbički, dobitnik nagrade „Zaim Azemović” za 2024.

Konkursna komisija za dodjelu Književne nagrade „Zaim Azemović” za 2024. godinu u sastavu: publicista Salko Luboder, predsjednik, prof.jez.i književnosti mr Dženisa Mujević, članica, i književnik Enver Muratović, član, nakon studioznog pregledanja, analize i vrednovanja prispjelih književnih djela na Javni konkurs Centra za kulturu Rožaje donijela je Odluku da se Književna nagrada „Zaim Azemović” za 2024. godinu dodijeli književniku Safetu Hadroviću Vrbičkom za knjigu „DIVAN” – antologija vlastite lirike.

Konkursna komisija je ocijenila da priznanje ujedno predstavlja nagradu za cjelokupni književni opus književnika Safeta Hadrovića Vrbičkog, odnosno nagradu za životno djelo.

Obrazloženje: U književnom djelu „Divan” – antologija vlastite lirike Safeta Hadrovića Vrbičkog sublimisana je izuzetna poetsko-umjetnička vrijednost. Knjiga predstavlja plod Hadrovićevog decenijskog književnog angažmana u koju su uvrštena najuspjelija pjesnička ostvarenja. Hadrovićeva poezija situirana je u širokom temaskom rasponu složene strukture sa filozofskim, etičkim i sociološkim slojevima koje povezuje estetska postojanost i umjetnička izgrađenost. Poezija Safeta Hadrovića Vrbičkog prepoznaje se i po svojoj angažovanosti, često predstavljajući pjesnički refleks na aktuelne društvene i životne situacije. Njegove stvaralačke preokupacije dobarano su skopčane sa sudbinom Bošnjaka, stradanjima i patnjom naroda kojem pripada. Svojom poezijom Hadrović osvjetljava stare puteve i otvara nove poglede, ne samo za svoje sunarodnike, već za cijeli ljudski rod. Riječ je o poeziji koja nosi pečat univerzalnosti i neprolaznih vrijednosti.

Konkursna komisija saglasna je u ocjeni da je pjesničko i ukupno književno stvaralaštvo Safeta Hadrovića Vrbičkog u vrednosnom, tematskom i univezalnom saglasju sa duhom i suštinom književnog i humanističkog djelovanja rahmetli Zaima Azemovića čije ime Nagrada nosi.

Dosadašnji dobitnici Književne nagrade „Zaim Azemović”:
Hamdija Kalač (2016), Isnam Taljić (2017), Hodo Katal (2018), Đorđe Šćepović (2019), Saladin Dino Burdžović (2020), Faiz Softić (2021), Nadija Rebronja (2022), Fajko Kadrić (2023), Safet Hadrović Vrbički (2024).

Vrbički, Hamdija i publika

Božidar Proročić, Miraš Martinović, Safet Hadrović, Suljo Mustafić, Saša Božović

Autorsko veče S. Hadrovića na Cetinju

Most između kultura i generacija

Piše: **Saša Božović**, kulturološkinja

Safet Hadrović Vrbički pripada krugu rijetkih stvaralaca čiji je životni i profesionalni put posvećen ne samo obogaćivanju kulturne scene Bošnjaka u Crnoj Gori, već i promovisanju bošnjačke kulture širom svijeta. Njegov impozantan stvaralački opus, koji obuhvata: poeziju, prozu, eseje, reportaže, putopise i književnu kritiku, zajedno sa impresivnim nizom nagrada i priznanja, svrstava ga među one izuzetne autore čije djelo ostavlja dubok i trajan trag u kulturnom nasljeđu.

Hadrović je, kroz decenije predanog rada, uspio da svojim djelima prenese univerzalne vrijednosti, razumijevanje i empatiju, dok istovremeno čuva i ističe bogatstvo i specifičnost bošnjačke kulture. Kao što je T. S. Eliot jednom rekao: „Kultura nikada ne može biti potpuno otkrivena; uvijek je više kao rijeka, nego kao stajaća voda, i kao rijeka se mijenja, iako se mijenja sporo”, Vrbički svojim radom potvrđuje ove riječi, doprinoseći stalnom toku i evoluciji bošnjačke kulture.

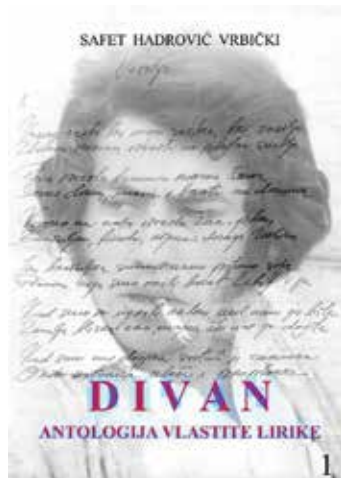
Njegova djela, poput „Žrtve”, koja je inspirisala i film i pozorišnu predstavu, kao i brojne zbirke pjesama koje su prevedene na više jezika, pokazuju kako kultura i umjetnost mogu prelaziti granice, povezivati ljude i narode, promovisati dijalog i razumijevanje među različitim kulturama. Autor svojom književnošću, ne samo da obogaćuje kulturni prostor Bošnjaka, već i doprinosi globalnom kulturnom dijalogu. Nagrade koje je primio, poput „Počasnog pera albanskog jezika” i „Nagrade za životno djelo”, samo su potvrda njegove posvećenosti, talenta i uticaja koji ima na književnost i kulturu. Kako je Mahatma Gandhi rekao: „Kultura jednog naroda boravi u srcima i dušama njegovih ljudi”, i Hadrović je kroz svoj rad postao ne samo čuvar, već i graditelj bošnjačke kulture, ostavljajući trajno nasljeđe koje će inspirisati buduće generacije.

Kroz svoje djelo, S. Hadrović nas podsjeća na moć riječi i umjetnosti da oblikuju, obogaćuju i povezuju ljudska iskustva. Njegova književnost je most koji povezuje različite kulture, generacije i tradicije, dokaz da kultura i umjetnost imaju moć

da nas učine boljim i da izgrade svijet u kojem različitosti obogaćuju, a ne razdvajaju nas.

Antologija njegove lirike pod nazivom "Divan", predstavlja pravu sublimaciju sveukupnog dosadašnjeg stvaralaštva autora. Raznovrsnim autorskim pristupima, jezičkim novitetima i emotivnim spektrom, autor nas suptilno vodi kroz čaroban svijet poezije, omogućavajući nam da pratimo emotivne evolucije, identitetske preokrete, uspone i padove koji obilježavaju njegovu umjetničku i ličnu odiseju. "Divan" se tako otkriva kao antologija koja, ne samo da odražava, već i predstavlja dominantne tendencije savremene poezije, nudeći čitaocu jedinstveni uvid u autorovu dušu i umjetnički put. Slijedeći sopstveni, neponovljivi glas, autor je uspio da sve prethodne fragmente svog bogatog stvaralačkog putovanja sintetizuje u jednu koherentnu, istorijski zasnovanu i dijalektički razrađenu viziju, koja istovremeno odražava kompleksnu etičku dimenziju njegovog djela. Ova antologija nije samo zbirka pjesama; ona je mozaik iskustava transformisanih u snažne poruke koje se, poput zlatnih niti, prepliću kroz njegov opus, od prvih zbirki do trenutka kada se pred nama nalazi ovo monumentalno djelo, koje zaslužuje poštovanje i pažnju.

Kroz "Divan", autor nas poziva da budemo dio njegovog intimnog svijeta, u kome se poezija doživljava kao univerzalni jezik emocionalnog iskazivanja, refleksija o identitetu i postojanju, kao sredstvo za istraživanje dubina ljudske psihologije i duha. Pablo Neruda je rekao: "Poezija je akcija, borba, univerzum." U skladu sa tim, ova antologija postaje više od knjige; ona je odraz borbe, ljubavi, patnje i radosti, univerzum sam po sebi, koji čitaoca uvodi u intimni dijalog sa autorom. Autorova sposobnost da svoja lična iskustva, emocije i refleksije pretoči u poeziju koja je duboko povezana sa čitaocem, dokazuje univerzalnost i bezvremenost umjetnosti. "Divan" nije samo odraz autorovog emotivnog i identitetskog razvoja, već i svjedočanstvo o moći riječi da osvjetljava, liječi i inspiriše. Ova antologija otvara beskonačne prostore za razmišljanje, empatiju i inspiraciju, pozivajući nas da

kroz poeziju istražimo ne samo autora, već i same sebe.

U "Divanu", svaka pjesma, svaki stih, svaka riječ, postaje putokaz ka dubljem razumijevanju ljudske prirode i umjetnosti. To je knjiga koja odgovara na suštinska pitanja o postojanju, ljubavi, gubitku i obnovi, dok istovremeno slavi ljepotu i složenost života. Ovo djelo stoji kao svjetionik u moru savremene književnosti, podsjećajući nas na to da je poezija, u svojoj suštini, vječna i da je

autentično umjetničko izražavanje najjače sredstvo koje imamo za premošćavanje razlika i za zajedničko putovanje ka razumijevanju i prihvatanju.

Na kraju, želim istaći da Safet Hadrović Vrbički, ne samo antologijom sopstvene poezije "Divan", već i kroz svoje sveobuhvatno stvaralaštvo, dao je i posvetio najljepše godine svog života borbi za kulturu, jezik i identitet. Njegova posvećenost umjetnosti i neumorna borba za očuvanje kulturne baštine i identiteta služe kao inspiracija i podsjećanje na važnost književnosti u oblikovan-

Safet Hadrović Vrbički
(Iskopavanje vatre)

PONOĆNI DUH

Želiš li života osjetiti ritam
Sagledati tajnu, za to pitam
U Bit pronaći svega što traje
Čari, ljubavi, strasti, uzdisaje

Želju i gnjev, klicu proždriću
Među svijet iskorači! A kuću
Tu pećinu teskobe slijepe
Daruj drugima neka se krijepe

Tako me učio Horacija duh
Kako da spoznam: ljubav, vino, kruh
Pun Vjere u svijet iskorači

Učini to gordo. Budno. Rado
Mada taština sve je, ali ipak jači
I veći budi u odnosu na stado!

ju i očuvanju identiteta naroda. Nobelovac i veliki književnik Orhan Pamuk, koji je takođe vodio borbu za identitet svojih ljudi, rekao je: „U srcu naše borbe za kulturu leži naša borba za naša vlastita uvjerenja.“ Hadrović, poput Pamuka, kroz svoj rad pokazuje da je književnost moćan alat u rukama onih koji se bore za priznavanje i razumijevanje svog naroda i kulture. Njegovo djelo stoji kao tes-

tament snazi riječi i umjetnosti da premosti razlike, obogate naše shvatanje svijeta i očuvaju jedinstvenost bošnjačkih, ali i kulturnih identiteta u globalnom mozaiku kultura. Safet Hadrović svojom predanošću i neumornim radom, ne samo da ostavlja neizbrisiv trag u literaturi, već je postavio i visoke standarde za buduć generacije pisaca koji se zalažu za slične ideale.

Pjesnikove se oči na tamu vremena privikavaju

(Safet Hadrović Vrbički – DIVAN - Antologija vlastite lirike, Rožaje – Cetinje, 2023)

Piše: **Kemal Musić**

Decenijama Safet Hadrović Vrbički divani sa zaljubljenicima u poeziju. Divani, onako kako su njegovi stari divanili – zavodljivo, bajkovito, dubokoumno, ponekad sa strepnjom i brigom, ponekad veselo i razdragano, u tihoj noći uz pucketanje vatre i razasutim zvijezdama po nebu. Divanili bi tako stari Safetovi do duboko u noć, a kad bi zastali sa pričom koliko da pripale cigaru, s polja bi se začuo glas planine, kao poziv za još priče, za još divana, za još eglenu. Tako se u Bihoru divani otkada je vijeka i svijeta. I tu, u Bihoru, svaka riječ ima vrijednost za sebe. Svaka riječ se stavlja na kantar. Pa ko zna više zavodljivih riječi, ko zna ljepše da priča, duže i smislenije, taj više i vrijedi.

Tako je to u Bihoru.

Iz tog i takvog ambijenta, iz bihorske sehare, iz vrleti bihorskih, da vrat slomi čovjek i konj, Safet Hadrović Vrbički je ponio riječi u svijet. Gomilale su se te riječi u njemu. Naslagao ih je onako kako djevojka naslaže svoje rukotvorine u sehari, a onda

je razvezao jezik i kod Međurepubličke zajednice u Pljevljima objavio svoju prvu knjigu poezije *Ne reci nikom*, kao potvrdu bogatstva kojim raspolaže. I to traje, traje, traje... Sve do ovog Divana u kojem je smještena njegova najbolja poezija.

Od tada, od objavljivanja prve knjige poezije, pred jezičkim kujundžijom počela su se otvarati zamandaljena vrata pjesnička, a majka Šadija, između dva udarca kirkitom dok tka čilime u kasnoj noći, mogla je da otpuhne i gleda u zvijezde: *Pri svjetlosti mjeseca, toplini sunčeva zraka / Svoje si najljepše satkala čilime / kako bi iz jednog izvela me mraka / Čik draga moja – iz drugog izvedi me!*

Svoj zavičaj i svoju zavičajnost Safet Hadrović Vrbički nosi sa sobom, kao udarce kirkita majke Šadije. Tako boluje *Bolest trava zavičajnih*, jer *Zavičaj ko pjeva, mora bolovati*.

Zavičaj i zavičajnost Vrbičkom je polazište, a univerzalnost ishodište.

Vrbički divani o svemu i svačemu:
O ljudima i njihovim sudbinama.
O ratovima i nepravdama.
Progonima.
Putevima i bespućima.
O riječima i ćutanjima.
O vodama.
O tkaljama i njihovim prstima.
O trešnjama i o ženama.

A kad ne bismo koju riječ o ženama, kakav bi to divan bio? Kako bismo bez nježnosti i ljepote. Divan bez žene ne bi bio divan. Kome bismo se divili? Kome bismo pjevali? Pred kim bismo plamtjeli. Pred kim se junačili? Pred kim gluposti pravili? Šepurili se? Pred kim bi nam srce drhturilo kao srce zeca dok ga držimo u naručju. A kad divanimo o ženi *Gologlava šuma mrsi / razbarušenu kosu neba. Kad nam srce zaigra za ženom u stanju smo da pripitomimo noć, a onda: Poput pasa zvijezde laju / na oblake, na konake naše tuge / Što se moru burom lome / u nemiru.*

Ko plamti u ljubavi, kao autor poeme o Zoji, taj ne može da ostane ravnodušan ni na nepravde prema Čovjeku, prema narodu, prema drugom i drugačijem. Poema *Ne mere to tako bolan* posvećena je Bosni, Bošnjacima, jeziku i adetu bosanskom. U ovoj poemi jezik je dominantan. Jer, jezik je život ljudi i, kao što je već neko rekao, *sve što se dešava jednom jeziku, dešava se i njegovom narodu.* Upravo o tome nam i divani Safet Hadrović Vrbički u ovoj poemi. A u knjizi Patke na legalu, u poemi Podnevne vijesti, progovara o posrnuću civilizacije, o padu ljudskih vrijednosti na globalnom nivou. I dok *Bejrut gori. Bejrut već danima gori! / Dvomjesečni Izrael-ski vazdušni šou se nastavlja / dok se sve to dešava Za to vrijeme, ledi Elizabet Tejlor / Traži načina, kako da omršavi.* I danas u Palestini Izrael izvodi krvavi šou nad nedužnim civilima, svijet začesljava kosu, a pjesnik upozorava: *Istorija se ponavlja / Istorija se uvijek ponavlja / Nad sudbinom sirotinje!*

Svakako, gdje je divan, tu je i mudrost. Oduvijek se u Bihoru mudro divanilo. To je kraj, kako reče Čamil Sijarić, *u kojem se teško živi a lijepo govori.* Tu ljepotu govora, i mudrost bihorsku, sa sobom je kroz dunjaluk pronio i Safet Hadrović Vrbički pa je, neizostavno, morala da se desi i knjiga *Lovci na školjke.* To je knjiga u kojoj pjesnik, onako bihorski, kroz likove poznatih filozofa, govori o mudrusti. Pa kao što je Sokrat savjetovao Kritija, tako i Vrbički šalje poruku da bi trebalo voditi računa o izgovorenoj riječi u svim vremenima, a pogotovo u predpolitičkim u kakvim mi živimo: *Od malih nogu, kad još i ne zna vrijednosti / Mjeru: dijete učiti treba, da pravim putem / ide. Putem kojeg je jedino slijediti nužno / A put istine to je. Ona ga k mudrosti vodi / Od njega sutra ČOVJEK da bude – nipošto / Rugoba neka.*

Ovi stihovi Safeta Hadrovića Vrbičkog nagovijestili su turbulentna vremena. Vremena ratova,

zločina, političkih progona, iseljavanja, zlostavljanja, nacionalizma... Nagovijestili su vremena u kojima će pjesnik zavičaju pisati ovako: *Silni li se gastarbajteri u tebi rađaju / O Bože! Kroz Orfejevu liru, sa sjetom, bolno, Vrbički pjeva o iseljavanju Bošnjaka u zemlje Zapadne Evrope. A to nije bilo puko iseljavanje, to je potraga za životom, potraga za mjestom pod kapom nebeskom. Ta putovanja u nepoznato, u neizvjesnost, trajala su mjesecima. Po vodi i po gori, po suncu i po mjesecu, po kiši i po blatu, po oštrici noža i po strahu. Sve dok donovi na patikama ne nestanu i ukažu se izranjavljena stopala, i dok ne postanete azilant negdje u nekoj zabiti Zapadne Evrope. A tu, u tom kolektivnom smještaju, u redovima za kupatilo, toalet, hranu, u redovima za socijalu, tu vam se razvije bolest trava zavičajnih, al se nazad ne biste vratili. Nipošto! O tome nam, zapravo, Vrbički govori u knjizi *Orfejeva lira*, a to se nastavlja i u knjizi *Pjesme iz provincije*, gdje kao moto pjesnik daje stihove: *Grku smo kahvu pili / Dok smo ćutali grku ćutnju / O grkoj sudbini našeg naroda.* A ta grka sudbina, odnosi se i na gubljenje identiteta tamo u tim kolektivnim smještajima zapadnoevropskih država. Na to pjesnik ne ostaje ravnodušan.*

Otuda stihovi: *Kasumov unuk David, Arslanova unuka / Laura. Mustafino dvoje unučadi / Samson i Benson. Rođeni negdje / U Germaniji. Majka im Švabica / Šefkijin unuk Nikola / Muhareмова unuka Violeta. Druga Lamela. Drugome ni ime upisao / Nijesam. Zab-oravio, šta li? Više / Neću ni nabrajati. Čemu?*

Čemu?! Kad: *Sav naš svijet / nosi ptica u kljunu / iznad pučine*

Čemu?! Kad na kraju ostaju samo sjećanja i pitanje: *Sjećaš li se?! / O, da li možeš da se sjetiš, grano trešnje, / Prvog svog cvijeta, / Svog prvog i najljepšeg susreta sa suncem?!*

Čemu?! Čemu: *Iskro nebeska / koliko još mi treba / hoditi kroz noć*

Čemu?! Čemu, kad u knjigama kroz čudi životinja moramo oslikavati karakter ljudski:

Ah, srce, srce / ne izdaj me / Dopusti /

Da makar jednom u životu / Ne budem zec

Zaista: Čemu!?

Zbog pjesnika!

Zbog poezije!

Jer, pjesnikove se oči: Na tamu vremena privikavaju!

Dino Burdžović dobitnik književne nagrade „Ismet Rebronja” za 2025. godinu

Žiri za dodjelu književne nagrade „Ismet Rebronja”, u sastavu Petar V. Arbutina (predsjednik žirija), Enver Muratović i Nadija Rebronja, većinom glasova donio je odluku da nagrada za 2025. Godinu pripada pjesniku Dinu Burdžoviću za zbirku pjesama „El Fatiha za legitimni vojni cilj”.

Književna nagrada „Ismet Rebronja”, koja se sastoji od plakete, novčanog iznosa i štampanja knjige, uručena je pobjedniku na svečanosti 16. maja 2025. godine u prostorijama Narodne biblioteke „Dositej Obradović”. Nagradu je laureatu uručio predsjednik Skupštine grada Novog Pazara, Samir Lekić, nakon čega je održana promocija knjige i stvaralaštva ovog istaknutog autora.

Na ovogodišnji konkurs, treći od ustanovljenja prije dvije godine, pristiglo je 95 zbirki pjesama iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Hrvatske i evropskih zemalja, koje su zadovoljile propisane uslove saopštio je Žiri.

- Time je samo potvrđen ugled i regionalna afirmacija ovog konkursa u veoma kratkom vremenu s obzirom da se nagrada dodeljuje treći put. Takođe treba konstatovati da je to rezultat ugleda i intenzivnog trajanja uspomene na Ismeta Rebronju, izvornog i autentičnog pesnika i predanog naučnog radnika i kulturnog analitičara i hroničara. Da smo u prilici da ga pitamo svakako bi bio zadovoljan što je njegovo ime ponovo objedinilo nekada zajednički kulturni prostor u najvišem izrazu kreativnog testamenta njegovog duha i stvaranja, u poeziji.

U ovom izboru su se našla već potvrđena pesnička imena, znatne književne težine i ugleda ali i pesnici čije vreme i književna afirmacija tek dolaze, kazao je predsjednik žirija Petar Arbutina. Dakako da bi šira analiza zbirke sa ovog konkursa mogla da rezultira slikom veoma disperzivnog

Dino Burdžović i Samir Lekić

stanjem poetske produkcije u regionu. I da smo se odlučili za bilo koga pesnika iz užeg i najužeg izbora zbirke pristiglih na ovaj konkurs ne bi pogrešili.

Većinom glasova je odlučeno da se nagrada Ismet Rebronja za 2025 godinu dodeli Saladinu Dinu Burdžoviću za knjigu *El Fatiha za legitimni vojni cilj*, koju je izdalo udruženje Obrazovanje gradi Bosnu i Hercegovinu - Jovan Divjak, iz Sarajeva (Drugo izdanje Almanah, Podgorica).

- Grad Mostar, značenjsko je središte, simbol tragike rata, cilj i povod pesničkog i humanističkog hodočašća Dina Burdžovića. Oko grada kome su ubili ime, kovitlaju se lični i kolektivni usudi, istorijske sudbine i tragične neizvesnosti, molitve i kletve, pojedinačne i kolektivne nepravde i pesničke zapitanosti i svedočanstva. Celovitost iskaza Burdžovićevog poetskog svedočanstva postvorena je snažnim osećanjem života, osobenom ekstatičnošću, svojevrsnim panteističkim doživljajem čovekovog mesta i sveopšteg poretka u svetu i doslovnim naglašavanjem istorijskih kontinuiteta i uslovljenosti. Ali, treba posebno apostrofirati, Burdžović se uzdržava od doktrinarnog moralisanja i apriorističkih stavova o pojedinačnoj i kolektivnoj sudbini. Ne želeći time da uspostavlja bilo kakve distance u odnosu na događaje i aktere, jasno

označene delom i posledicama, pesnik iskazuje beskrajnu veru u mogućnost pesničkog iskaza i snagu poezije u značenjskoj raznovrsnosti i kritičkom narušavanju istorodnog pojmovnog i leksičkog nivoa i psihološkom dimenzioniranju jezika. Time je ova pesnička molitva postala univerzalna slika stradanja i kultutre sećanja, mnoštva spretno uzglobljenih književnih i istorijskih citata koji čovekov usud na zemlji čine kompleksnim ali i uzvišenim, piše u odluci Žirija.

E.P.

Mostar u stihovima Burdžovića

Božidar Proročić, književnik i publicista
(insert iz eseja)

Zbirka "El Fatiha za legitimni vojni cilj", objavljena u izdanju Almanaha – Podgorica, predstavlja novo kapitalno djelo Saladina-Dina Burdžovića, čiji su stihovi prožeti dubokim emotivnim i istorijskim slojevima. Posebnu dimenziju ovoj zbirci daju ilustracije akademskog slikara Aldemara Ibrahimovića, koje vizuelno dopunjuju i snaže pjesničku poruku zbirke, stvarajući sinergiju između riječi i slike.

Ovo izdanje predstavlja ne samo značajan doprinos savremenoj književnosti već i šedočanstvo o moći umjetničkog izraza u prevazilaženju granica i očuvanju kolektivnog identiteta.

U ovim stihovima Burdžović se ne libi da zaroni u najmračnije dubine ljudskog iskustva da otvori bolne teme ratnih ožiljaka i da prikaže kompleksnu stvarnost Hercegovine kroz intimno, bolno iskustvo pojedinca. Njegova poezija je istovremeno elegija, svjedočanstvo i vapaj za izgubljenim čovječanstvom. Mostar, sa svojom monumentalnom ljepotom i tragičnom istorijom, postaje centralni motiv ove zbirke, simbolizujući sve što je uništeno, podijeljeno i ponovno sastavljeno, kako u fizičkom, tako i u duhovnom smislu. Burdžović u svojim pjesmama ispisuje životnu istoriju grada i ljudi, prožetu oštrom boli, melanholijom, ali i krhkom nadom koja se probija kroz ruševine prošlosti. Kroz slike razorenih mostova, krvlju okupanih mahala i susreta sa surovošću svakodnevice, Burdžović oslikava mozaik iskustava koja odražavaju univerzalnu patnju, ljubav i otpor.

Pjesma "El Fatiha za legitimni vojni cilj" nije slučajno odabrana da otvori ovu zbirku. Ona predstavlja poetski manifest i svojevrsnu lirsko-duhovnu uvertiru koja čitaoca uvodi u svijet surove stvarnosti, gubitka, i neizbrisivog sećanja. Zbirka je simbol hrabrosti i duboko ukorijenjene nade u moć sećanja i kulture.

Bez svega može čovjek da ostane!
Bez života,
ljubavi, porodice,
zdravlja, novca...
Države i religije...
Bez nezahvalnog naroda!
Ali da jedan grad,
na kraju milenijuma, ostane bez imena!?
Ko bi to mogao i pomisliti!?
Sa tvojim padom
Neretva postala Stiks.
I kada si padao
padali smo i mi svi sa tobom!
Sve mostove na Balkanu
da smo porušili i
digli u vazduh
ne bismo te osvetili!
Generali iz kafica
naredili memoricid,
nesvjesni da je nemoguće ubiti sjećanje...
p.s. Da si mogao pitati...
Sve hercegovačke samoubice
bi ti rekle isto:
Nema ljepšeg mezarja od Neretve!
Na svijetu.

Faiz Softić i prijatelji

POEZIJA OD SLIKA I SNOVA O ZAVIČAJU

Piše: Prof. dr Draško Došljak

Raznovrsnost književnog djela Faiza Softića pruža velike mogućnosti za njegovo proučavanje. Softićev roman Noćni čuvar pasa, kako primjećuje kritika, je djelo kojim se dokazuje "piščevo majstorstvo da prepozna motiv i uobličiti priču o takozvanom malom čovjeku koji ima potencijal da stigne na sve strane svijeta. U njemu je intenzivan doživljaj rodnog tla i cjelokupnog Balkana, a to se očituje jezikom, slikama i ritmovima rečenica". Književnik Marko Vešović je jednom prilikom zapisao: „Od Faiza Softića ovaj rat je napravio pjesnika. Prvo, borca, a potom pjesnika. Rodno mjesto ovih pjesama je Trebević. Tu, na Trebeviću, nastale su neke od Softićevih pjesama. Druge, začete su na straži, a dovršavane su kod kuće. Treće, opet, pravljene su od iskustva doživljenih u rovu ili od sanjarskih bjegova iz rova u svijet zavičajni, tačnije, opet, u svijet pjesnikovog sandžačkog djetinjstva”.

Iščitavanje poezije Faiza Softića nameće zaključak: "Uzalud skrivate sjećanja, pjesme ih pronađu!"

EMOTIVNI PEJZAŽI PJESNIKA

U bašti Hotela Berane, u organizaciji NVO Centar za kulturu "Bihor", u okviru XVII Festivala priče "Zavičajne staze", održana je, 23. avgusta 2024. godine, poetska tribina Faiz Softić i prijatelji. Učesnici Tribine, u inspirativnom ambijentu, uz šum Lima, pored književnika Faiza Softića, bili su: Mirsad Rastoder, Salko Luboder, Ljerka Petković, Dragomir Dale Čulačić, Braho Adrović, Kristina Babić, Saladin Dino Burdžović, Rade Jolić, Enver Muratović, Adem Ado Softić i Draško Došljak. U čast proznog i pjesničkog stvaraoca Faiza Softića, urednika revije "Bihor", čiji stvaralački portret je predstavio Mirsad Rastoder, domaćin Tribine, svoje stihove, uz poetsku muziku Lima, kazivali su Faizovi prijatelji pjesnici, a uz vidno zadovoljstvo pažljive publike.

O zavičajnim motivima u stvaralaštvu Faiza Softića nadahnuto je besjedio profesor Došljak, te smo za čitaoce KazivArta priredili njegov prikaz.

Zavičajna lirika Faiza Softića ima duboko ukorijenjenu emociju, inspirisanu prostorom u kojem je pjesnik odrastao (Donji Bihor), ili onaj sa kojim je na poseban način povezan (Mostar, Sarajevo). To su pjesme o rodnoj zemlji, prirodnim ljepotama, ljudima i običajima, ali prije svega, o emocionalnoj povezanosti sa događajima na tim prostorima. Njegova lirika evocira nostalgične osjećaje, tugu za prošlim vremenima ili sreću koju pjesnik nalazi u slikama i snovima o zavičaju, što potvrđuje i njegova pjesma Hoću u Sarajevo:

Dragomir Dale Čulafić i drugi prijatelji Faiza Softića

Draga,
znam da bjelina hljeba
dolazi od naših ruku
Ali, molim te,
pusti me da idem u Sarajevo

Jedan od najčešćih motiva u Softićevoj zavičajnoj lirici je priroda, koja se opisuje sa velikom pažnjom i često postaje simbol unutrašnjih stanja pjesnika. Ona je prikazana kroz slike rijeka, planina, okućnica, ali i kroz manje, svakodnevne detalje koji pjesniku vraćaju uspomene iz djetinjstva. Osjećaj pripadnosti određenom prostoru nosi u sebi i dublje značenje – osjećaj identiteta, sigurnosti i ljubavi prema svom korijenu. U grupu ovih pjesama ubrajamo pjesme: Zavičar, Tuđina, Orač, Umiranje proljeća – pjesme čežnje u kojima pjesnik želi “da se pogledom zasлади”.

Međutim, zavičajna lirika, takođe, može biti i ispunjena tugom i boli, osobito u kontekstu rata i razaranja. Rat ima sposobnost da uništi, ne samo fizički prostor, već i emocionalnu vezu sa tim prostorom. Poezija rata često nosi teški teret gubitka, tuge i nesigurnosti. Sarajevska poezija iz vremena opsade (1992-1996) je najsnažniji primjer kako rat može uništiti ne samo grad, već i zavičaj u srcima njegovih stanovnika. Poezija tog vremena preplavljena je osjećajem beznađa, ali i snažnim

prkosom i otporom prema nasilju. Ali, kako sve to oživi u poeziji, u književnosti najbolje potvrđuje Faiz Softić, naročito porukom u pjesmi Poslije rata.

Njegove pjesme bilježe ne samo fizičke, već i psihološke posljedice rata. Kroz jednostavne, a opet snažne slike, Faiz prikazuje Sarajevo kao ranjeni grad, ali grad koji odbija pokleknuti. U njegovoj poeziji, rat nije samo destruktivna sila koja uništava zgrade, nego i sila koja krade duhovnu i kulturnu baštinu, zavičajnost.

Faiz Softić, pjesnik rata, koristi motive uništenih domova, razorenih ulica i izgubljenih života kao simboličke prikaze dubljih emotivnih rana. Rat dehumanizira ljude, uništava sve ono što ih čini povezanim sa rodnim krajem. Sarajevo u ratu postaje grad u kojem zavičajna lirika poprima drugačiji ton – umjesto da bude mjesto sigurnosti i mira, zavičaj postaje simbol izgubljene prošlosti i opasne sadašnjosti. No, uprkos tome, zavičajna lirika u vremenu rata zadržava i određenu dozu prkosa i nade. Uprkos razaranja, Softić zadržava ljubav prema svom gradu, svojoj zemlji i ljudima, svjedočeći kroz svoje stihove o neuništivosti ljudskog duha čak i u najtežim trenucima. Sarajevo ostaje i traje kao prostor pjesničke inspiracije, koji u svojoj bolnoj transformaciji postaje simbol i podsjetnik na otpornost i snagu onih koji ga vole. U toj poeziji odražava se bol, patnja, ali i prkos, otpor i nada.

Softić se ovom poezijom pridružio pjesnicima (Sidranu, Vešoviću) koji su bilježili svoje iskustvo preživljavanja, pokušavajući razumjeti smisao ljudske patnje i kako rat transformiše živote. U njihovim stihovima osjećamo tjeskobu života pod opsadom, strah od svakog novog dana, ali i upornu želju za preživljavanjem i očuvanjem ljudskosti. Pjesme su pune tuge zbog gubitka voljenih, ali i osude besmisla rata. Kroz Softićeve stihove vidimo, ne samo strah i bol, već i odlučnost da se održi smisao u vremenu kada je sve drugo besmisleno. Njegov poetski jezik je oštar, direktan i često šokantan, ali upravo kroz tu surovost uspijeva prenijeti istinu rata. Zato će i nastati njegove pjesme Palestina, Kolona, ali i Ukrajina, u kojoj kaže: Gledam Ukrajinu / Vidim Bosnu / Gladam Mariupolj / Vidim Sarajevo.

Ukratko, poezija o ratu u Sarajevu predstavlja ne samo svjedočanstvo o jednom od najtežih perioda u istoriji grada, već i univerzalnu priču o ljudskoj izdržljivosti, ljubavi prema domu i pravu na život.

Zavičajna lirika često počiva na jednostavnosti i iskrenosti izraza, dok se pjesnik u njoj prisjeća svog rodnog kraja s ljubavlju i toplinom. Priroda u zavičajnoj lirici postaje simbol osjećaja sigurnosti i stabilnosti, ali i trajnih vrijednosti koje su duboko ukorijenjene u pjesnikovom biću. Softić koristi različite motive kako bi izrazio svoju ljubav prema zavičaju. To mogu biti slike prirodnih ljepota, mirisa zemlje, zvukova kiše ili vjetra, ali i specifičnih lokalnih običaja i tradicija. Zavičaj je često prikazan kao mjesto mira, utočišta i izvora inspiracije. Čak i kada

pjesnik govori o promjenama ili udaljenosti, zavičaj ostaje centar njegovog emocionalnog života, simbol svega što je trajno i nepromjenljivo, zato u pjesmi Bihor pjeva:

Moj Bihore, rano moja,
Živa rano rascvjetala
U toj rani i sam stasah
Dvije noge ko dva štapa...

U zavičajnoj lirici Faiza Softića, zavičaj nije samo geografski prostor, već i emotivni pejzaž u kojem se pjesnik kreće. Taj pejzaž oblikovan je uspomena, osjećanjima, ali i prošlim iskustvima koja su ga formirala. Zavičaj postaje mjesto sjećanja i povratka, čak i kada taj povratak nije moguć, već samo naslućen.

Softićeva zavičajna lirika je poezija srca i duše. Ona govori o čovjekovoj potrebi za korijenima, za mjestom koje ga definiše i koje mu daje osjećaj identiteta i pripadnosti. Upravo zbog tih emocija, zavičajna lirika ostaje trajna i univerzalna tema koja se može prepoznati u poeziji različitih kultura i vremena. Ona je odraz ljubavi prema prostoru koji nije samo fizički, već i duhovni dom pjesnika Faiza Softića.

U pjesmi Starenje, Softić piše: Stariš, kaže mi prijatelj... Poruka piscu Faizu: Stvaraš, kažu ti prijatelji! Odlično stvaraš! Svjestan da te otud iz male čatmaruše, kroz zarvoren prozor, gledaju dva topla crna oka. “Dva topla crna oka” i Faizova poezija!

Berane 23.08.2024.

Neimari bošnjačke kulture

Faiz Softić pjesnik i prozaista - dobitnik nagrade „Avdo Međedović”

Ovo visoko priznanje uručeno je Faizovom brataniću Emilu Softiću, 29. maja 2025. u Podgorici, na Svečanoj sjednici - za ukupno poetsko i prozno stvaralaštvo koje svjedoči o pripovjedačkoj vještini i tradiciji, egzilu i borbi bošnjačkog naroda da sačuva ime, sjećanje i dostojanstvo, naglašeno je u odluci stručnog žirija Bošnjačkog vijeća u satsvau: dr Sait Š. Šabotić, predsjednik; mr Sajma Feratović Adrović, članica; dr Mehmed Đečević, član; dr Rifat Alihodžić, član i mr Halili Markišić.

Nagrada je podstreka, proćio je Softić.

- Poštovani prijatelji, nemam reižeći da izrazim posebnu radost i ponos povodom dodjele ove značajne nagrade koja nosi ime balkanskog Homera – Avda Međedovića. Njegovo djelo odavno se proučava i pišu knjige na prestižnom američkom univerzitetu na Harvardu. Ali, kao i mnogi u Crnoj Gori, i Ja sam se podrobnije upoznao sa Avdovom epikom, tek, 1987. godine kada je u Sarajevu prof. dr Enes Kujundić priredio i objavio Njegov nadaleko čuveni ep Ženidba Smailagić Meha.

Hvala cijenjenom žiriju koji je prepoznao vrijednost mog stvaralačkog rada i ovjenčao ga ovom nagradom, a ja, kao i uvijek kada primam nagradu, pitam se:

Bože, da li sam je stvarno i zaslužio?

Dragi prijatelji zbog niza zdravstvenih problema koji me prate od početka ove godine i koji su, nadam se, u prolaznoj fazi, nisam u mogućnosti prisustvovati činu zvanične dodjele, ali ja svoje ruke, ovdje u dalekom Luksemburgu, širim prema vama

želeći da vas sve toplo zagrlim - od svoga prijatelja Boža Proročića sa Cetinja koji je napisao predlog za ovu nagradu – do Mirsaada Rastodera, Sulja Mustafića i sve vas koji brinete o narodnom interesu.

Ova nagrada je podstrek da se ne stane, ali i obaveza da svakoga dana budemo bolji; i kao pisci i kao ljudi. Vaš Faiz Softić.

Neimari bošnjačke kulture

Aldemar Ibrahimović, slikar i profesor - dobitnik nagrade „Hilmija Čatović”

U Podgorici je, na Svečanoj sjednici 29. maja ove godine, po odluci stručnog žirija Bošnjačkog vijeća, uručena nagrada „Hilmija Čatović” akademskom slikaru **mr Aldemaru Ibrahimoviću** za izuzetne rezultate na domaćoj i međunarodnoj likovnoj sceni, te vizionarsku promociju bošnjačke kulturne tradicije kroz pedagošku misiju i savremeni izraz u likovnosti.

Njegovo slikarstvo prožeto je poetskim, misaonim i filozofskim komponentama, duboko promišljenim i vezanim za duhovnost, zavičajno pamćenje i uopšte likovno nasljeđe. Kroz svoj dugogodišnji pedagoški i slikarski rad istakao se kao edukator, promoter kulturnih vrijednosti i čuvar likovnog identiteta Bošnjaka u Crnoj Gori. Ibrahimovićeve umjetničke misije ima i širi regionalni značaj, jer je njenim posredstvom on uspio da predstavi bošnjačku kulturu i identitet na međunarodnim izložbama, čime je afirmisao i vrijednosti multikulturalnog društva Crne Gore.

Žiri je odlučivao u satsvau: dr Sait Š. Šabotić, predsjednik; mr Sajma Feratović Adrović, članica; dr Mehmed Đečević, član; dr Rifat Alihodžić, član i mr Halili Markišić.

Aldemar, Tamo dole niz mahal

Sait Šabotić i Aldemar Ibrahimović

IME NAGRADE OBAVEZUJE, PORUČIO JE IBRAHIMOVIĆ

- Poštovane dame i gospodo! Uvaženi članovi Bošnjačkog vijeća, sa dubokim poštovanjem i zahvalnošću primam ovo priznanje koje nosi ime Hilmije Čatovića - velikog slikara, pedagoga i čovjeka. Biti povezan s njegovim imenom, čast je koja nadilazi svako lično dostignuće, jer Hilmija Čatović nije ostavio samo bogato likovno djelo, već i dubok trag u kulturi uopšte, ali i u životima ljudi koje je poznavao i sa kojima je živio. Stoga, ova nagrada za mene predstavlja, ne samo priznanje mom likovnom radu, već i obavezu da vrijednosti koje je on živio i baštinio, čuvamo i dalje prenosimo na mlađe generacije.

Ovom prilikom zahvaljujem se našem prijatelju Božidaru Proročiću, jer je on napisao prijedlog i pokupio potpise od eminentnih ljudi iz svijeta kulture i umjetnosti za moju kandidaturu na konkursu. Takođe zahvaljujem se članovima Žirija na povjerenju koje su mi ukazali dodjelom ove nagrade, kazao je Ibrahimović.

Bajro Agović, dobitnik nagrade „Avdo Međedović”

Autor historiografskih studija Hadži Bajro ef. Agović, visoko priznaje Bošnjačkog vijeća u Crnoj Gori, zaslužio je za višedecenijski posvećeni istraživački rad i hroničarsko stručne publikacije o islamskoj-bošnjačkoj baštini koje su referentna literaturua u nastavi, istraživačkom radu i jačanju kulturne samosvijesti, naglašeno je u odluci stručnog žirija Bošnjačkog vijeća.

Višedecenijski istraživački rad Agovića rezultirao je nizom značajnih studija: “Džamije u Crnoj Gori” (2001); “Islamska zajednica u Crnoj Gori, Istorijski razvoj i organizacija” (2007); “Islamsko-obrazovne institucije u Crnoj Gori” (2012); “Od Mekteba do Medrese”, (2012); “Džamije u Crnoj Gori, slikom i riječju” (2013); „Turbeta i Sahat-kule u Crnoj Gori” (2015); „Džamije u Crnoj Gori” (ponovljeno i dopunjeno izdanje, Podgorica, 2023); „Hafizi u Crnoj Gori” (2023).

Svečana skupština održana je 29.maja 2025.u Podgorici.

MOST IZMEĐU PROŠLOSTI I BUDUĆNOSTI

U obraćanju povodom nagrade, Bajro Agović je iskazao duboku zahalnost Bošnjačkom vijeću i Žiriju što su prepoznali njegovo djelo kao dostojno da ponese izuzetno značajnu nagradu koja nosi ime velikana naše književne i kulturne prošlosti – **Avdo Međedović**.

- Ova nagrada za mene nije samo priznanje za moj višedecenijski rad već i snažna poruka o vrijednosti i važnosti očuvanja naše zajedničke baštine, kazao je Agović.

Rad koji sam proteklih decenija posvetio istraživanju, bilježenju i objavljivanju historije i tradicije Bošnjaka u Crnoj Gori nije bio ni lak ni jednostavan. On je rezultat strpljivog kopanja po arhivima, bibliotekama, razgovora sa svjedocima vremena, hodanje po našim varošima, mahalama, selima, istražujući, zapisujući, tragajući za lokaci-

Suljo Mustafić i Bajro Agović

jama porušenih džamija tokom razlilitih historijskih perioda, ratova, buna, promjenama režima i sistema, kao i postojećih, o medresama kojih je bilo osam, mektebima, turbetima, pisati o postojećim Sahat-kulama, o oduzetim vakufima po raznim osnovama,ekspropriacije i nacionalizacije, o imamima i muftijama iz prošlih teških vremena koji su stajali na braniku očuvanja vjere, tradicije, kulture i identiteta i poznatim islamskim kulturnim stvaracima, književnicima, kaligrafima i prepisivačima raznih djela sa orijentalnih jezika, arapskog, turskog i persijskog, bio je za mene veliki izazov.

Taj rad za mene nije bio vođen samo istraživačkom radoznalošću, već potrebom da se sačuva ono što bi se u tišini zaborava moglo za vrad izgubiti.

Neka ova nagrada bude podstrek svima nama da budemo sudionici znanja, istraživanja, jer su ostale mnoge neispisane stranice iz naše dalje i bliže prošlosti, zaključio je Agović svoje obraćanje na Svečanoj sjednici.

Sajo je baštinio ljepotu pripovijedanja i u razgovoru i u knjigama

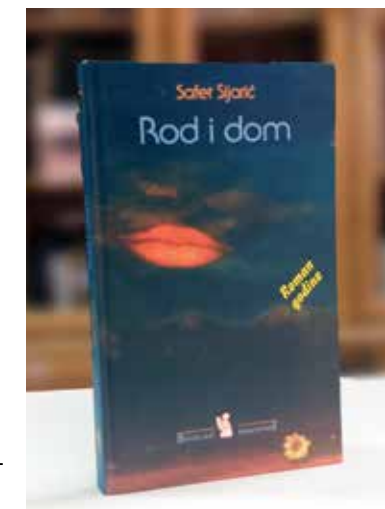
Safet

Piše: Kemal Musić

Safet Sijarić. Naš Sajo. Književnik. Prijatelj. Čovjek. Na samo rađanje Bajrama, napustio je ovaj svijet. Vjernici tvrde da samo dobre duše uz Bajram idu na Ahiret. Sajo jeste bio dobra duša. Rijetko dobra duša, koja, tvrdim, ni mrava zgazila nije. Nikog mrko ili poprijeko pogledao, ružnu riječ uputio, dijete skarao. Ali, uvijek je bio tu, kad zatreba. I jutrom, rano, na Bajram, ode u Dženetske bašče. Ode, u vječnost!

Ostavio je iza sebe kćerku Šehzadu i suprugu Miseru, da budu ponosne što su činile porodicu Safeta Sijarića. A on, uvijek je govorio da je porodica čovjeku posljednja odstupnica. I, zaista, bilo je tako. U svakom razgovoru, uvijek su bile tu, kao okosnica Sajovog života.

Naš Sajo, iza sebe ostavio je knjige i nagrade, a meni, njegovom prijatelju, divna sjećanja koja ću nositi sve do novog susreta sa njim – u vječnosti. Tog prvog dana Bajrama, gdje god sam krenuo, sa kime god sam pričao, šta god da sam radio, čuo sam eho Sajovih riječi. Pitomih, mudrih riječi, koje sam navikao da slušam u Sajovoj Ostronoši, u našem Godijevu, na mnogim književnim susretima i u Sarajevu. Bile su to riječi koje upućuju na smisao života, na odmjer-

enost, strpljenje i praštanje. Imalo se zaista šta naučiti od Saja. I ja sam to obilno koristio. Od njega se moglo naučiti kako postati pisac i kako biti čovjek. Od Saja se moglo naučiti mnogo toga o životu. O surovosti života i o životnoj ironiji koja ga nije mimoilazila. Diplomirao je komparativnu književnost i bibliotekarstvo na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Međutim, ispostavilo se da ne može raditi u biblioteci jer je alergičan na knjišku prašinu. Dobio je Soroševu nagradu za najbolji roman u BiH, ali mu je nagrada ekspresno oduzeta jer „Safet Sijarić nije državljanin BiH”.

Sajo je baštinio ljepotu pripovijedanja i u razgovoru i u knjigama. Njegove knjige su svojevrsne sehare riječi i običaja, ukomponovanih u tragične događaje ljudi sa sandžačkih prostora. Ukomponovane u motive žene u podređenom položaju, svojstvenom patrijarhalnom društvu, gdje se ženska osjećanja, potrebe i sudbine određuju prema muškoj volji. Ta tragika žene u Sajovim knjigama javila se upravo u romanu Rod i dom koji je bio najbolji na Soroševom konkursu, a kasnije nastavljena u romanima Udar orla i Glas divine.

– Pišući o svemu i svačemu, noseći u sebi razne inspiracije, naslutio sam da mogu jednog dana imati knjigu priča o položaju žene. I kad sam započeo Rod i dom, priča se razvila u jednu obimniju formu,

PRIČA KOJA BOLI

Nisam uvjeren da sa sigurnošću možemo svrstati kojem žanru pripovjedne proze pripada najnovija knjiga Safeta Sijarića, koju posthumno objavljujemo – „Ljubav na Miljacki“. No, bez obzira da li je to kratki roman, novela ili razuđena priča – Sijarić nam donosi još jedan književni dukat koji će s radošću čitati njegovi čitaoci, a njih nije mali broj.

Nije mi poznato da je neko sa ovih naših ratovima i drugim brutalnostima u crno zavijenih geografskih prostora tako duboko uronio u tuđu bol i nesreću kao što je to uradio Safet Sijarić; ne samo u ovoj priči već i u mnogim, prethodno objavljenim. Doima se da je sve te usude, o kojima piše, godinama nosio na svojim krhkim plećima i napokon spustio i sjeo pored njih da odahne.

Ovo je na koncu priča o predrasudama i živom balkanskom blatu u kojem su se, ni krivi ni dužni, zatekli dvoje mladih Sarajlija. On pravoslavac, ona muslimanka... Pa iako On u opkoljenom i granatama i još kojekakvim ubojitim skalamerijama zasutom Sarajevu sa srpsko-četničkih položaja u okolini – a i iz same nutrine grada, na svakom koraku vreba smrt – žrtvuje vlastiti život kako bi spasio staricu muslimanku koja je pogođena u nogu i leži na jednom od sarajevskih trotoara – ne vjeruju mu i kao smrtni plašt nabacuju krivnju zbog smrti koje dolijeću u grad.

Zato donose odluku da odu, da bježe. Iz smrti u smrt!

Iako je u trenucima smaknuća i kataklizme Sarajeva Sijarić bio daleko, očito da je, i kao pisac i kao čovjek, bolovao bosanske rane rata. Do u detalje je odslikao pogibeljni bijeg iz grada, gdje nije previdio ni njihanje nepokošene trave uz Miljacku u koju su, izrešetani kuršumima, zauvijek pali Admira i Boško.

On pravoslavac, ona muslimanka! Taj grijeh se, u nesretnim zemljama, plaća životima!

Safet Sijarić je posve poseban pripovjedač i majstor svog zanata, koristi arhaiku ali strogo doziranu, vodi računa da ne zamara čitaoca i da ga do zadnje rečenice drži budnog, te svojom kratkom formom uspijeva ispričati ono što mnogi pisci smještaju na stotine stranica.

Ova knjiga „Ljubav na Miljacki“ je, u najkraćem, memento ratnom Sarajevu; pomenu se, a ne povratilo – rekao bi pametni narod.

Safet Sijarić je živio za književnost. Imao je nevjerovatan dar da namiriše dobru knjigu, dobru rečenicu. I o svakoj govorio s ushićenjem kao da je to njegova knjiga, njegovi junaci u njoj, i to oni iz najbližeg rodbinskog kruga.

Takav je bio naš Sajo, takav je umro, i takav će ostati u našim sjećanjima.

Faiz Softić 06. 10. 2024.

tako da me to povuklo, ohrabrilo i sada iz nekog zaleta izbijaju malo obimnije pripovijesti. U romanu Udar orla povukla me priča o jednom slučaju tamo u slivu rijeke Ibar, gdje su djevojku, koju su povukli silom, još usput sveli sa mladoženjom u nekoj dumači – pričao mi je Sajo u jednom intervjuu za dnevni list Publika.

Jednom mi je pričao i o svom najiskrenijem zagrljaju u životu. Bilo je to davno, jednog ljeta, na Visokim Tatrama. Autobus je bio pun turista. U autobusu naš Sajo. Pričao je nekome nešto. Zanesen

pričom, a uvijek je bio zanesen pričom, onako kako je riječi dočaravao, dodatno potcrtavao i naglašavao, gestikulacijom, slučajno je rukom udario jednu nepoznatu djevojku do sebe. Instiktivno, u znak izvinjenja, zagrljao je djevojku. To je, kaže, bio njegov najiskreniji zagrljaj u životu.

A jednog jutra, na samo rađanje Bajrama, Safeta Sijarića, našeg Saja, književnika, prijatelja, čovjeka, zagrljao je melek.

I poveo ga u vječnost!

SJEĆANJE

Rasim Ćelahmetović (1945 - 2025)

Mehlem insan i pjesnik

Preselio je jedan od najznačajnijih bošnjačkih pjesnika i književnih stvaralaca, Rasim Ćelahmetović. Rođen 15. avgusta 1945. godine u Priboju, gdje je i izdahnuo, 24. juna 2025. Prve stihove objavio je 1966. godine, a prvu zbirku poezije „Preprane vatre“ 1974. godine. Njegova književna djelatnost obuhvata desetine pjesničkih i proznih naslova, među kojima se ističu zbirke „Zimzelene tuge“, „Kazivanja o crnim gujama“, „Pisma sinu Samiru“, „Nepomenice“, kao i izabrana i sabrana djela. Njegova poezija prevođena je na više jezika i uvrštavana u antologije i školske čitanke.

Rasim

Teško bih se sjetio kada sam prvi put sreo pjesnika Rasima Ćelahmetovića. No, svakako znam da sam ga ponajprije „upoznao“ iz nekoliko knjiga njegove poezije („Zimzelene tuge“, „Kazivanja o crnim gujama“...). Sve je to bilo dovoljno da formiram mišljenje – a to će se kasnije i dokazati – da je Ćelahmetović bio, kako to reče naš zajednički prijatelj Mirsad Rastoder, **najbošnjačkiji** pjesnik u Bošnjaka! Ja bih još dodao: pjesnik Lima, a iznad svega pjesnik Sandžaka.

Prvu knjigu poezije pod nazivom „Preprane vatre“ objavljuje u Pljevljima, u izdanju Međurepubličke zajednice za kulturno-prosvjetnu djelatnost, a kao urednik se potpisuje veliki **Ćamil Sijarić**. Tada je ova Zajednica objavljivala samo ozbiljne pjesnike sa tadašnje Tromeđe (Bosna i Hercegovina-Crna Gora-Srbija) tako da je Ćelahmetović od samog početka bio među najboljima, sasvim zaslužen, što će on, svakom novom knjigom i dobijenom književnom nagradom, opravdati.

Nakon skoro dvije decenije „šutnje“, Ćelahmetović se 1992. godine javlja knjigom pjesama „Zimzelene tuge“, kod istog izdavača u Pljevljima. U međuvremenu, aktivan je u kulturnom životu Sandžaka; jedan

je od utemeljivaača danas prestižne književne manifestacije „Limske večeri poezije“, učestvuje na književnim večerima širom ondašnje Jugoslavije...

Već naredne, 1993. godine dobija, po drugi put, uglednu književnu nagradu „Blažo Šćepanović“ za rukopis knjige „Kazivanja o crnim gujama“ i istu objavljuje u Pljevljima.

Narednih godina nižu se knjige: „Pisma sinu Samiru“ (1998, prvo izdanje, 2000, drugo izdanje), „Nepomenice“ (1996, knjiga priča), „Za vodom bi krenule obale“ (2004, izbor iz poezije), „Alkatmeri u bašči sudbine“ (2007, izbor iz cjelokupnog književnog stvaralaštva).

Vjerovatno ponajbolje, o poeziji Rasima Ćelahmetovića, u eseju „Zimzelene tuge“, piše bosansko-hercegovački književnik i antologičar **Almir Zalihić**: „Pod lupom piščeve poetske objeacije našle su se, u stvari, velike teme: nacionalna uskogrudost, etnička surevnjivost, plemenska sujeta i državni despotizam jer je sve to stvarni urok pjesnikove patnje i strahova. (...) Ćelahmetović u stihove pretače svoju ličnu muku, strahove, dileme i nadanja, svitanja i pomračenja ljudske duše, vraćajući čovjeka njegovoj izgubljenoj i zapretonoj suštini“.

Iz stare drvene karlice
Svakog ubogog dana
Neko nam ispijao mlijeko

Vreball danonočno
Priječili se nepovjerljivo
Sumnjičili međusobno dušmanski

Padale kletve i zakletve
U rahmet u hljeb u musaf
Da niko nije pa nije

U ičindijsko vrijeme ugledamo
Zmija izlazi iz kolibe
Nabrekla od varenika ko paljka

Nijesmo je rukama udavili
Samo je prutom šibali
A ona pištala kao malo dijete

(Kad je guja dolijala)

Kada ljube ko da kamen klešu
Za voljenu ženu kažu: Ona tamo
Nježne riječi znaju oni reći
Al' ih uvijek šapću konju samo.

Ako hoće djecu da miluju
Tada maze brus od kose ljute
Psuju grdno naviljčano kolje
A najviše kažu kada čute.

Kad im muka okameni ruke
Tek će krišom zagrliti ženu
Tih se noći svuda jasno čuje
Šapat srca u nijemom kamenu.

Ta je ljubav slična olujama
Bljesak munje prije ljetnje kiše
Kažu srcem to što treba reći
Sasvim dosta - zar se može više.

(Kako vole Sandžaklije)

Ne krijem suze, pod starost
plačem

I majka ti, kako ona to zna,
plače

Od naših suza
Od našeg jada
Uz akšame Lim narasta

ali i u tome nalazi utjehu, pa
kaže:

Neka

Prije će tako do Bosne i Drine
Uz selame odnijeti haber:
Sad u Sandžaku tuga je golema

(Kućo moja)

Mehlem-insan, nimalo ohol u svojoj pjesničkoj veličini, družio se i sa nama mlađima, savjetujući nas toplinom roditelja; ubijeđen sam da nas je sve savjetovao kao što je i svoga sina Samira o kojem je ispisao antologijske stihove koji su štampani u knjizi „Pisma sinu Samiru“.

Iako krhkog zdravlja, rado se odazvao pozivu Bošnjackog vijeća u Crnoj Gori te je gostovao u martu mjesecu 2023. godine u KIC-u „Budo Tomović“ gdje sam imao veliku čast da sa njim, pred brojnom publikom, razgovaram. Kasnije je dao i polusatni intervju Vlatku Simunoviću za Radio Crne Gore i tu, dok danas slušam njegov blagi glas, govori upravo o tom čarobnom Sandžaku, o Limu, o Poeziji!

Nedostajace Rasim-aga i nama, njegovim prijateljima, ali i bošnjačkim institucijama koje su često znale da ga ugoste na književnim manifestacijama.

Molim se Gospodaru, kao što dijete moli za svoga roditelja, da mu podari vječni mir u džennetu!

Enver Muratović
U Rožajama, 25. jun 2025.

Jelena Pavićević Marković

Srđa Dragović

Izložba

Sevdalinka i Hasanaginica

Izložba slika Sevdalinka i Hasanaginica nastala je povodom obilježavanja „Dva jubileja bošnjačke usmene poezije – 450 godina od prve vijesti o sevdalinki i 250 godina od objavljivanja balade Hasanaginica“. One čine srž bošnjačkog identiteta i stalnu inspiraciju brojnim umjetnicima koji su tokom vremena različitim sredstvima odgonetali tajnu umjetničkog nadahnuća i izazova. Nadamo se da će izložba podstaći nova istraživanja na tragu savremenog odgovora na temu, kao što je to učinilo šesnaest zastupljenih akademskih slikara u ovoj postavci i katalogu. Sevdah vuče porijeklo od arapske riječi sawda, što označava crnu žuč, jedan od četiri elementa, koji, po vjerovanju arapskih, a zatim i grčkih ljekara, sačinjavaju ljudski organizam. Budući da je ljubav i u antičko doba bila čest uzročnik melanholičnih raspoloženja, dovedena je u vezu sa crnom žuč, koja također uzrokuje melanholiju. Tako je sawda u turskome postal sevdah, riječ za ljubav, a

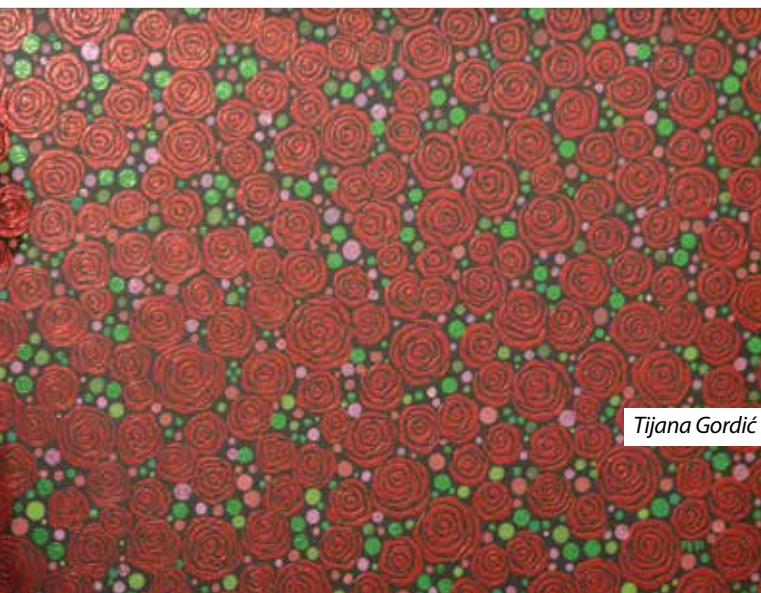
Bošnjaci su joj dodali glas „h“, i tako je nastao sevdah. Ali, i od sevdaha ima dalje – mračnije, tužnije i ljubavnije, pa su izmislili i kara-sevdah, što je, valjda, krajnji stadij ljubavnoga zanosa i pripadajuće mu tuge i žalosti do kojega jezik uspijeva doprijeti. Zna se da je sevdah ljubav, a ljubavi ima raznih: vedrih, optimističkih, nesrećnih, srećnih, ljubavi na prvi pogled i ljubavi na posljednji pogled, ljubavi koje otvaraju oči i ljubavi od kojih se obnevidi. Filozofi kažu da je ljubav „najviši, a možda i jedini autentično ljudski doživljaj svijeta!“ Iz pravih ljubavi, kroz vrijeme, nastajala je sevdalinka, pjesma čežnje, radosti, tuge, patnje i ponosa svih duša koje su jeknule svoja osjećanja, u poluglasu, dugo milujući svaku riječ, kao voljeno. Ali, kako se „ljubav i kašalj se ne mogu sakriti“, te melodične sentence iz drhtaja cijelog bića, pjevač je prvo, kao uzdah ispuštao za sebe ili pred bliskim osobama, ne bi li ga iko razumio šta mu je. U suštini, sevdalinka je pjesma koja se ne pjeva iz sveg gla-

Milena Vukosavić

Zahir Kovačević

Tijana Gordić

sa. Pjevala se ispotiha, u domu i avliji dok ne izađe među narod, pa hoda tražeći ljubavlju otvorene duše. Možda su zbog toga autori sevdalinke počesto anonimni, jer je identifikacija sa pjesmom, kao izrazom najtananijih osjećanja, znatno potpunija. A prirodno je i to da su se mnogi prikrivali iza jarana i jaranica, kako se u čaršiji ne bi saznalo od koga je, i kome je pjesma upućena. Sevdah je jedinstven, sevdah je ljubav, sevdah je ćeif... – sevdah je život. A takav život pulsira gdje god je ljubav vodilja. Stoga nije začuđujuće što i sevdalinka i Hasanaginica svojim književnim vrijednostima, estetskim standardima, mističnošću i neprolaznom ljepotom, uvijek iznova, zavodljivo inspirišu na nove kompozicije, pozorišna i filmska djela, kao i likovni odsjaj ljubavnog nadahnuća. Tragedija Hasanaginice u baladi, kako zapaža dr Nadija Rebronja, jeste u tome što ona nosi ljubav i više snažnih identiteta koji su se sudarili. „Hasanaginica je neupitno supruga, to je njen snažani identitet, jer ona je i nominalno supruga, njeno ime je “žena Hasan-agina”. Ona je neupitno sestra, jer u njeno ime odlučuje njen brat, odlučuje šta će biti sa njenom sudbinom. Ona je identitarno vjerovatno najsnažnije majka, ali osim svih tih identiteta, ona je pojedinac, individua, ljudsko biće. Njen individualni identitet je ono što najviše strada u njenom nastojanju da sve svoje identitete pomiri.”

Obilježena orijentalnim i drugim uticajima, sevdalinka je davala i uzimala ponešto od svih koji su je pjevali, osobenim glasom ili uz žičani instrument, najčešće saz, a kasnije uz harmoniku (od 1878), gitaru, klavir... Često se kaže da je sevdalinka gradska bosanska lirska pjesma, ali nesporno i drugih prostora na kojima su vjekovima živjeli preci današnjih Bošnjaka. Prirodno je baštine i drugi narodi u regionu, čime joj daju veću vrijednost i značaj, kao univerzalnom kulturnom simbolu. Upisana je na listu nematerijalnog kulturnog nasljeđa UNESCO-a, 4. decembra 2024. godine, čime je priznata za dio kulturnog mozaika svijeta. I upravo je to bio jedan od povoda da pozovemo umjetnike od Podgorice do Novog Pazara i Sarajeva, da likovnim izrazom i bojama, pokažu svoje sevdisanje ispod pendžera, na sastavcima Rijeka ili ispod treptaja zvijezda. Možda će se i u školama detaljnije pričati o baladi i sevdalinkama radi odrastanja u ljubavi.

Mirsad Rastoder, urednik programa manifestacije *Dani kulture Bošnjaka u CG*

POVRATAK DUHOVNIM VRIJEDNOSTIMA

Vizuelna interpretacija sevdalinke u djelima umjetnika nekad je direktna i čitka, a nekad skrovi-ta, hermetična...

Ideja organizatora da priredi izložbu umjetničkih radova inspirisanih sevdalinkom i baladom Hasanaginica povodom obilježavanja značajnih jubileja (450 godina od prvog pisanog traga o sevdalinki i 250 godina od objavljivanja balade Hasanaginica) ne pripada samo kulturi sjećanja, iako je i to, već svojim potencijalom i aktivitetom otvara nesagledive mogućnosti daljeg širenja vitalnih vrijednosti koje su utkane u bošnjačko kulturno nasljeđe, a koje imaju univerzalni karakter. Sevdah je jedna od onih turskih riječi koje su se odomaćile u svim balkanskim jezicima, i koje imaju tako specifično značenje, da se zapravo uopšte ne mogu prevesti (i ne treba im prevod) – mogu se samo uočavati suptilne razlike u nijansama značenja od jezika do jezika. Takve riječi su toliko odomaćene, da zapravo preuzimaju odliku balkanskog i predstavljaju upravo ono po čemu se balkanske kulture razlikuju od drugih. Kako primjećuje antropoložkinja Svetlana Slapšek, neprevodivost ove riječi koja se odnosi na stanje duha i ponašanje, kao i riječi inat, ćef, merak i dert, daju boju balkanskim jezicima, zajedničku kulturnu uspomenu i nemjenljive elemente identiteta koji pripadaju svijetu balkanskih užitaka. Veze i interakcije muzike i slikarstva kroz istoriju su bile vrlo kompleksne i podsticajne, a čini se da su u modernism vremenima postale još isprepletanije i znakovitije. Nije rijedak slučaj da slikari inspirisani muzikom transponuju njene zakonitosti u svoja djela, a da muzičari pišu izvode kompozicije koje referiraju na vizuelne umjetnosti. Zanimljivo je da neki od ključnih terminoloških pojmova u slikarstvu, poput: kompozicija, harmonija, akord, ton ili orkestracija potiču iz sfere muzike. Muzika i boja su često upoređivani, čak na izvjestan način izjednačavani od strane samih slikara, pa je još Gogen zapazio da “prije nego što je uopšte saznao šta slika predstavlja, čovjek je već zahvaćen magičnim akordom njenih boja”. Kandinski, jedan od rodonačelnika apstrakcije, podstaknut Šenbergovim muzičkim djelom, stvorio je sinestezijske kompozicije sa bojenim sazvučjima, tonalitetima i harmonijama. Sa druge strane, Mondrian,

Davud Turković

Dijana Lazović

Mirsad Đurđević

Džengis Redžepagić

tvorac neoplasticizma, svoje slike iz perioda života u Americi, naslikao je pod uticajem džeza i u njima se mogu pratiti ritmovi, boje, estetika i poetika džeza. Kada je sevdalinka u pitanju, interesantan je primjer umjetnika Mersada Berbera, koji je ilustrirao omot ploče „Sevdalinke – Biseri Bosne i Herce-

govine“ Safeta Isovića motivima romantizovanog i bajkovitog svijeta Bosne: djevojka i mladić u tradicionalnoj svečanoj nošnji i na raskošno okićenom konju uz stilizovani prikaz tipične bosanske varoške arhitekture. Rizomatično ukrštanje slikarstva i muzike na planu ideja i pojmova, karakteristično je za svih 16 umjetnika, učesnika ove nesvakidašnje izložbe, bilo da su naklonjeni apstraktnom/konceptualnom idiomu, ili pak figuraciji. Njihove lične poetike i stilovi međusobno se razlikuju i kreću se u velikom rasponu – od gestualnog, ekspresivnog izraza i raskošnih hromatskih sazvučja, energičnog poteza i dominantnog kolorizma, preko plošno definisanih planova i svedene game slike, toplih realistično-ilustrativnih prizora, poetizovanih, melanholičnih i sentimentalnih scena, pa sve do krajnje simboličnih i zagonetnih predstava koje referišu na islamsku duhovnu tradiciju. Raznovrsnost izraza ovih autora mogla bi se uporediti sa varijacijama i modulacijama u sevdalinci: sloboda i improvizacija u kreaciji, od guste fature i brzog i virtuosnog smjenjivanja različitih ritmova, do otvorenosti i neočekivanih, uzbudljivih akcenata. I baš kao što u sevdalinci paralelno egzistiraju dva stila, jedan koji je bliži tradiciji, za koji su karakteristični saz, daire i ponekad harmonika, i drugi, koji prati razvoj savremene pop i narodne muzike, pa uključuje i instrumente poput električne gitare, tako se i na izložbi mogu uočiti dva pristupa temi: tradicionalni, koji je više narativan, i savremeni, koji hibridno ukršta medij slike sa današnjim značenjima sevdaha. Vizuelna interpretacija sevdalinke u djelima umjetnika nekad je direktna i čitka, a nekad skrovita, hermetična. Dodatni parametar za razumijevanje i doživljaj izloženih djela umjetnici unose nazivima, koji se kreću od odabranih stihoa sevdalinki do pojmova koji direktno asociraju na sevdah i Hasanaginicu, a koji se posmatraču ostavljaju kao ključ i kao otvoren prostor za dalje smisaono otkrivanje i dublje razumijevanje radova. Raskošna fuzija subjektivnih perspektiva kroz apstraktne, asocijativne i figuralne radove na izložbi, može se razumjeti ne samo kao poetski odgovor na teme sevdalinke i Hasanaginice, već i kao podsticaj na povratak duhovnim vrijednostima i istinskim emocijama, a iznad svega, ljubavi.

Ljiljana Karadžić, historičarka umjetnosti i likovna kritičarka

Ervin Ćatović

Izložba

Likovni divan

U okviru manifestacije „Dani kulture Bošnjaka“, u Podgorici, u Umjetničkom paviljonu Udruženja likovnih umjetnika Crne Gore, tokom maja mjeseca 2024. godine, organizovana je izložba slika referentnih akademskih umjetnika koji stvaralački i pedagoški svjedoče o bogatoj i osebujnoj kulturnoj tradiciji bošnjačkog naroda, pod naslovom Likovni divan. Selekcijom su okupljeni slikari različitih likovnih tendencija: Džeko Hodžić, Zećir Luboder, Aldemar Ibrahimović, Ervin Ćatović, Abaz Dizdarević, Mirsad Đurđević, Halko Halilović, Mehmed Muratović, Muharem Muratović, Senad Pepić, Dževdet Nikočević, Mehmed Meša Suljević i Belis Pojatić.

Među Bošnjacima najduže je opstao divan muslimuna – mirovnjaka, mirovnih vijeća koja su posredovala u konfliktima, a ova izložba je posvećena likovnom divanu - dijalogu na vrhu.

Riječ divan je toliko odomaćena u ovdašnjim govorima da će se mnogi čuditi kada im kažete da je došla iz persijskog, odnosno arapskog jezika, i da joj je izvorno značenje skup ili zbir, te da označava zbirku pjesama pisanu i sastavljenu po ugledu na kanonske pjesnike i persijsku književnost. Na Balkanu, a posebno u dubini bošnjačke tradicije, divan je prvenstveno označavao susret i „razgovor na vrhu“. Po uzoru na savjetovanja vladara, ugledni i mudri ljudi okupljali su se raznim povodima da zajednički promišljaju, rješavaju opšte, regionalne, pa i međukomšijske probleme – da divane. Njihova procjena imala je savjetodavni i preventivni uticaj, a širila se prepričavanjem uz poučne sentence iz islamske tradicije. Mirili su zavađene tako da i danas, u nekim sredinama, više vjeruju muslimunima nego

Dževdet Nikočević, Abaz Dizdarević, Mirsad Đurđević

zvaničnim posrednicima, koji su preporučeni evropskim sugestijama i savremenim zakonom.

U kulturološkom smislu najvažnije je naglasiti da je pod ovim nazivom stoljećima nastajala divanska poezija, karakteristična po tome što je pjevana po određenim pravilima arapske metrike i rime. Pisana je jezikom alegorije sa puno simbolike i dubljih značenja.

“Kada duša čezne za vrelom čiste vode, sve slasti ovog svijeta njoj više ne gode!

O, Gospodaru! Ne hrani me ljubavlju, hrani me čežnjom ljubavi!” (Dželaludin Rumi)

Divansku poeziju u ovdašnjim gradovima (Pljevlja, Nikšić, Podgorica...) od 16. do kraja 19. vijeka stvarali su učenjaci, koji su prihvatili orijentalne jezike (arapski, persijski, turski), prepisivanje i pisanje filoloških i etičkih rasprava, ali i divanske poezije. Takav rad pratilo je kaligrafsko oblikovanje pisma i ukrašavanje knjiga, što je predstavljalo veoma upечатljiv umjetnički izraz.

Njihove likovne divane prepoznajemo u rijetkim knjigama i zapretnim istorijskim dokumentima, ali su nas inspirisali da upriličimo savremeni likovni divan – susret na vrhu trinaest istaknutih umjetnika. Trinaest slikara koji stvaralački i pedagoški svjedoče o bogatoj i osebujnoj kulturnoj tradiciji bošnjačkog naroda. Divanimo, dakle postojimo.

M. R.

Ema Cikotić i Senad Pepić

U RITMU PRIRODE I SAVREMENOG ŽIVOTA

Slobodom ličnog iskaza umjetnici nameću problematiku subjektivizma, koji podrazumijeva iskustva autora, njihove fantazije i snove u kontekstu humanističkih principa savremene likovne prakse, diskretnog kulta tradicije kao atributa istorijsko-nacionalnih specifičnosti i univerzalne korespondencije sa aktuelnom likovnom scenom

Izložba „Likovni divan“ svojom literarnom odrednicom otvara pitanje njenog primarnog značenja kroz termin divan, orijentalan riječ sa značenjem - skup, „razgovar na vrhu“..., apriorno u kontekstu njene samorefleksivnosti i samorazumljivosti. Treba uzeti u obzir da riječ divan ima brojne sinonime čime se otvara složen proces komunikacije na relaciji umjetnik – publika.

Međutim, ova izložba nesumnjivo ima za cilj da skrene pažnju na stav aktuelne savjesti koja odbacuje izgovor od življenja u zaboravu, ali i da okupi umjetnike muškog roda koji zapravo predstavljaju sinonim kojim se demistifikuju riječi divan i divaniti.

Koncepcijski, ona okuplja umjetnike bošnjačkog kulturnog identiteta koji produbljivanjem samosvjesti i svojim introvertnim/kontemplativnim/senzibilnim/samospoznavnim principima uspostavljaju međusobnu korelaciju, koja nije samo virtuelna, već ima duboko uporište u metajezikim i jezičkim formama izraza, a odvija se u tišini koja ima uzvišenije značenje od „izgovorene riječi“.

Selekcijom su okupljeni slikari različitih likovnih tendencija koji slobodom ličnog iskaza nameću problematiku subjektivizma, koji podrazumijeva iskustva autora, njihove fantazije i snove u kontekstu humanističkih principa savremene likovne prakse; diskret-

nog kulta tradicije kao atributa istorijsko-nacionalnih specifičnosti i univerzalne korespondencije sa aktuelnom likovnom scenom.

Opusi umjetnika koji su se odazvali pozivu da učestvuju na izložbi, predstavljaju stvaraoce visokog stepena profesionalizma, specifičnih estetskih, pikturnih, plastičkih i prostornih samorječnosti.

Međutim, oni su apriorno izdanci duhovnih i likovno estetskih posebnosti ars poetike koju njeguju likovni poslenici koji pripadaju bošnjačkoj kulturnoj sredini. Njihov slikarski svijet karakteriše lirsko-senzitivna i sentimentalna tankočutost kojom se pomjeraju vremenske granice između prošlosti i sadašnjosti. Slike ispunjavaju nadrealne sanje koje pripadaju jednom utopijskom svijetu u kojemu kao da je vrijeme stalo ili se pretočilo u romantičnu bajkovitost, vizije nadrealnog, fantastičnog i metafizičkog prosedea

koji prate ritmove prirode, ali i aktuelnosti savremenog života. Zapravo, umjetnik je svoje nacionalno biće utkao u svaki djelić svojih slika, čineći ih jedinstvenim i autentičnim.

“Proučavanjem optičkih i psiholoških procesa opažanja” umjetnici se, pored djela romantičarske prefinjenosti, asocijativnim i apstraktnim likovnim jezikom, služe pseudo-kubističkim, fovističkim i pop-artističkim referencijalnostima.

Zapravo, put od iskaznih formi umjerenog ekspresionizma sa smirenim, racionalnim i promišljenim kompozicijskim rješenjima, sasvim logično se kod većine umjetnika transformisao u gestualni koloristički izraz apstrakcije i asocijacije, posebno kod umjetnika koji refleksije rodni predjela preoblikuju u mentalne slike.

Ljiljana Zeković, istoričarka umjetnosti

Umjetnici okupljeni na ovom likovnom divanu: Ervin Čatović, Abaz Dizdarević, Mirsad Đurđević, Džeko Hodžić, Halko Halilović, Aldemar Ibrahimović, Zečir Luboder, Mehmed Muratović, Muharem Muratović, Dževdet Nikočević, Senad Pepić, Belis Pojatić, Mehmed-Meša Suljević

Živa voda u likovnom divanu

U Paviljonu Udruženja likovnih umjetnika Crne Gore (ULUCG) u Podgorici, 15. maja 2024. godine, održana je poetska tribina „Živa voda“, povodom istoimene knjige Rebeke Čilović. Ova zbirka poezije predstavlja snažan glas poetskog i feminističkog bunta protiv okoštalih navika i odnosa prema ženskom rodu, što su kroz prizmu pohvala na račun savremenog stvaralaštva istakli: Edin Smailović, dr Tanja Bakić i autorka.

Medijatorka tribine, Selma Rastoder-Skenderović izuzetno pronicljivo podstakla je dijalog među poetama, stvarajući inspirativnu atmosferu za otkrivanje poetskih znakova i značenja. Dijalog među učesnicima ponukao je i publiku da se uključi, pita i komentariše, čime je dodatno obogaćena interakcija i razmjena mišljenja.

Edin Smailović: „Poezija nam pruža mogućnost da iz dubina naše duše iznesemo istine koje često ostaju ne izgovorene. „Živa voda“ osnažuje žene i njihove glasove, donoseći svježinu i snagu u svakodnevni život.“

Tanja Bakić: „U ovom vremenu, gdje se često čini da su glasovi žena utišani, feministička poezija kao što je „Živa voda“ je neophodna. Ona nam pomaže da prepoznamo i proslavimo žensku snagu i duh. Rebeka je jedna od rijetkih autorki u Crnoj Gori koja hrabro pjeva slikama. Ona u ovoj zbirci pjeva o slobodi.“

Rebeka Čilović: „Žene su nosioci života i čuvarke mudrosti. Njihova prisutnost i doprinos kroz poeziju ne procjenjivi su za društvo koje teži jednakosti i pravdi. Poezija je sredstvo kojim možemo snažno progovoriti o našim iskustvima, nadama i borbama, te tako graditi mostove razumijevanja i solidarnosti među ženama“. Ona je naglasila značaj ženskih

glasova u poeziji i umjetnosti, uopšte, ali i emancipatorsku ulogu koju poezija može imati u društvu.

Tribina je održana u Galeriji- Paviljon ULUCG, pod veličanstvenim zracima izložbe slika „Likovni divan“ istaknutih bošnjačkih likovnih stvaralaca, a koja je organizovana u okviru manifestacije Dani culture Bošnjaka u Crnoj Gori.

Konceptualno i sadržajno kvalitetan program, podržan je od Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava i Bošnjačkog vijeća. Organizatori su zahvalili i Udrženju likovnih umjetnika CrneGore za razumijevanje i profesionalni doprinos, jer se rijetko dogodi tako divan susret likovne i književne poetike u istom prostoru.

SLIJEPE PUTNICE

Rođene kao siročad
od Istoka do Zapada
slijepe smo putnice
s koprenom rođene.
Naivno smo pružale glas,
u svakom osmihehu svezale majčin lik.
Danas nosim očevo prezime.
(mačka ponekad nosi miša u ustima)
Kao što vidiš, ništa nije moje
i zato me ne pitaj ko sam,
ostavi me da spavam.

PRVA

Kažu da je prva feministkinja bila prostitutka.
Prva je spoznala mušku potrebu da gospodari
našim tijelima.
Podajući se, gubila se.
Tako je nastala prva borkinja.

Čudno je samo što se u tijelu kurtizane
osim borbe
ništa drugo nije rodilo.
Nijesu je mogle naslijediti gore od nje,
podjednako se plašila da rodi i muško i žensko.
Danas ona, prva među ženama, gleda u
transparente:
Gle, djevojčice ratnice!
Gle, sinovi princeze!
ostavi me da spavam.

NADA

Ako dovoljno jako zavrtiš atlas,
pronaći ćeš mjesto
na kom ne možeš ni da se rodiš ni da umreš.
Ostaje nada
da ćemo u zaleđenoj zemlji pronaći humku
i moliti se da pripada čovjeku.

Rebeka Čilović, „Živa voda“

Selma, Tanja i Rebeka

Igra žanrova i bogatstvo opservacija knjigoljupca i knjigoubice

Piše: **Doc. dr Olga Vojičić-Komatina**

Pred čitaocima je djelo oneobičenog književnog postupka i vrlo smjele i interesantne dijalogičnosti okrenute ka Piscu, Liku, tekstu i čitaocima. Rekli bismo da je ovakva tekstualna konstrukcija upravo bila potrebna današnjem čitaocu jer je došla kao katarza sveukupne literature i jedno posve značajno i golemo preispitivanje o tome koja je uloga autora u djelu, zašto je važan lik, te u zavisnosti od čega se mijenja interpretacija teksta i da li je za tumačenje zaslužan čitalac ili i vrijeme u kojem neizostavno tumači. Jedno je jasno – ni bez konteksta vremena ni bez čitalaca, ne biva proces tumačenja.

Kemal Musić je istaknuti crnogorski autor, dobitnik brojnih nagrada i priznanja, pjesnik, pripovjedač i romansijer, no, ovakvo poigravanje žanrom je inovacija u njegovoj književnoj biografiji. U fokus naracije postavlja instancu koja kroz formu formalno ekstradijegetičkog pripovjedača prvo govori o Piscu, a potom i o Liku pišćeve knjige. Svakako, tehnikom paralelnih sižea uvode se i pasaži o tekstu i o čitaocima, a sve opet kroz misli Pisca i Lika koji se ne poznaju do posljednje glave u kojoj dolazi do prepoznavanja, ukrštanja, no ne i uzajamno prsnog odnosa jer Lik čak i kada postoji u stvarnosti, unutar knjige je verbalna i virtuelna kreacija i Pisac je odgovoran samo pred stvaralačkim, ne i pred stvarnosnim Likom. Treće lice, koje kroz naratora permanentno koegzistira sa unutrašnjim monolozima i Pisca i Lika koji su za publiku opet dva lika, obezbijedilo je tekstu prilično objektivno sagledavanje raznovrsnih aspekata posmatranja književnosti tako izdašno ovdje ponuđenih. Svi intelektualni stavovi i emocionalne krize ova dva lika odličan su navigator komunikacije koju odašilju put čitalačke publike. Izuzetne komunikološke vještine prepoznate u razgovorima sa sobom, zapravo postoje u cilju mapiranja čitaočevog puta, bolje rečeno traženja. Dok čita sve ono što u monološkim segmentima jeste vlasništvo Pisca ili Lika, ili pak ono što

samo naizgled neutralni pripovjedač prepričava da ovi likovi misle ili osjećaju, postepeno i sam čitalac ulazi u mrežu pitanja i nedoumica i sve se na koncu sliva u osnovnu temu – Šta je svrha književnosti, kakva je ona danas i kakva je njena sudbina sutra. Rekosmo da je kazivač formalno ekstradijegetički ili naizgled neutralan, a opet i prilično objektivan i, da ne bi bilo nedoumica, konstatujemo da iako objektivnost, svestranost sagledavanja i posmatranja i pravednost u sudovima o književnosti, jeste osnovni primat datog nam naratora, ipak i on sam ima svoje stavove često eksplicitno iskazane ili katkad ironizovane i humoristički presvučene, a pogdjekad i aluzivne i metaforičke. Sve to ukupno nas navodi na zaključak o bliskim stavovima Pisca koji je i sam lik u knjizi i naratora koji besjedi o njemu. Samim tim, nekada je teško prepoznati distinkciju između njih ili odrediti gdje naratorova stanovišta završavaju, a Pišćeva počinju ili obrnuto. Tako da je pred nama igra formama kazivanja u kojoj je uloga čitaoca otkrivalačka i nimalo laka.

Jasno je njemu da je on oblikovana osoba. Da ga je Pisac stvorio da bi ukazao na karakter i psihološke osobine pojedinca u društvu, da bi ga predstavio kao primjer određenih pojava i da kao takav mora neprestano biti prisutan u tekstu. Dakle, Lik je bio Pišćeva figura. Narator koji nam predstavlja sve predmetnosti, kao što saznajemo, zna zašto je Pisac stvorio kreaciju i kako će taj plod mašte – figura, da se reflektuje na društvo koje mimetizuje. Narator je sveznajući i sveučestvujući, on je taj koji pričom stvara Pisca, a ovaj opet konkretizuje Lik, i na koncu, to je izuzetno isprepleten i kompleksan odnos koji nas nagoni da pitamo – Ako Musić stvara naratora koji arbitrira nad svim i svakim, koji poznaje, komentariše i inspiriše, uz to, naratora koji stvara sve navedene ukupnosti i utiče na publiku unutar teksta (publiku koja je kolektivni junak djela) i posredno animira publiku koja je izvan teksta, koja, dakle, čita ovaj tekst i donosi sudove o njemu, da li i sam autor teksta *Nakon tačke*, prepliće svoje stavove kroz naratora i Pisca i da li kroz posto-

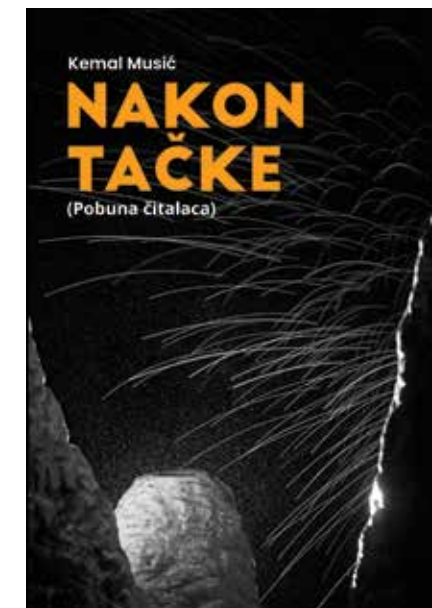
jeću publiku sveprisutnu u tekstu reflektuje i sopstvenu koja će se pobuniti protiv ustrojstva pisanja i čitanja, koja će tražiti nešto novo? I da li, filosofskim diskursom kazano, projektuje i sebstvo u verbalnom trajanju i opstajanju ili kao autor Pisca ima pravo i na mehanizam odbrane? Pitanja su brojna, intrigantna, misaono kopkajuća i nalikuju na pitanja koja su data u samom tekstu. Tako se valorizuje situacija u kojoj i pitanja predstavljena u tekstu i ona koja se nameću nakon teksta/nakon tačke, intenzivno komuniciraju i pomjeraju granice teksta i realnosti.

U posljednje vrijeme proganjali su ga košmari. Priviđao mu se Pisac. Sanjao je da su se čitaoci pobunili protiv nečega i često se prevrtao po stranicama knjige. Žuljala su ga slova. Udarali su ga u glavu uzvičnici. Od zareza je dobijao duboke posjekotine, a tačke su ga pogađale kao meci. Sve to ga je podsticalo da iskoči iz knjige, makar na kratko. Znao je da likovi u knjigama nemaju dušu i da su tu zbog čitalaca, da im moraju biti pri ruci (...). Intimna promišljana Pisca koji želi da strukturira valjanog protagonistu koji će se dopasti publici, pa makar koristio preimućstva vještačke inteligencije, u potpunosti se prožimaju sa gorenavedenim zebnjama Lika koji u knjizi ne može da diše jer tamo nema svoje mišljenje i meso, tamo je sužen i uokviren. No, u pitanju je Lik koji je izvan tog teksta životario kao radnik kladionice i koji nipošto nije imao dara za pisanje, a želio je da mu se volšebno omogući taj dar, i koji je bio čest posjetilac barake pored crkve u kojoj su se sastajali pisci koji nijesu razumjeli njegovo pisalačko krasnorječje, kako je on smatrao. Bio je spreman da mijenja i vjeru i partiju u zamjenu za dar sastavljanja stihova, no na kraju, iako suženih umjetničkih kapaciteta i spoznaja, ipak je shvatio da **biti u knjizi nije proces sužavanja, već širenja, prostiranja put čitaoca.** Takva poruka daje određenu dozu čovječnosti Liku koji je u tom smislu bio u deficitu. Ako u ovom neobično kohezivnom tripartitnom odnosu narator aktualizuje Pisca koji ima i krize stvaralačkog identiteta i vrijedna nadahnuća i uznesenja, a koji konstituše junaka koji i sam preispituje vrijednost teksta i sop-

stvenu ulogu u njemu, te posmatra granice tumačenja, a to sve opet uz pomoć naratora koji neprestano, kao i Pisac, ide ka rijeci čije ime znači granica – što se ponavlja i svemu daje lirski ton i semiotiku granice smisla, interpretacije i čovječnosti, onda je pred nama moderni polilog u kojem aktivno učestvuje i čitalac. *A čitalac se smatra nenormalnim, izložen je podsmijehu i poruzi, a čitanje se tretira teškom dokolicom i neradom. Čitaoci su, kako kažu narator i Pisac u saglasju glasova i mišljenja – ugrožena vrsta!*

Iako u ovom specifičnom tekstu koji može biti i kratki roman i duga pripovijetka sastavljena od poglavlja, ali i splet različitih žanrova u kojima naziremo i esejistički diskurs, zapravo nema razvijene fabularne okosnice, primjećuje se i jedan paradoks. Od inicijalne do epiloške pozicije, čitalac pregnantno prati tok misli Pisca i Lika, smjenu njihovih raspoloženja i emocija, njihov obračun sa svijetom i koliziju sa sobom, što nas upućuje na izuzetnu dinamičnost teksta, ali i na njegovu usmjerenost ka dramskom kodu. Konkretnije, cjelokupni tekst se može shvatiti kao scena na kojoj se obračunavaju svi faktori koji su učesnici u stvaranju teksta. Ulazak u tekst, iskakanje iz njega, preplitanje radnje unutar i radnje spolja, stvaraju ukupno performativnost i te kako adaptivnu za misaonu dramatizaciju i teksta i sopstvenih čitaočevih stavova jer je neminovno da svaki čitalac tokom i nakon čitanja postavlja sebi pitanja ponuđena u ovom diskursu.

Na stazi na kojoj se sreću svi akteri teksta *Nakon tačke*, suštinski nastupa čitalačko višeglasje jer svi koji pročitaju ovu knjigu i razmisle o njoj, ostvariće mnogostruku komunikaciju – sa sobom i htjenjima u vezi sa literaturom, sa onim što književnost nudi, sa književnom kritikom koja je kadra omogućiti slojevitost primanja poruke, ali i onemogućiti njeno dekodiranje ako zavisi od diktata nekog instant ili dugovremenog jednoulmlja, i na kraju sa publikom koja je zahtjevnja, različita i raznovrsna u traženju smisla. U svakom slučaju, ni smrti autora, ali ni lika ni kritike ni publike nema. Narator, Pisac, Lik i Čitalac i na kraju Musić, poručuju - Književnost živi nakon tačke!

Pouzdana merenje

Nova zbirka pesama Amara Ličine, tačno pro-nađenog naslova “Pouzdana merenje”, sabi-ralište je dugih narativnih pesama, kakva je spev “Ljudi”, do kratkih, lapidarnih tekstova u koji-ma je jedna široka sveobuhvatnost, a ja bih rekao i mudrost, izražena na jedan veoma sažet način.

AMAR LIČINA je rođen 2001.godine u Novom Pazaru. Studira srpsku književnost i jezik na Državnom univerzitetu u NovomPazaru. Bio je finalista Festivala poezije mladih u Vrbasu I Rat-kovićeve večeri poezije. Pobjednik je 56. Festivala poezije mladih u Vrbasu. U izdanju SKC Kragu-jevac, u ediciji „Prvenac“ 2022. objavio je zbirku poezije „Mera stvari“, za koju je dobio nagradu „Matićev šal“ i bio u užem izboru za nagradu „Đura Jakšić“. Drugu zbirku „Pouzdana merenje“ je objavio Festival poezije mladih Vrbas. Poezija mu je prevedena na francuski,engleski, španski i albanski jezik.Uređuje blog za poeziju „Libela“, član je redakcije časopisa „Eckermann“. Navija isključivo za FK Novi Pazar.

Zaronivši duboko u presni životni realitet, Amar Ličina je iznedrio množinu izvanrednih pesama u kojima je pokazao visok vektor svoje pesničke oset-ljivosti, ali i zavidan kulturni kapital. Tu, svakako, valja izdvojiti pesme: “Slovo o belini”, “Pouzdana meren-je”, “Kako je propala ljubavna poezija”, “Kuća”, i dugu narativnu pesmu “Ljudi”, koja umnogome distonira od onoga što danas pišu pesnici Amarove generacije.

Amarova nova knjiga pesama donosi i jednu humorno-satiričnu notu, koja ranije nije bila u tolikoj meri prisutna u njegovom pesničkom bavljenju:

“Moje pesme se skupljaju u radničke zborove / formirale su sindikate i traže povišice / hoće da naplate i putne troškove / a mnoge ni same ne znaju odakle su došle.”

Smelo razodevajući uvrežene hijerarhijske vred-nosti, sa puno dramskih akcenata, Amar Ličina u svom autentičnom lirskom prostoru dospeva do up-ućenosti u smisao jednog višeg reda.

Dragan Jovanović Danilov

POUZDANO MERENJE

Dugo nisam shvatao natpis na staroj sajdžijskoj radnji.

Sve dok se moj sat nije pokvario.

Tada sam video da nijedan od mnogih satova u radnji ne pokazuje isto vreme, a sajdžija na ruci ima samo narukvicu.

Kad sam izašao ponovo sam pročitao natpis *Radno vreme: Između dva mraka.*

GLAS ĆE TE NAĆI

Gde god se sakriješ.

U void I vazduhu,
Pećini I planini
u zagrljaju žene.

Glas će te naći

Zašto onda
ne otvoriš prozor, bar malo,
da vetar zavesu povije
i da te glas nađe.

VESTI

Kada umre trenutno najstariji čovek na svetu to bude vest I sve medijske kuće prenesu tu novost, uglavnom u istom obliku, samo kopiranu.

Kada umre trenutno najstariji čovek na svetu to bude vest, ali tamo pišu većinom statistički podaci o najstarijim ljudima, retko se nešto više od imena napiše o rekorderu.

Kada umre trenutno najstariji čovek na svetu Neki drugi strašno star čovek Preuzme tu ulogu, Ali njegovo ime se ne pominje u vestima.

I niko ne zna ko je novi Trenutno najstariji čovek na svetu dok se ne javi da ni on to više nije.

PRIRODA PESNIKA

U biblioteci sam pozajmio knjigu poezije. Na koricama, ispod imena pesnika, koji se odavno pod zemljom odmara, piše: 1905-

Kao da je još uvek tu, među nama, kao da se ta druga godina nigde nije dopisala.

Biti pesnik, prividno zavarati smrt.

ČEKAONICA

Nema većeg svetilišta od čekaonice, ona nikada nije bez molitve, čak i noću do nje dopire dova iz prostorija hitne pomoći.

Ona ima svoje sveštenike za sve religije umesto džubeta i mantija nose mantile, a sestre zamenjuju mujezine i klisare njihovo pozivanje nikada ne ostane bez odgovora.

Dok sa odeljenja, tih predvorja grobalja, na samom početku smene spuštaju leš svi koji to vide imaju za njega po jednu El Fatihu ili krštenje, zatim se vraćaju na sebe.

Žena sa podvezanom maramom ispred oftalmologije od jutros se moli da joj Bog ne oduzme vid.

Mladić što čeka pognute glave setio se vere u nadi da nije zakačio sidu. Majka sa podočnjacima se moli da joj sa detetom sve bude u redu.

Stari komunista, koji je iz zabave psovao Boga, sada pre ulaska u ambulantu obavezno prouči dovu.

Agnostici ovde nalaze dokaze, a ateisti, kao za vreme bure, postaju vernici dok ne izađu napolje.

Sulejman bi osvojio Beč, a Ričard Egipat, da su vojske imale čvrstinu vere ljudi u čekaonici.

Umesto jeftinih magazina od prošle godine u čekaonice privatnih ordinacija treba staviti svete knjige. Softe i bogoslovi moraju nešto znati o ovom fenomenu.

Bože, ne oduzmi nam moć da ti se molimo.

Šapat proze koja će se čuti

U izdanju Almanaha objavljena je prva knjiga priča Sanela Biberovića

Stvari koje želimo i očekujemo nikad ne dolaze u obliku u kojem ih zamišljamo. Upravo ste pročitali poentu jedne od priča koje je napisao Sanel Biberović. Upravo sam vam saopštio ono što osjećam nakon što sam pročitao rukopis knjige priča koju je on napisao. Oživio je sa njom onaj osjećaj sa kojim sam živio danima nakon što sam, nekad davno, sklopio korice knjige u kojoj su bile *Priče o Niku* Ernesta Hemingveja. Ima u njoj i nešto od bljeska Borhesove Sveopšte povijesti beščašća. Biberović je napisao knjigu kakva se rijetko piše. Ne pretjerujem. Besmrtnicima je odavno isteklo vrijeme, i ova velika imena ne pominjem da bih jednog mladog autora, koji te ktreba da preda akreditiv, izjednačavao sa klasicima. Govorim o osjećajima. Govorim o duhu. Posmatram je kao potencijalitet. Povlašten sam što sam knjigu **Šapati zasjenjenog uma** čitao u rukopisu – djevičanski čistu i netaknutu. Pretpostavljam da će je mnogi nakon mene čitati s emocijama i potresima duha i duše kakve u nama stvaraju priče E. A. Poa. Treći će napraviti nove usporedbe. Siguran sam da nikoga neće ostaviti ravnodušnim. Biberović je napisao knjigu priča koje imaju jasnu temu i poruku, sa likovima dovoljno razvijenim da izazovu emocionalnu reakciju, scenama, dijalozima i opisima koji imaju svrhu, te iznenađujućim finalima koja rezultiraju dubokim emocionalnim otkrićima. Kompleksne priče, pisane sa fokusom na jasnoću i preciznost, jasno supostavljene i imaju „čist ton“. To su priče u kojima je igra sa fikcijom i stvarnošću ključna – nadrealni, neobični i nerealni elementi unutar realnog svijeta. To su priče Sanela Biberovića, autora koji je ovladao sposobnošću da vješto briše granične linije između objektivno mogućeg i fantastičnog. Ljudi i događaji kreiraju se u okviru uobičajenog svijeta, ali s elementima koji nisu imanentni fizičkom svijetu. Osnovni okvir radnje obilježen je realističnim društvenim strukturama, dok obrt i finale in-

iciraju pitanja o prirodi stvarnosti i percepcije. Kada ova knjiga, koju sa radošću otkrića preporučujem pažnji budućih čitalaca, pođe iz štamparije, biće to knjiga kojoj nije suđeno da život okonča na onim policama, neposredno ispod tavanice knjižara i biblioteka, gdje prodavci i bibliofili odlažu knjige kojih se teško mogu otarasiti. Ovo je knjiga koja se čita i čuva. Knjiga koju sigurno nećete nikome posuditi jer znate da je nikada nećete dobiti nazad. Potrebna i dragocjena knjiga, koja u sebi sadrži mnoge knjige. Takve pišu polihistori i poliglote. Oni su rijetkost. Biberović nije prolaznik na terenu lijepe književnosti. Biće tu dugo, dugo... On je graditelj! Na terenu potencijaliteta jezika njegove su mogućnosti goleme!

Dino Burdžović

SANEL BIBEROVIĆ

je rođen 08. 01. 1994. godine u Rožajama, gdje je završio osnovno i srednje obrazovanje. Diplomirao je 2018. na Kodzaeli Univerzitetu u Izmitu, Turska, smjer za engleski jezik i književnost. Svoj akademski put nastavio je na Istanbul Aydin Univerzitetu u Istanbulu, gdje je 2023. godine magistrirao sa posebnim počastima. Njegova master teza, pod nazivom „Edukacija i dehumanizacija u romanima Teškavremena i Velika očekivanja Čarlsa Dikensa“, istražuje destrukciju i alijenaciju ljudskog uma i duha od strane konstruisanog obrazovnog sistema u službi vladajućeg narativa i hegemonije.

Pored pisanja kratkih priča, Biberović se bavi crtanjem, sviranjem i analizama književnih djela od kojih su neke objavljene na web sajtovima za akademska istraživanja. Govori engleski, turski i njemački jezik.

Pod granama bihorskog hrasta

(Sjenke Bihora / Izbor sa XVI konkursa za neobjavljenu priču inspirisanu Bihorom)

Ako bi se za neki kraj moglo reći da je središte vrhunskog pripovjedačkog talenta, svakako bi se moralo pomisliti na Bihor i njegove darom pripovijedanja nadahnute stvaraoce. Kao prvi primjer takve izuzetne maštovitosti, dubokog doživljaja bihorske vrleti i njenih nesagledivih ljepota, dovoljno je spomenuti upečatljive likove i umjetničke prizore u romanima i pripovijetkama Čamila Sijarića, koji su utemeljeni na visokim kvalitetima narodnog izraza. Na tragu te iskonske odrednice književnog talenta i nenadmašnog jezičkog ruha, počivaju svi budući pripovjedači Bihora, te njegovih osobenosti usmene i pisane riječi. Te ljepote date su i umjetnički ovaploćene u beskrajnu nepromjenljivih sudbina osjenčenih tragizmom života. Kao što se nekada za velikog pisca govorilo da je hrast ispod čije krošnje su se zaklanjali i nalazili svoje uporište svi zaljubljenici priče i pripovijedanja, i stvaraoci sjevera Crne Gore – zaneseni darom Sijarićevog djela, provjeravali su sopstveno umijeće u traganju za veličanstvenošću i smislom života. Tako se upoznaje život malog, običnog čovjeka, pritisnutog svakodnevnim borbom za opstanak, bilo da je nerodna godina u pitanju, najezda „španjole“, strahoviti međubratski sukobi, te ostala ratna i poratna zbivanja. Te pojedinačne sudbine osvajaju čiji taoca, navodeći ga na promatranje života na nov način, preispitujući njegove antropološke vrijednosti, domete i posrnuća. Bihor i Bihorci postaju svijet za sebe, dalek i imaginativan, ali postojan i stvaran, čijom se punoćom i životnom

realnošću nadahnjuju generacije, otkrivajući iskonske vrijednosti života i boli, patnje i borbe, vitalnosti i posrtanja. Upravo ta nenadmašna snaga bihorskog čovjeka, predstavlja onu esenciju koja iz godine u godinu inspiriše stvaraoce kako lijepe riječi, tako i drugih vrsta umjetnosti. Njihova posvećenost pokazala je obilje kroz nova imena koja se polako ali sigurno obznanjuju putem nepatvorenog duha i daha bihorskog tla i neba, dodirujući se s neponovljivom ljepotom krajolika i zavičajnih koraka.

Prelistavajući, a potom pomno iščitavajući priče prispjele na ovaj konkurs, otkrivali smo nova imena, inovantne naratološke premise, jezičku ljepotu i tajanstvenost iskaza, što čitaocima omogućava susret sa sudbinama na raskrsnici života, pred fatumskim neminovnostima.

Prvonagrađena priča autorke Refadije Pepe Abdić – Reza, izdvaja se upravo po tragičnoj sudbini glavne junakinje Emire, koja bježi za komšiju Siromaška, čiji je društveni status bio ispod staleža njene porodice. Otac Emirinoj majci, koju prekorno zove Kolašinkom, brani da je posjećuje, usljed čega proizilazi osjećaj tragizma u epilogu ove priče.

Sofija

Krajem Drugog svjetskog rata Siromašak gine od zalutalog pušcanog metka, nakon čega uz suprugu intervenciju, majka dolazi ćerkinjoj kući s prijedlogom da svi zajedno krenu u Novi Pazar. Međutim, na iznenađujuće Emiri no pitanje: „A kome ću, majko, Hamzin mezar da ostavim?“, ma jka shvata da je njena kćer ključnu odluku već donijela, ogrće se pletenim prekrivačem i nestaje u mraku.

Žensku sudbinu prati i drugonagrađena priča Hafize Džanković – Sabitovica, u kojoj autorka tretira posebno osjetljiv problem tzv. mješovitih brakova između ljudi različitih vjeroispovijesti. Glavni junak, grbavi Sabit, ženi se Mirom, sestrom svog prijatelja, kojoj u braku daje novo ime – Ramiza, suprotstavljajući se običajnim normama i uzimajući sudbinu u svoje ruke. Ujedno, ovo je i jedna od rijetkih priča u kojoj nailazimo na srećan epilog, jer glavna junakinja prihvata vjeru voljenog čovjeka, kao i sve radosti i nedaće života s njim.

Trećenagrađena priča Božidara Proročića – Gost je ovdje svetinja govori o etici epskih vremena, snažno ukorijenjenoj u bihorskoj životnoj filosofiji i običajima da se pomogne slučajnom prolazniku, čovjeku u nevolji, i da mu se spasi glava, makar se sopstveni život izložio riziku – što biva nagrađeno dobrotom i ne zaboravom. Nagradu za autentično pripovijedanje dobila je priča Safeta Sijarića, ispričana u anegdotskom duhu – Kako se udavala strina Hatka, stara zafrkantka, koju čini još zanimljivijom leksika bihorskog kraja, protkana humorističkim elementima.

Poklon priča Faiza Softića – Robijaš Mursel i njegovi sinovi, posjeduju uspješno diferencirane likove, uvjerljivo oslikano vrijeme robije glavnog junaka Mursela tokom Drugog svjetskog rata u Njemačkoj, sve do poslijeratnog perioda kada u Rožaje dolazi jedan od blizanaca iz Murselove veze s Njemicom Evom – njegov vanbračni sin. Murselov odgovor: „Recite mu da sam davno umro“, može se dvojako tumačiti – kao izbjegavanje javne sramote i roditeljske obaveze, ali i kao svijest glavnog junaka da mu se malo šta lijepog dogodilo u životu s povratkom svojoj pri marnoj porodici u Rožaje, jer je prije rata već bio oženjen i otac tri sina. Tako se može njegova poruka protumačiti da je za njega život stao od kada Evu i njihove sinove blizance nije vidio. Nakon što njegov vanbračni sin Rudolf dobija takvo obavještenje, stari Mursel zaista sjutradan i umire.

Čitateljsku pažnju višeslojno zavrjeđuje i poklon priča Nade Bukilić – Mi, rođaci (koja po atmosferi i blagoj ironiji podsjeća na priču Čamila Sijarića Naša snaha i mi momci), ali i priča Nataše Žurić – Količevka, u kojoj je obrađena vječna tema nerealizovanog materinstva i patnje glavne junakinje Zorke, koju zovu bezdet kom, sve do dobro vođenog epiloga iz kojeg vidimo da je „greška“ bila do njenog muža, budući da ni komšinica Raduša, koju je mužu dovela, takođe ne ostaje trudna.

Priča Ervina Spahića – Tuđa nafaka govori o sličnoj temi, jer starija žena hadži Halita – Rufka, ženi ga petnaestogodišnjom Zadom, koju je dovela kao pomoć u kući, da bi ostvario potomstvo. Istovremeno, ova priča govori i o nepovjerenju glavnog junaka u obje žene, jer neposredno prije svoje smrti, on sakriva novac u šuplji krš. Od Halitovog sakrivenog novca, koji njegove žene nisu uspjele pronaći, na kraju priče komšije su napravili kuću. Ovaj izbor priča ima i svoju istorijsku perspektivu, jer o različitim periodima istorije Bošnjaka i uopšte južnoslovenskih naroda, govore priče Adema Softića – Reformatorske sjenke beranskog kajmakama, Mustafe Balje – Gladne godine, Hamdije Kalača – Šamija, Sefadina Koraća – Babovina, Braha Adrovića – Otkup muških glava i Bedrihana Hadžića – Povratak u srušeni svijet, dok priča Velizara Radonjića – Sjene, ispričana na suptilan način, govori o zločinu u Štrpcima tokom zlih devedesetih godina.

Priče Ljubete Labovića – Edina i Euridika i Dina Lotinca – Krugovi, izrazito su poetski intonirane i podsjećaju na pjesmu u prozi.

Poklon pričom Sinana Gudževića – Gudžalište, kao i pričama Gordana Čampara – Vreća soli, Selme Skenderović – Kad odrastem, biću Viktorija, Nikice Banića – Cipele, Mirsada Rastodera – Sandžije, Kemala Musića – Neko i Nermine Vejselović – Borba, zaokružuje se kvalitet knjige Sjenke Bihora. Ona –

kao dvanaesti nastavak izbora za najljepšu kratku priču inspirisanu Bihorom, iznova dokazuje, kako opravdanost ideje i pouzdanu realizaciju organizatora festivala „Zavičajne staze“ i urednika ovih izbora, Mirsada Rastodera, tako i kvalitet priča svih autora koji se na ovom konkursu takmiče, a čije se kompletne reference, životne i profesionalne biografije, mogu pročitati u epilogu ovih knjiga.

Prof. dr Sofija Kalezić

„Sjenke Bihora“ u Petnjici

U okviru XVII Festivala priče „Zavičajne staze“, 09. avgusta 2024. godine, u programskom obilježju Bihorskog kulturnog ljeta, sala opštine Petnjica bila je premala da primi sve posjetioce na promociji zbornika nagrađenih i odabranih priča „Sjenke Bihora“. Promociju je otvorila moderatorica Selma Rastoder-Skenderović, koja je u uvodnoj riječi evocirala sjećanja na dva velika imena zavičajne književnosti – Safeta Sijarića i prof. jezika Muja Rastodera. Njihove sjenke utkane su u sve pore Zavičajnih staza.

–Svako od nas nosi u sebi po neku sjenku, koju kroz literarna djela pretočimo u emotivne narrative, kazala je Nada Bukilić. Kroz taj proces, ne samo

da autori izražavaju svoje unutrašnje svjetove, već i otkrivaju univerzalne istine o ljudskom postojanju. Snagom književnog izraza, koji premošćuje generacijske i kulturne razlike, pisci stvaraju mostove razumijevanja među ljudima – a ovaj festival i zbornici priča mogu biti primjer kulturne sinergije, kazala je Bukilić.

Mr Dženisa Mujević istakla je značaj pisaca iz Bihora i važan doprinosa autora priča iz zbornika, koji svojim radovima čuvaju arhaični maternji jezik, noseći u sebi ljepotu i snagu prošlih vremena. Ona je naglasila da je jezik živi organizam koji se razvija, ali da je izuzetno važno sačuvati njegove korijene, jer u njima leži identitet i duša jednog naroda. Kroz njenu besjedu, svi prisutni su mogli osjetiti koliko je važno čuvati i njegovati svoj maternji jezik kao temelj kulturnog identiteta.

Književnica Nataša Žurić, poznata po svojoj poeziji i prozi koja osvaja dubinom i iskrenošću, govorila je o autentičnosti i snazi priča iz zbornika. Naglasila je da ove priče nisu samo literarna djela, već da u sebi nose tragove života, svakodnevnih borbi, radosti i tuge običnih ljudi. Njena sposobnost da kroz jednostavne riječi prenese složene emocije i misli ostavila je snažan utisak na sve prisutne.

Selma Rastoder-Skenderović, kroz interaktivni razgovor promoterki zbornika „Sjenke Bihora“, dodatno je obogatila večer, stvarajući atmosferu zajedništva i kulturnog dijaloga. Povezala je učesnike i publiku, stvarajući most između tradicije i savremenosti, između prošlosti i budućnosti Bihora.

B.P.

Mirsada Šabotić, Alma Kršić - Dedeić, MiRsad, Elmaza Muratović, Melita Malezić - Avdić

Društvena tribina „Ženskinam“ u Petnjici

Žene su duša i ponos svakog društva

U okviru XVII festivala priče Zavičajne staze, u Petnjici je (31. avgusta 2024.) održana promotivno-edukativna tribina pod naslovom *Ženskinam*, na kojoj su govorile dame čiji i su profesionalni uspjesi i društveni značaj za primjer.

Na tribini su govorile: specijalista neurologije **dr Alma Kršić-Dedeić**, profesorica hemije **Elmaza Muratović**, profesorica muzičke pedagogije i etnomuzikologije **mr Melita Malezić-Abdić**, kao i profesorica jezika i književnosti **mr Mirsada Šabotić**, koja je i autorka nekoliko književnih djela.

Urednik Festivala Mirsad Rastoder poručio je da su „žene duša i ukras svakog društva“. One su, kako je pojasnio, ugledne predstavnice roda na koji se svi pozivamo i oslanjamo, a nedovoljno ih javno ističemo i uvažavamo.

„Svi znamo da su naše nane, majke i sestre najfinije sjenke naših životnih priča, pa je red da im se makar simbolično odužimo sjećanjem, a javnim uvažavanjem uspješnih žena ponudimo uzore novim generacijama“, kazao je Rastoder.

U otvorenom razgovoru o uticaju tradicije i savremenih stremljenja na lični razvoj i profesionalno usavršavanje, učesnice tribine su istakle da im je, tokom dugogodišnjeg školovanja, specijalizacija i rada, najznačajnija bila podrška porodice, koja je, kako su se saglasile, osnov za uspjeh i napredak svakog mladog čovjeka.

Profesorica Elmaza Muratović sa ponosom ističe da potiče iz patrijarahle porodice u kojoj je imala puno razumijevanje, savjete i podršku.

„Od roditelja sam naučila da u bošnjačkoj vjer-

skoj i kulturnoj tradiciji ima mnogo vrijednog što nas upućuje na učenje, usavršavanje, odgovoran, pošten i human rad za sopstvenu i društvenu korist, a to je, po mom sudu, osnov i za svaku savremenost“, kazala je Muratović, napominjući da već 29 godina radi u školi i motiviše učenike da budu vrijedni i svoji, te kao takvi uspješni u životu.

Mr Melita Malezić-Abdić, dirgentkinja u beranskoj muzičkoj školi, autorka eseja o Hamdiji Šahinpašiću, Kseniji Cicvarić i drugim rizničarima izvorne muzike, naglasila je da je muzička baština važan dio culture i da treba posvetiti dodatnu pažnju istaživanjima i školovanju talentovane djece.

„Nije dobro što u petnjičkim školama nema nijednog profesora muzike, pa se nadam da će uskoro biti završene pripreme za otvaranje makar odjeljenja niže muzičke škole“, kazala je Malezić-Abdić.

„Naše društvo sporo prihvata činjenicu da imamo sve više žena koje su obrazovane, aktivne i ostvarene na raznim poljima i da su i dalje zapostavljene kada se radi o pozicijama odlučivanja i upravljanja u svim institucijama i politikama u Crnoj Gori“, kazala je Mirsada Šabotić, autorka romana *Majko zašto* i dobitnica nagrade *Oktoih* za izuzetne rezultate ostvarene u obrazovanju 2016. godine.

Ona je istakla da žene čine malo više od polovine stanovništva u Crnoj Gori, dok u parlamentu ne čine ni 30 odsto. „Iz ličnog iskustva znam da žene mogu biti članice komisija i žirija, ali predsjednice rijetko.

To zaista mora sistemski da se mijenja“, kazala je Šabotić i pozvala mlađe generacije da budu uporne i odlučne u borbi za bolji status žena u društvu.

Dr Alma Kršić-Dedeić, specijalista neurologije u Kliničko-bolničkom centru Berane, kaže da za sedamnaest godina rada u Petnjici i Beranama nije primijetila rodnu diskriminaciju.

„Odrasla sam u porodici gdje moja braća ni u čemu nijesu bila povlašćenija od mene i možda zato sa svima u kolektivu i društvu gajim profesionalno obostrano uvažavanje, isti respect i sa kolegama i koleginicama. Posvećena sam poslu, stalnom usavršavanju, porodici – djeci, i zahvalna suprugu koji mi je stabilna podrška u svim prilikama, pouzdan partner u izgradnji porodičnog sklada u realnim okolnostima. Raduje me što zdravstvena kultura napreduje jer pacijenti sve češće dolaze na preventivne preglede. Smatram da žensku djecu treba dodatno ohrabrivati da se školuju i grade profesionalni kredibilitet, pa će se i društvene okolnosti mijenjati u njihovu korist“, kazala je Kršić-Dedeić.

Tribinom *Ženskinam* završen je Festival priče Zavičajne staze i projekat *Sjenke Bihora* koji je realizovan uz podršku Fonda za zaštitu i ostvartvarivanje manjinskih prava. Organizatori se zahvaljuju svima koji su učestvovali i podržali Festival i programe Bihorskog kulturnog ljeta.

Selma Rastoder-Skenderović

ODSJAJ BIHORA

U okviru programa "Sjenke Bihora" i XVII Festivala priče "Zavičajne staze", 10. avgusta 2024. godine, u Petnjici je kroz dvije sadržajne i zanimljive cjeline "Odsjaj poetske istine" i Veće nagrađenih pisaca, sa referentnim stvaraocima ukazano na značaj poezije i važnost poštovanja prema književnicima i čitanju. Ovaj zanimljiv kulturni događaj, započeo je poetskom tribinom sa istaknutim pjesnicima iz okruženja: Učestvovali su Mustafa Balje iz Prizrena, Ilhan Pačariz iz Prijepolja, Amar Ličina iz Novog Pazara i Rebeka Čilović iz Berana. "Naša dužnost je da kažemo ono što mislimo, da budemo glas našeg vremena" - poručili su pjesnici kroz razgovor i svoje stihove. Na samom početku iskazano je sjećanje na profesora Muja Rastoderu i književnika Safeta Sijarića, koji, iako više nisu među živima, i dalje hodaju Zavičajnim stazama, jer su iza sebe ostavili vrijedne i du boko ukorijenjene tragove u kulturološkom biću Bihora i Petnjice.

RIZNICA ZAVIČAJNOG PAMĆENJA

- Festival priče "Zavičajne staze" i dalje raste, kazao je idejni tvorac ove manifestacije Mirsad Rastoder, istaknuvši da zbornik na građenih i izabranih priča iz 2023. godine, "Sjenke Bihora" predstavlja novi prozni đerdan od nostalgije, sjećanja i brojnih životnih puteva, koji zajedno oslikavaju bogatu i slojevitku kulturnu baštinu Bihora. Rastoder je sa ponosom naglasio da iza XVII Festivala priče "Zavičajne staze" stoji vrijedan opus od dvadesetak objavljenih knjiga, 12 zbornika odabranih priča, 4 izbora iz poezije, 2 romana, 2 monografije i 4 broja časopisa "KazivArt". U njima je na najljepši način utkana nit i tradicija ovog kraja. Ovi zbornici i knjige nijesu samo zbirke literarnih radova, već čuvari kolektivnog pamćenja, svjedoci jednog vremena i prostora. Naredne godine festival će slaviti svoje punoljetstvo, što predstavlja poseban jubilej i priliku za osvrt na dosadašnja pregnuća, ali i za

razmišljanje o budućnosti ove značajne kulturne manifestacije. Rastoder je izrazio nadu da će mlađa generacija preuzeti odgovornost i dati neophodan doprinos kako bi se ova tradicija nastavila i dalje razvijala, obogaćujući kulturni život Bihora i šire zajednice. Posebno je apostrofirao da su entuzijazam i vizija bili ključni u kreiranju ove manifestacije, koja je tokom godina, zahvaljujući učesnicima prerasla u važan kulturni pokret i simbol kulturnog uzdizanja. U duhu podrške mladim talentima, Rastoder je nakon svog obraćanja pružio priliku mladim pjesnikinjama da predstave dio svog poetskog stvaralaštva. Na scenu su stupile Elvisa Latić, Minea Kožar, Lejla Agović i Irma Kožar, koje su svojim stihovima unijele svježinu i nov pogled na svijet, potvrđujući da pisci u Bihoru imaju talentovane nasljednike. Njihove pjesme, ispunjene iskrenim emocijama, pokazale su da se kulturna tradicija ovog kraja razvija i širi sa novim generacijama, noseći novu snagu i moderni snizibilitet. Ljepotu poetike i priče ukasila je mlada umjetnica, Amila Ašimović, koja zvucima violine otvara prostranstva.

U ime iseljenika iz Kanade i porodice Miftara Šabotića, treću nagradu, plaketu i novčani iznos, profesorici jezika i književno sti Ljerki Petković za priču „Paukova mreža“, uručila je Sanela Šabotić-Topalović. Ona je tom prilikom istakla važnost očuvanja stvaralačkih veza sa dijasporom. Šabotić-Topalović je emotivno istakla sjećanje na svog oca, Miftara, cijenjenog učitelja. Drugu nagradu, za priču „Tu je babi sine“, Sefadinu Koraću, uručio je Enver Rastoder, koordinator „Bošnjačkog donatorskog fonda“. Rastoder je naglasio kontinuiranu podršku koju BD Fond pruža mladima iz Petnjice i drugih opština, kroz stipendiranje i druge oblike pomoći, čime se podstiče obrazovanje i razvoj za vičajne zajednice. Prvu nagradu, za priču „Zemlja“, uručili su Kemalu Musiću, Refik Latić u ime „Zavičajnog kluba Bihor“ i Emir Dacić u ime Fonda za zaštitu i

Ilhan Pačariz, Rebeka Čilović, Amar Ličina, Mustafa Balje

Emir Dacić, Refik Latić i Kemal Musić

Enver Rastoder i Sefadin Korać

Amila Ašimović

Braho, Ljerka, Sefadin i Kemo

Elvisa Latić

ostvarivanje manjinskih prava koji je prepoznat u podršci kulturnih programa manje brojnih naroda. Latić je is takao značaj Festivala „Zavičajne staze Bihor“ i doprinos njegovih osnivača da se i u Luksemburgu održavaju slične aktivnosti.

Zavičajni klub "Bihor" od početka donira prvu nagradu za priču i pomaže kulturu ali i niz humanitarnih aktivnosti kazao je Latić. Predstavnik udruženja "Bihor moj zavičaj" iz Švajcarske, Mehdijska Skenderović, uručio je nagradu za autentičnost pri povijedanja, za priču „Đukina feredža“, autoru Brahu Adroviću. Skenderović je tom prilikom naglasio da udruženje svesrdno po država zavičajne aktivnosti,

Minea Kožar

prepoznajući njihov značaj za očuvanje kulturnog identiteta. U ime organizatora, Mirsad Rastoder se na kraju večeri zahvalio Centru za kulturu Petnjica, direktoru Sinanu Tiganju i svi ma koji su podržali real-

izaciju programa, ističući njihov doprinos očuvanju kulturnog nasljeđa Bihora. Veče je završeno u duhu zajedništva, uz obećanje da će se tradicija Festivala nastaviti, da osvjetljava kulturni život ovog kraja. XVII Festival priče „Zavičajne staze Bihor“ provijava „Sjenkama Bihora“ svih onih pisaca koji su svojim djelima, riječima i idejama utkali dušu ovog kraja u litera turu, oživljavajući duh zavičaja u svakoj priči i svakom stihu. Pisci, kroz svoje priče, posta ju čuvari tradicije i identiteta, dok istovremeno otvaraju vrata novim generacijama da sačuva ju i dalje njeguju bogato kultur no nasljeđe Bihora. U tom smis lu, „Zavičajne staze“ nisu samo putokazi kroz sjećanje, već i mo tivacija za one koji će kroz svoje pisane riječi nastaviti ovaj neza vršeni dijalog između prošlosti i budućnosti, između onih koji su stvorili i onih koji će naslijediti bogatu priču Bihora.

RIJEČ LAUREATA

Ljerka Petković: *Književna spona između tradicije i modernog svijeta*
(**Trećenagrađena priča: PAUKOVA MREŽA**)

Dragi prijatelji! Evo, „Za vičajne staze“ su me ponovo dovele na ovu pozornicu i ja sam neizmjereno srećna, ne samo zbog toga što nagrade znače potvrdu kvaliteta onoga što radimo, već zato što sam ovdje među prijateljima, u jed noj posebnoj atmosferi koja nas svakog ljeta ponovo ok uplja i nadahnjuje. Srećna sam i zbog toga što sam, u različitim ulogama i prilikama, iz godine u godinu 169 Ljerka Petković neposredni svjedok rasta Festivala priča „Zavičajne staze“ koji sada, sa sigurnošću mogu reći, predstavlja jedan od prestižnijih konkursa u našem regionu. Zato je i bez nagrade dovoljno biti njegov učesnik, ili ući u zbornik priča koji prati svaku festivalsku godinu. Dovoljno je uvjerenje da se na taj način stvara spona između tradicije i modernog svijeta i da svaki autor, „kao čuvar tajne prošlosti i prorok budućih dana“, njeguje i štiti one vrijed nosti koje oblikuju jedan poseban kulturni milje. Posebno me raduje činjenica da večeras, primajući po treći put nagradu na ovom Festivalu, stajem u red značajnih imena iz svijeta literature koja su koračala ovim putevima, ostavljajući tra jne znakove i puto-

Ljerka

kaze – dokaze da smo ovdje u Bihoru ispleli jednu mrežu koja se ne može pokidati. Zahvaljujem članovima žirija koji su u mojoj priči prepoznali viziju svijeta u kojem se razumijevanjem i toplinom porodičnih odnosa mogu prevazići sve prepreke i teške situacije, koje nas tako često razdvajaju i čine strancima, a potrebno je tako malo da se taj isti svijet oboji novim bojama. Sefadin Korać: Priznanja iz zavičaja su najslađa (Drugonagrađena priča: TU JE BABI, SINE)- Festival priče „Zavičajne staze“, tvrdim s punim ubjeđenjem, predstavlja najkvalitetniji brend koji je bihorski kraj iznjedrio u novije vrijeme. Mala ruralna sredina, zahvaljujući upornom radu malog broja ljudi, svake godine postaje adresa na kojoj je književnost domaćin, a gosti su najrazličitiji pisci inspirisani rodnom grudom. Sefadin Korać: Posebna vrijednost ovog festivala ogleda se u tome što otvara vrata mladim i neafirmisanim autorima, koji na taj način dobijaju priliku da se predstave publici. Tako sam i ja, upravo na ovom festivalu, dobio svoju prvu nagradu za književni tekst. Priznanja iz zavičaja

Kemal

su najslađa priznanja koja insan može dobiti. Zahvalan sam na postojanju i trajanju ovakvog festivala, nastojat ću da se njegov dobar glas čuje daleko.

Sefadin Korać: *Priznanja iz zavičaja su najslađa*
(**Drugonagrađena priča: TU JE BABI, SINE**)

- Festival priče „Zavičajne staze“, tvrdim s punim ubjeđenjem, predstavlja najkvalitetniji brend koji je bihorski kraj iznjedrio u novije vrijeme. Mala ruralna sredina, zahvaljujući upornom radu malog broja ljudi, svake godine postaje adresa na kojoj je književnost domaćin, a gosti su najrazličitiji pisci inspirisani rodnom grudom. Posebna vrijednost ovog festivala ogleda se u tome što otvara vrata mladim i neafirmisanim autorima, koji na taj način dobijaju priliku da se predstave publici. Tako sam i ja, upravo na ovom festivalu, dobio svoju prvu nagradu za književni tekst. Priznanja iz zavičaja su najslađa priznanja koja insan može dobiti. Zahvalan sam na postojanju i trajanju ovakvog festivala i nastojat ću da se njegov dobar glas čuje daleko.

Kemal Musić: *Između čovjeka i neba*
(**Prvonagrađena priča: ZEMLJA**)

- Čamil Sijarić je jednom rekao da su nagrade mehlem na rani pisca. Nagrada u Bihoru je zaista zacjeljujuće djelovala na mene kao pisca, jer sam konačno i ja priznat u prostoru u kojem sam rođen. Dobijao sam nagradu i prije ove, ali kada dobijete nagradu tamo odakle ste krenuli i kada vas prizna polazište, onda ste konačno uspjeli. Pogotovo kada se radi o specifičnom kraju kakav je Bihor, gdje su priča, pričanje i natpričavanje duboko ukorijenjeni u srž naroda sa tog prostora i gdje se, kako reče Čamil Sijarić, teško živi a lijepo govori. U Bihoru je svaki čovjek prirodno pripovjedač i tamo se ne čuti. Tamo razgovaraju i voda i gora, kamen i zemlja, priroda i natprirodne sile. Tamo komuniciraju čovjek i nebo i sve je tamo, u Bihoru, između čovjeka i neba. U tom prostoru, izgovorena riječ, ispričana ili napisana priča pažljivo se vagaju, mjeri im se suština, bitnost i ljepota izraza, pa ko to ne umije, taj u Bihoru nema šta da traži. Moj otac je bio nenadmašan pripovjedač. Kad bi on pričao svi bi ćutali i slušali ga. A znao je dosta priča. Uljepšavao ih je i dodavao motive, kitio ih. Slušao bih te njegove priče do duboko u noć. Sve dok se i zvijezde na prostranom nebu iznad mog Godijeva ne bi pogasile. Eto, zbog toga mi je važna nagrada koju sam dobio u Bihoru.

Braho Adrović: *Priznanje iz zavičaja posebno godi*
(**Nagrada za autentičnost pripovijedanja, priča: ĐUKINA FEREDŽA**)

- Nagrade i priznanja pis cima za njihov rad, gledano iz mog ugla, su tek kao „znakovi pored puta“, kao pokazatelji da je, neko, na neki način, primijetio ono što čeljade radi. Međutim, moram da kažem, da nagrade, bilo kog ranga bile, Braho Adrović stvaraocima, pa naravno, i meni, na neki način gode. Pogotovo kada se radi o priznanju iz svoga zavičaja, kao što je Nagrada za autentičnost pripovijedanja, koju sam dobio na „Zavičajnim stazama“, Petnjica, 2024“. Ustanovljenje ovog književnog festivala bogatih i raznovrsnih programskih sadržaja, čiji je idejni tvorac, pokretač i glavni kreator, istaknuti kulturni i javni poslenik, Mirsad Rastoder, jedan je od najznačajnijih kul-

Mehdija Skenderović i Braho Adrović

Sanela Šabotić-Topalović

turnih projekata u kulturnom životu Petnjice, pa i mnogo šire. Utoliko mi je ta nagrada draža. Tim pri je, što je to prvo i jedino javno priznanje, koje sam dobio u svom zavičaju, i to na anonimnom konkursu. Ja, ovom prilikom, zbog godina koje sabiram, ne mogu da kažem da će mi to biti podstrek za dalji rad, jer sam već obja vio dvadeset svojih knjiga, pretežno poezije, ali u svakom slučaju, Festivalu „Zavičajne staze“ ću u granicama svojih mogućnosti uvi jek davati punu podršku, sa željom da ova i ovakva manifestacija što duže traje.

Sanela Šabotić-Topalović: Čuvajmo plemenitu misiju i priču o Bihoru
(Pedagoški komitet Eldorado)

O Bihoru se ne uči samo iz knjiga, već iz šapata roditelja, iz priča nana i djedova, iz onih dragocjenih trenutaka kada se prošlost prepliće sa sadašnjošću. U tim pričama, u tim kratkim slikama zavičaja, običaja i događaja, leži prava suština našeg postojanja. Ja sam Sanela Šabotić-Topalović, prosvjetni radnik iz Toronta, ali prije svega, jedna ponosna Bihorka. Srce mi nikada nije zaboravilo svoje korijene, a duša žudi da Bihor, sa svim svojim ljepotama, približim i drugima. Tako da i ove godine, kao i 2022, članovi pedagoškog komiteta Eldorado škole iz dalekog Toronta ponovo su izrazili želju da podrže treću književnu nagradu „Zavičajne staze - Bihor 2024“. Nošeni pričama o Bihoru koje sam ja, slušajući mog rahmetli oca - Miftara Šabotića - takođe prosvjetnog radnika iz Bihora, prenosila na moj kolektiv, ovo udruženje prosvjetnih radnika iz škole u kojoj radim, odlučilo je da nastavi ovu plemenitu tradiciju. Željeli su da doprinesu očuvanju ove manifestacije, koja se iz godine u godinu obogaćuje novim pričama, novim članovima, i novim dušama. U ime djece rahmetli Miftara Šabotića i Eldorado škole u Torontu, želim da vam se zahvalim na ovim divnim trenucima. Takođe, veliki hvala što čuvate uspomene, običaje, ljude i predivne pejzaže Bihora.

Srećno svim dobitnicima nagrada, svim učesnicima, a posebno hvala gospodinu Mirsadu Rastoderu i ostalim organizatorima, što su nam omogućili da se okupljamo, slijedimo i nastavljamo ovu divnu i plemenitu misiju i priču o Bihoru.

Nove priče

Žubor Bihora kao najljepša bihorska feredža

(Žubor Bihora / izbor sa XIII konkursa za neobjavljenu priču inspirisanu Bihorom)

Izbor priča sa trinaestog Konkursa za neobjavljenu priču inspirisanu Bihorom, sada već tradicionalno, čine priče čija tematika su Bihor (zavičaj) i ljudi u njemu. Žubor Bihora obuhvata korpus priča u kojima se opisuje bihorska oblast sa osnovnim ciljem prikazivanja karakterističnih osobina ovog područja, njegove klime, prirode, kulture, historije, jezika, ali sa posebnim osvrtom na mentalitet i identitet stanovnika. Ovi književni tekstovi predstavljaju medij koji posreduje između autorskog konstituisanja priče i čitačevog rekonstruisanja funkcionalnog svijeta. Kajzerovo načelo da „tumačeći neko književno djelo nika da nećemo uspjeti da umaknemo svojoj individualnosti, svoje vremenu i svojoj naciji“, i u ovom slučaju stoji kao svjetionik koji gleda ka pučini, inspirisan surovošću i prolaznošću života jednog naroda i njegove sudbine. Umjetnost je egzistencijalni produkt čovjekovog duha i svijesti. Umjetnički okvir u kome se odvija radnja pun je simbolike iskazane u širokom spektru univerzalnih poruka i značenja. Tu je i neizbježnost krivice „jednog čovjeka“ pred usudom vremena, običajima, moralnim normama ili, jednostavno, pred prostim prihvatanjem ili neprihvatanjem. Autori priča su ovdje otvorili mnoge dileme sugerišući u pojedinim segmentima, prilično sumornu viziju života, surovost, prolaznost..., ali i aktualizujući neke teme današnjice. Odabir priča, pa i sam njihov raspored prilikom čitanja i doživljavanja istih, čitaoca navodi da razmišlja o dinamici događaja u publikaciji kao o – uslovno rečeno – jednoj uvezanoj cjelini. Stoga možemo reći da se dinamika događaja odvija u nekoliko faza od kojih svaka ima svog naratora, a svaki od njih se pojavljuje baš u trenutku kada njegov prethodnik već završava svoju priču i svoju ulogu na pozornici

Sajma Feratović-Adrović

života. Likovi u svakoj priči su prikazani kao ključne karike, od kojih polazi i u kojima se završava lanac događaja simbolične i umjetnički izvajane projekcije života. Autori veoma znalački uključuju čitaoca da u jednom momentu, usljed velikih emotivnih naboja, bude prisutan događajima, ali sakriven iza feredže koja mu dozvoljava da iz „prvog reda“ sve posmatra i bude, takoreći, prisutan u svakoj priči. Stvarnost u kojoj se nađu pojedini likovi nerijetko ruši iluzije o lijepom, mirnom i sretnom životu, a sa druge strane ruši horizonte budućnosti. Likovi nekada budu usamljeni i napušteni od svih. Često je igra stvarnog i nestvarnog ispreplitana velom historijskih činjenica, koje nam iznova pružaju ruku protiv zaborava i radi istrajnosti borbe na pravom putu. Prošlost života i stvarnost dočarani su postup-

cima, a nekad i mislima glavnih junaka ili naratora. U narativnim slikama dirljive hronike, u sugestivnoj naraciji dobro odabranih detalja i pojava, autori ističu besperspektivnost života u provinciji, onih života oivičenih običajima i moralnim normama koje traju na relaciji istinske stvarnosti i formalnosti koja nije nikad zaboravljena i jedna je od glavnih identitetskih komponenti likova, bez obzira na vrijeme dešavanja radnje. Unutrašnje poruke priča, iako neke ispričane iz više perspektiva, tretirajući kako stravične događaje iz historijske, a ne fiktivne prošlosti, tako i događaje vezane za ljubav, mržnju, bol i smrt, nose sa sobom breme osvještavanja

u sadašnjem trenutku. Autori su semantički argumentovano predstavili odnose u porodici i u društvu, uključujući svo bogatstvo jezika, čime se osjeća lahkoća razumijevanja radnje i poistovjećivanja sa likovima. Posebna poruka koja je, slobodno mogu reći, provučena kroz sve priče, jeste i pedagoška funkcija svakog slova svih priča, koje bi mogle da se nađu u obaveznoj školskoj udžbeničkoj literaturi jezika i književnosti u Crnoj Gori. Na kraju želim da preporučim ovaj zbornik priča kao najljepšu hediju novim generacijama koje tek otvaraju vrata književnog stvaralaštva.

Mr Sajma K. Feratović, prof.

Lepršave strofe Elvise Latić

Povodom zbirke pjesama "Pričam ti."

Novi rukopis Elvise Latić satkan je od nježnosti. I kad pjeva o ljubavi, i o prolaznosti, i o bolu - sve je tu lepršavo. Svako slovo pjesme drhti od nježnosti. Treperi i šalje poruke. Potvrđuje se ono Miljkovićevo da je pjesnik onaj koji u drugima liječi bolest od koje sam umire. Da - to su ta pjesnička bolovanja i umiranja. Zato je ova Elvisina poezija ono što se sanja, ono što se zamišlja, ono što se želi, ali i ono što se često događa. Ono što je sama gradnja ljepote u riječima. To je „ples na kiši“, zaštita od običnosti, bliskost magije, čin potvrđivanja, utočište sna. To je pjevanje „o onima koje volim“, „mojim najdražima“ - kaže pjesnikinja. I nastavlja da je „moj život satkan od sreće“. A ta sreća nije samo u stihu, ona je prepisana iz života.

Čekanje i čežnja povremeno teku kroz poeziju Elvise Latić. To čekanje je slatko, svaki sekund je vječnost - ona koja se pretvara u stih. A, čekanje je i praštanje. I niko nema odgovor na to kao što ima poezija. Zato će poezija „spasiti i ljepotu i pojedinca“. A, čežnja - to je bol i pitanje: „Koliko je još vremena potrebno da mi se vratiš“?

Kada se u nekim pjesmama nazire „krah ljubavi“, pjesnikinja nalazi optimizam, daje šanse voljenju, jer to su pobjede i života i poezije. Svakim stihom pjesnikinja kreće na putovanje, bez obzira koliko ono traje, ko se srijeće, sa ciljem da se stigne do sreće.

ELVISA LATIĆ rođena je 2002. g. u Petnjici. Diplomirani je pravnik, i trenutno student master studija Pravnog fakulteta. Objavila je dvije zbirke pjesama: „Pisma iz kosmosa“ i „Pričam ti.“ Pjesme su joj uvrštene u zbornike: „Nasmij me pjesmom“, „Lirske hedije“ i u časopisu KOD. Učestovala je u mnogim takmičenjima i osvojila nagrade, diplome i pohvale. Živi u Lagatorima, opština Petnjica.

U nekom stihu tog putovanja zajeca neka strofa, vrisne sreća, a Sunce uvijek čeka. Svoju pjesničku misiju Elvise Latić zaokružuje stihovanom porukom:

„Ali svakoga dana blistam,
Cvjetam,
i ne čeznem ni za jednim nebom,
jer te volim, zemljo moja“.

Blistavi rukopis Elvise Latić šalje poruke ljubavi sa težnjom i dokazom da „jedino što vrijedi u životu je ljubav“. A, poezije nema bez ljubavi, ni prave ljubavi bez poezije. Sve je u stihu!

Prof.dr Draško Došljak

Rasim Muminović, Aljo Medunjanin, Lazar Božović, Senad Gačević, Melita Maležić, Naka Nikšić i Vasilije Bato Rogošić

Dani etno kulture „Ibiš Kujević“

INSPIRATIVNOST IZVORNE KREACIJE

Usaradnji Bošnjačkog vijeća i Opštine Petnjica, održana je po drugi put manifestacija *Dani etno kulture „Ibiš Kujević“*, čiji je cilj da kulturom sjećanja i pamćenja podstiče nove pregaoce i sljedbenike misionara kulture kakav je bio Kujević. Suštinski i sadržajem bogat program, ukazao je na značaj ukupnog djela Ibiša Kujevića, posebno sa etnomuzikološkog i koreografskog aspekta, ali je kroz akademske besjede ukazano i na mogućnosti transpozicije izvornog stvaralaštva u viši nivo savremene umjetnosti.

Manifestaciji u Petnjici su prisustvovali: potpredsjednik Skupštine Crne Gore Mirsad Nurković, predsjednik Bošnjačkog vijeća u Crnoj Gori Suljo Mustafić, članci opština Petnjica i Rožaje – Samir Agović, Rahman Husović, predsjednik SO Rožaje Almir Avdić, predsjednik Bošnjačkog vijeća u Srbiji Fuad Bačićanin, savjetnik u Ministarstvu kulture CG, Ognjen Damjanović i druge ličnosti.

- „Vrelo kulturne baštine“ Ibiša Kujevića trebalo bi da bude trajni izvor inspiracije za stvaranje novih vrijednosti od autentičnih muzičkih nijansi,

KUD Vrelo Ibra

nama poznatih i dovoljno podstrekačkih za nova dostignuća – kazao je Mirsad Rastoder, predsjednik Izvršnog odbora Bošnjačkog vijeća u Crnoj Gori, pozdravljajući prisutne goste i sve koji su podržali manifestaciju.

On je podsjetio da su Dani etno kulture „Ibiš Kujević“ ustanovljeni odlukom Bošnjačkog vijeća krajem 2021, a prvi put je manifestacija održana u Rožajama 2022.godine. Njen cilj je promocija folklorne umjetnosti, narodne radinosti, muzičkih i dramskih ostvarenja, dokumentarnih filmova, likovne umjetnosti i savremenog stvaralaštva koje reanimira kulturno nasljeđe. Sve ono čime su se temeljito bavili Ibiš Kujević i njegovi saborci.

Predsjednik opštine Petnjica, Samir Agović, naglasio je da Bihorci sa posebnim pijetom

čuvaju uspomene na Ibiša i doprinos koji je dao kulturi kroz višegodišnju sardanju sa KUD-om Bihor i drugim organizacijama.

- Naša opština se prepoznaje po kulturnim događajima i brojnim prijateljima i umjetnicima koji u njima učestvuju, pa nam je i u tome uzor Ibišova širina i otvorenost za sve različitosti – kazao je Agović.

ALA-TURKO OD IZVORNOG DO UMJETNIČKOG

Raskošna manifestacija je prve večeri počela insertima iz dokumentarne reportaže "Vrelo Ibra – vrelo života", TV CG, koju su 2002. snimili Boro Raičević i reditelj Husein Bato Dukaj. Svjedočenja i dokumenti oslikavaju široku lepezu kulturne emancipacije i razvoja svijesti o važnosti kulturne tradicije.

Vrsni etnolog i koreograf Ibiš Kujević nagrađivan je na svim prestižnim međunarodnim festivalima folklora. Bio je uzor, jedan od učitelja i savjetnika drugim koreografima, na šta su podsjetili u svojim izlaganjima član Udruženja folklornih ansambala Crne Gore (UFA) Lazar Božović iz Tivta i koreograf KUD-a Mladost Vasilije Bato Rogošić iz Podgorice, na tribini pod naslovom "Umjetnost izvorne kreacije". Profesorica mr Melita Malezić je naglasila da su se etnomuzikološkim istraživanjima u Crnoj Gori uglavnom bavili strani istraživači, a značajan dio sačuvan je zahvaljujući pojedincima, koji su svojim brižnim odnosom sačuvali i popularisali dio dragocjene muzičke baštine. – Upravo među njima je naš uvaženi etnograf i etnokoreolog Ibiš Kujević – kazala je Malezić.

Govoreći o sandžačkom melosu i doprinosu Ibiša Kujevića njegovom očuvanju, prof. dr Naka Nikšić je konstatovala da je Kujević svojim istraživanjima i ukupnim radom i dostignućima, postao neupitna institucija kulturnog nasljeđa.

-Istorijske, društveno-političke i kulturne prilike

ovog područja, rezultirale su prožimanjem iz kojeg je izrastala autentična, bogata i raznovrsna narodna muzička tradicija koju smo dužni njegovati kroz školsko obrazovanje, stručna usavršavanja i stalna istraživanja – upozorila je prof.dr Nikšić.

Prof. mr Senad Gačević, kompozitor i autor *Ala-turka*, zadivio je publiku komparacijom te izvorne pjesme u izvođenju Plavskih tamburaša (Aljo Medunjanin, Rasim Muminović) i snimka kompozicije po motivima izvorne melodije u izvođenju Simfonijskog orkestra Muzičkog centar CG. Time je naglasio, ne samo značaj očuvanja narodnog stvaralaštva, nego i osposobljavanja darovitih pojedinaca da sa izvora tradicije grade nove umjetničke oblike adekvatne savremenoj kulturi. Stalno na kvalitativno višem nivou.

KONCERT FOLKLORA I HASANAGINICA

Drugog dana manifestacije, pod naslovom "Kolo vodi bijela vila", održani su koncert programski odabranih koreografija, u izvođenju kulturno-umjetničkih društva, i besjeda o *Hasanaginici*.

Povodom 250 godina od prvog objavljivanja čuvene balade Hasanaginica, prof. dr Nadija Rebronja je podsjetila na značaj ovog djela u kontekstu prepoznavanja Bošnjaka u savremenoj Evropi i svijetu. – Epika Avda Međedovića i Hasanaginica se odavno izučavaju na svjetski poznatim univerzitetima, i to je činjenica na koju možemo biti ponosni pred svim narodima i autoritetima – kazala je prof. dr Rebronja.

Kulturno umjetnička društva: "Tekstilac" iz Bijelog Polja, "Vrelo Ibra" iz Rožaja i "Bihor" iz Petnjice, kroz koreografije Ibiša Kujevića i drugih koreografa, prikazali su izuzetnu raskoš u svim elementima folklornog umijeća i posvećenosti očuvanju izvornih vrijednosti kulturne baštine. Kako su u svojim obraćanjima istakli predstavnici Društava: Milko Kovačević, Mehmed Kujević i Sinan Tiganj, Ibiš je širom Crne Gore zadužio folklorashe, da kvalitetom brane i uzdižu narodno stvaralaštvo i njegovu različitost sa punim poštovanjem i sopstvenog i drugih identiteta, što je i moto ove manifestacije. Publika je uživala i srdačno pozdravila mladost, ljepotu, igru i umijeće u koreografijama: "Bošnjačke igre iz Plava i Gusinja", "Sandžačke igre", "Šarenika jabuka", "Bošnjačke igre", "Babovo kolo", "Leskovačke igre" i "Ibarski kolašin".

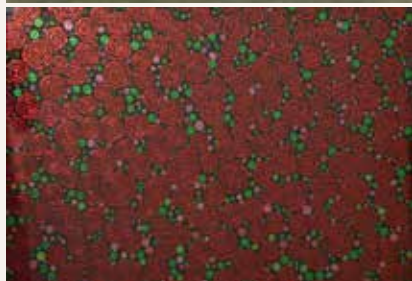
Svi program su održani u JU Centru za kulturu Petnjica, u organizaciji Bošnjačkog vijeća i pomenute ustanove.

Emir Pašić

PETNJICA, DANI ETNO KULTURE "IBIŠ KUJEVIĆ" - UČESNICI I PRIJATELJI MANIFESTACIJE

Serdalinka i Hasanaginica u poetici slikara

Umjetnici: Džengis Redžepagić, Dževdet Nikočević, Aldemar Ibrahimović, Mirsad Đurđević, Senad Pepić, Dijana Lazović, Tijana Gordić, Ema Cikotić, Jelena Pavićević-Marković, Srđa Dragović, Elzana Nurković, Milena Vukoslavović, Davud Turković, Sead Zejnelagić, Zahir Kovačević, Jasmina Lucević

